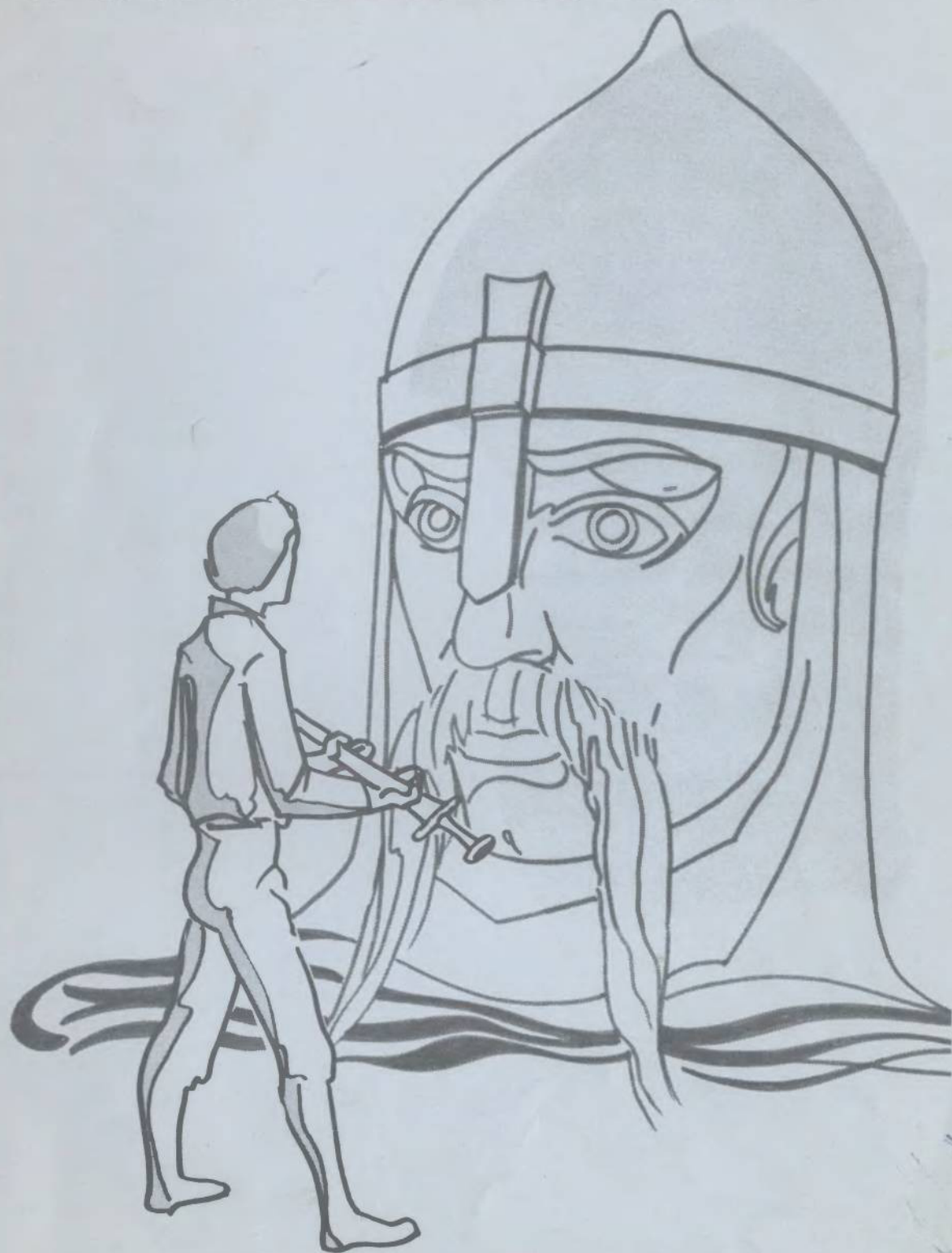

АНАБАЗИС

НАВАСИС

УВАГА!

ЗМІНА АДРЕСИ!

Наш журнал продовжує свою "біографію" в Торонті. Теперішня наша адреса: "ANABASIS"

23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONT.
M6S 3W7, CANADA
TEL. (1)-416-767-6862

/P.O. Box будемо мати пізніше/.

Ми будемо вдячні кожному, хто візьме участь в розбудові видавничого фонду "АНАБАЗИСУ". Список жертводавців буде опублікований.

ДОБРЕ КУПИТИ "АНАБАЗИС", АЛЕ
НАЙКРАЩЕ ПЕРЕДПЛАТИТИ!
Подаємо умови передплати:

ПЕРЕДПЛАТА на рік 1981

ANABASIS

23 Armadale Ave,
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada

АМЕРИКА	12. амер. дол.
КАНАДА	15. кан. дол.

всі інші країни:

ЗВІЧАЙНОЮ ПОШТОЮ	12. амер. дол.
ЛЕТУНСЬКОЮ ПОШТОЮ	17. амер. дол.

(Просимо надсилати грошові перекази на американські гроші – їх можна набути на пошті).

Ім'я і прізвище _____

адреса _____

ATTENTION!

CHANGE OF ADDRESS!

Our magazine is now being published in Toronto. Our present address is:

"ANABASIS"
23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONT.
M6S 3W7, CANADA
TEL. (1)-416-767-6862

(Our P.O. Box number will be given later).

We will be grateful to everyone who contributes to the building of a publishing fund for "Anabasis". A list of donators will be printed.

TO BUY "ANABASIS" IS O.K., BUT TO
SUBSCRIBE IS BETTER!

The conditions of subscription are explained below:

SUBSCRIPTION FOR 1981

ANABASIS

23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada

UNITED STATES	\$12.00
CANADA	\$15.00 (Canadian)
all others:	
BY BOAT	\$12.00 (American)
AIR MAIL	\$17.00 (American)

(money orders made out in American funds may be purchased at the post office)

NAME:

ADDRESS:

.....
.....
.....

АНАБАЗИС

К а л и н ц і . . . Ім'я, яке не потребує коментарів для українця. Це подружжя пройшло разом і тюрму, і заслання. Що далі? Чи буде це подружжя мати елементарні умови для т в о р ч о с т и -- а не тільки для вічного терпіння?... Це залежить від нас.

ч. 1 /4/, 1981:

РІК II.

СІЧЕНЬ — ЛЮТИЙ — БЕРЕЗЕНЬ

ТОРОНТО

АНАБАЗИС

Редакційна колегія:

ВІРА БЕЛЕЦАН
ЗОРЯНА БЕССЕР
НАТАЛІЯ БУРА
ЗЕНОН КРІСЛАТИЙ
ЗОРЕСЛАВА МАЦЮК
ВІКТОР МИГАЛЬ
ВАЛЕНТИН МОРОЗ
ВОЛОДИМИР МОХУН
ЛАРИСА МУРОВИЧ
ДАРІЯ ПАВНИК
АСКОЛЬД СКАЛЬСЬКИЙ

Обгортка: АНАТОЛІЙ КОЛОМИЄШЬ

Підписані статті виражають
точку зору автора, а не редакції.

**The opinions expressed in the signed articles belong to the
authors, and are not necessarily shared by the editorial staff.**

На пресконференцію ми спізналися. Від Нью-Йорку до Мадриду — шлях неблизький, особливо коли ще треба взяти у Лондоні візу. Ми прилетіли, коли все скінчилося. На летовищі нас зустрів д-р Пастощук, колишній диктор українських радіопересилань з Мадриду і довголітній «амбасадор» України в Іспанії.

Виїжджаєм на вулицю. Перша лекція мови: саліда по-еспанському — екзит.

Наші в готелі «Меркатор». Беремо кімнату; з радістю відмічаємо, що українців приїхало з сорок — можна щось почати. Більшість — з Англії; то ж цілком природно, що акцією керує представник СУБ'у п. Деремнда. Всі шкодують, що ми не встигли на пресконференцію. «Ми так чекали...» Ну та дарма, що з воза впало, те пропало. Думаймо вже про завтрашню маніфестацію. Біля Євро-білдингу, там де відбувається Гельсінська зустріч, нам не дозволили. Можемо маніфестувати за кілька бльоків, на широкому майдані перед церквою.

Міцний сон і сніданок — добрий вступ до дня, заповненого працею. Ідемо таксівою — в Іспанії вони дешеві.

11-го листопада, день відкриття Мадридської зустрічі. На майдані коло широких сходів — група людей. Купи транспарантів на підвищенні, і летючки в англійській та еспанській мовах для роздавання. Іспанці радо беруть летючки. То не Америка, де все давно надокучило, і ніхто не хоче нічого читати. Еспанець ще «голодний» на політику. Йдемо довкола широкого скверу. Більшість — українці. Але є й інші — словаки, румуни, болгари. Всі українці з Мадриду, разом з родинами, на чолі з головою громади п. Тріскою — тут. З ними багато еспанців, бо майже всі родини мішані. Багато кореспондентів: ДЕЯКИХ «ловимо» і заводим розмову. Кілька телевізій уважно фільмують маніфестацію. Спереду великий транспарант: «Віва Укранія лібре!» (Нехай живе вільна Україна!). Оглядаюся кругом: де ж інші? Вони є тут, в Мадриді — і делегація СКВУ, і «Смолоскипу», і від «Прологу». Чому їх нема на українській маніфестації? Де ж «дисиденти»? Вони так голосно репрезентують себе репрезентантами сучасної України і навіть претендують на «закордонне представництво». Чи вони не українці? Чому тут одна лиш Ніна Караванська? Йде аж на кінці, ззаду, і несе дуже скромне й нейтральне гасло про зруйнування православної церкви на Україні; на моє вітання відповідає стримано і швидко, показує вона, що дальшої розмови не хоче. Але то вже її особиста справа. Головне, що вона тут присутня, і це треба вітати. Чому ж нема інших? Чому їх не було вчора на українській прес-конференції? Ми можемо в своїх українських залах і барах сперечатися скільки хочемо, але на зовнішньому фронті мусимо виступати разом — тільки тоді нас помітять.

... Стаємо всі перед сходами. Виступає перший промовець — пані Гайдамаха з Мінхену. Потім ще і ще — різними мовами. Я виступаю за болгариним.

«Багато говориться про етичний аспект Гельсінських домовлень. Я хочу говорити про практичний. Європейська конференція повинна дискутувати про реальні європейські справи. Чи є реальною статус-кво, визнане в Гельсінкі? Спитайте

польського робітника: чи хоче він статус-кво? Чи хоче він і далі мати платню, що дорівнює 12 канадських доларів на місяць? Скільки б не говорили про роззброєння, у східній половині Європи все одно лишиться багато динаміту, над яким Брежнєв не має влади. 80-ті роки будуть вибуховими і турбулентними. У Східній Європі й Союзівському Союзі починається процес деколонізації, що приведе до повної зміни ситуації в цьому регіоні...»

Віра перекладає по-англійському. Не думав, що то так добре піде в неї, бо перший раз. (Вона каже згодом, що здивована ще більше). Що ж, маю нарешті доброго перекладача.

Усі співаємо український гімн; діти українців з Іспанії слухають його вперше у такому масовому виконанні. Починається голодівка. З боків транспаранти; навколо повно поліції.

Ми спінімо: о п'ятій дисидентська прес-конференція. В Євро-білдингу заходимо до невеликої залі; за столом з двадцятіро людей. У центрі — росіянка Людмила Торн з Нью-Йорку, вона керує прес-конференцією. В залі повно людей, але на 80% то не кореспонденти. Спочатку зачитують стейтменти: від Московської гелсінської групи — Алексєєва, від Литовської — Венцлова, від Вірменської — Колготян. Але (дивна річ!) ані слова про самостійність Литви чи Вірменії. Лише про «людські права»... Хтось з Парижу довго говорить про дівчину в Москві, яка хоче вийти заміж за француза, але її не пускають до Франції. Таке враження, що всі світові проблеми вже розв'язані, і лишилась одна: видати заміж цю дівчину. Може хто згадає про п'ятсот українських дівчат з Кенгіру, роздушених танками? Адже тут, за столом, є кілька тих, що називають себе українцями. Врешті виступає один з них: Григоренко. Але — та сама пісня: про «людські права». Потім бере іншого папірця і читає з нього: «Ми — українці, ми не росіяни. Ми маємо право на власне обличчя, власну культуру, і на... самостійність. Нарешті! Довго і широко йому аплодуємо. Перекладач злякано махає на нас руками: досить, не треба! Він теж українець, але слово «самостійність» в його програму не влізть... Слухаємо переклад: там про самостійність ані слова! (Потім те саме повторилось на прес-конференції українських дисидентів: Григоренко виголосив добрі слова про Україну, але... то не було призначене для перекладу). Стейтмент за стейтментом, всі такі сірі й однакові... Кореспонденти і глядачі починають розходитись. Врешті — питання. Тут справа набрала несподіваного для організаторів повороту. Говорить Шак'яліс — литовець, що прибув недавно з-за колючого дроту. Його ще не встигли «вишліфувати» і вставити до бакси з написом «гюмен райтс». Він говорить про необхідність деколонізації, про самостійну литовську Державу. Повіяло державним вітром в залі, і вся увага зосередилась на національному питанні. Говорить Сейтмуратова — від кримських татарів: «Я не знаю рідної мови, бо ніколи не вчилась з рідного букваря. Це і є русифікація». Московські люди, що зорганізували прес-конференцію, не чекали цього. Вони хотіли створити групу для збереження імперії після Брежнєва, коли впале червоний прапор. Людмила Торн і Буковський швидко закінчують імпрезу, мотивуючи це... браком часу.

Підходять знайомі і дають запрошення: після прес-конференції відбудеться прийняття. Ідемо туди. В залі групи людей. Підходить Гінзбург, знайомиться з Вірою, і починаєм бесіду. Ми з ним сусіди: він живе в Джерзі-Сіті, а я в Пасейку. Хтось з кореспондентів хоче зробити знімку тих, що прибули минулого року в обмін на шпигунів. Стаємо троє: я, Гінзбург і Кузнецов. Потім підходить п. Оріся Гевка (від СКВУ) і просить до спільної «дисидентської» знімки. Стаю ззаду, коло литовців. Раптом лунає голос: «Морозові тут робити нічого. Я з нацистами не фотографуюсь. «Хто говорить.» Ага, той лисий спереду. То Плющ. Хтось кричить: «Тримайте Плюща!» Інший каже: «Тихо, Балаган і гармидер, як у психушці, де побувала до звільнення більша половина дисидентів. Я стою і мовчу: не Плющ просив мене до знімки, то й не він буде випрошувати. Раптом встає з крісла Григоренко і відходить набік. Він теж не хоче фотографуватись з «нацистом». Правда, то якраз він, як офіцер червоної армії у 1939 році разом з нацистами розбив Польщу і почав Другу світову війну. Потім він воював з УПА... І він мав би бути радий, що люди не відмовляються стати разом з ним до знімки. Але в нього інша льюгіка...

Раптом я починаю розуміти, чому їх випустили з Советського Союзу: щоб вони тут виглядали карикатурою. Тих, дійсно небезпечних — Лук'яненка, Шухевича, Красівського — тримають за ґратами. А цих випустили на Захід, щоб вони зробили сміх з усього, що нам дороге.

Відходимо після знімки. Москалі затаєно всміхаються: добре мати українців, які не можуть навіть стати до спільної знімки. З таких легко готувати гарматне м'ясо для нової імперії.

Маємо вже досить «людських прав», і йдемо на майдан до голодуючих. Сидять з запаленими свічками, у вишитих сорочках, і співають. О дванадцятій разом з ними ідемо з майдану.

Вранці будить телефон. «Ще спите?» Жартую: «Що ви, я уже написав половину роману». — «А снідали?» — «Ні.» — «Я так і знала. Невпорядковані люди. Поети. Ідїть донизу, маємо добрі вісті». То пані Стецько. Ідемо вниз, до кафетерію. На столі мадридська газета «Іа». На цілу першу сторінку — наша маніфестація. І в інших газетах є згадки й знімки. Еспанська телевізія кілька разів висвітлила нас; те саме англійська, німецька, французька. Уже телефонували з Англії. То успіх. А конференцію вчора не могли відкрити до пізньої ночі, і навіть спинили годинника. Усе під загрозою зриву, бо ніхто не думає на цей раз поступатися московській і делегації.

О четвертій годині — прес-конференція українських дисидентів під фірмою СКВУ. Поспішаємо до готелю «Кастильяна». Але даремно: уже скінчилося. Як то? — Бо ж початок був о першій тридцять. — А нам же сказали, що о четвертій... Кому була потрібна ця дипломатія? Починаємо розмову з головою делегації СКВУ пані Ісаїв з Америки. Крім нас — пані Книш з Вінніпегу. Вона є на всіх українських акціях, і скрізь виявляє щире бажання звести українців до купи, в одну делегацію. Але не всі мають таку щирість, як вона... Пані Книш обурюється:

— Чому не запросили Мороза на прес-конференцію українських дисидентів? Чи він не сидів у тюрмі разом з іншими? Чи він не українець? Все-таки нога важливіша, ніж черевик. Всі ці дисиденти приїхали до Мадриду за наші гроші, зібрані з української громади, а тут ми від них майже нічого не чуємо про Україну.

Я додаю:

— СКВУ є загальноукраїнською репрезентацією. Чому ж ви репрезентуєте лише частину з нас? На прес-конференції разом з Григоренком, Караванською і Плющем сиділа татарка Сейтмуратова. Я нічого не маю проти її присутності. Але я питаю вас: що то за українська прес-конференція, де було місце для татарки, але не було місця для українця? Що ви репрезентуєте: Світовий Конгрес Вільних Українців — чи Світовий Конгрес Вільних татарів?

Пані Ісаїв відповідає:

— СКВУ — то політична організація.

— Але ж українська?

— Ні, не українська.

— Я витріщаю очі й кажу:

— Є така реальність, як Україна, і ми без неї нічого не значимо.

— Ви говорите від імені неіснуючої реальності.

Я вже не дивуюся, тільки сміюсь:

— Нарешті ви сказали, що думаєте. Але чому ж ви не скажете цього на українських вічах? Ви скрізь розвісили відозви «За деколонізацію ССРСР, за вихід України з ССРСР». Чому вине привезли сюди цю відозву? Чому в ваших стейтмантах нема слова «деколонізація»? Значить, там ви за самостійність, щоб зібрати з «селепків» гроші на СКВУ, а тут, на конференції, боїтесь слова «самостійність», як чорт хреста.

— Мадрид не має нічого спільного з самостійністю.

— То чого ж ви сюди приїхали? Чому по-українському говориться одне, а в перекладі звучить інше?

Дальша розмова тратить сенс. Але пані Ісаїв радить мені не журитися. Вона зорганізує мені окремі інтерв'ю. «Що ж, добре, — кажу, — але тільки щоб це було щиро». Запевняє мене, що тут, в готелі «Кастиль'яна», є центр світової щирості. Окей.

Ідемо нарешті до залі, де працює конференція. Поліція, поліція — на кожному кроці. Дуже пильна й рішуча, але чемна. Ведуть нас до входу. Там дістаємо картки візитерів і йдемо на галерію; але перед тим старанно перевіряють наші речі. Навіть маленькі ножиці з Віриної торбинки кладуть набік; заберемо, як будемо виходити з залі.

Виступає один з делегатів, здається ірландський. «Детант — дуже довгий процес, і треба багато терпіння...» Потім виходить на трибуну інший — те саме. Нереальна розмова про нереальні речі. Який детант? І де він? Може на советських гелікоптерах, що палять афганські села? І скільки ще терпіти? Які проблеми обговорюються в цій залі: європейські чи проблеми з Марсу? Все це таке далеке від життя... Якраз перед Мадридом західні делегації отримали два ясні й виразні мандати: блискучу перемогу Рейгена в Америці і польський страйк, що закінчився визнанням вільних юній. Це мандати, які кажуть: жодних байок про детант! Європейська конференція мусить говорити про реальні європейські справи, про визнання урядами опозиції в Східній Європі як одного з децидуючих чинників у житті континенту. Чи ці делегати проспали два останні роки?

Сходим донизу, де преса, і розглядаємось: що тут можна зробити? Роздаємо наші стейтменти: з Лондону, виготовлений Комітетом оборони в'язнів, і мій, виготовлений уже в Мадриді. Крім того — матеріали про Шухе-

вича і матеріяли в еспанській мові. Журналісти охоче беруть. Ідемо до кабін окремих огенцій і кидаємо на столи стейтменти. АВ агенції ТАСС (советський) чіпляємо ще й до стенду. (Летючки Комітету советських жидів уже повісив хтось перед нами). Майже все роздане; і саме тоді підходить до нас охорона. Треба йти за ними. Нагорі, коло входу, допит: хто ми і чому роздаємо летючки? Вимагають паспорт. Ми протестуємо: комуністи можуть вести пропаганду, а ми ні? Чи Еспанія є вільною країною? Ведіть до тюрми, а паспортів не покажемо. Після довгих переговорів (трьома мовами) виганяють на вулицю. Там теж гострота: поліція забороняє журналістам стояти біля входу і фільмувати. Що тут буде? Пан Левенталь, знайомий з німецької телевізії, каже, що зараз буде «похід дисидентів», і чекає на нього.

Похід дисидентів... Але ж нам нічого не сказали. Чи називатися дисидентом може тільки той, хто забув слово **самостійність**? Ідемо разом з кількома журналістами до готелю, звідки має початися марш. Аж на місці вияснюємо: похід не відбудеться. Мабуть, заборонили. Кругом знайомі обличчя; в готелі сидять групами дисиденти. Між ними Плющ, Малинкович з Києва. Всі говорять по-російському. Віра роздивляється кругом і каже:

— Ніколи не чула стільки російської мови, як від українських дисидентів.

* * *

І знову ми в маленькому ресторані нашого готелю, обставленому так гарно в еспанському стилі. Підсумки дня: Симака і Курляка з Нотінггему теж затримали при роздаванні летючок, і вони мусили навіть просидіти три години в поліції. Стільки подій кругом: латвієць порізав руку на знак протесту проти московської окупації; була маніфестація латвійців; прийшла група литовців у вишитих сорочках до будинку конференції. Чому ми не зробили все це разом, в одному місці? То була б головна подія, і преса писала б про неї більше, ніж про виступи міністрів. Так, ми зробили багато. Але могли зробити більше. Бо навіть не всі виступи націоналістичних груп були скоординовані. То наука на майбутнє: як виступимо разом — тільки тоді нас помітять.

Останній день в Еспанії. Об'їхали Толедо й Ескоріал, історичні еспанські святині, вертаємось до Мадриду. Ще раз заходимо до готелю, де є делегація СКВУ. Раз, що треба взяти з собою всі матеріяли і стейтменти, поширювані всіма українськими групами, а, по-друге, пані Ісаїв обіцяла зорганізувати інтерв'ю. Мушу спитати, як з цим.

Стукаємо до дверей. Вони відчиняються, і в кімнаті бачимо п. Ніну Караванську, яка дає інтерв'ю кореспондентові, з перекладом п. Гевки. Ми раді: значить, є інтерв'ю! Але... нас з Вірою до кімнати не пускають! Вибігає пані Ісаїв, стає перед нами, міцно зачиняючи за собою двері. Має вигляд трохи переляканий і трохи розгублений. Питаю, як з інтерв'ю. Каже, що нічого, на жаль, не вдалось зорганізувати.

— Як то? В кімнаті ж сидить кореспондент.

— Ну, то для Караванської.

— Після Караванської і я міг би оповісти йому багато цікавого. Я був там саме, де й вона, але багато довше.

— Бачите, він цікавиться лише жінками. В таборач.

Я здвигаю плечима і кажу:

— То чи варто було їхати до Мадриду? В Америці теж можна знайти кореспондента, який цікавиться лише жінками.

Пані Ісаїв коаде руку на чоло і каже, що спала цієї ночі лише дві години, чується смертельно змученою і тому сперечатися зі мною не може.

Підбігає Фединський із «Смолоскипом» в руці і нетерпеливим голосом каже, що п. Ісаїв мусить кудись там йти і щось там робити. З пошани до людської втоми й працьовитості припиняю дискусію. Чемно прощаємось. Зачиняються двері; там, за ними — українці, але то окрема нація в українській нації, така далека, що навіть не хоче пустити мене досередини.

Коли станем однією нацією?

* * *

Знов летовище Баракос...

Здаю до багажу меч з Толедо — зроблений тепер, але такий самий, які були в 17-му сторіччі. То дарунок Віриного брата в Нотінггамі. А що везу для себе? Те, що дійсно врізалось і в пам'ять, і в серце — то кілька рядків, написаних багатьма мовами на стіні в фортеці Алькасар — українською також. Телефонічна розмова полковника Монкардо з сином. Комуністи оточили фортецю в 1936 році і дали телефонічно ультиматум: здатися за 15 хвилин, інакше Монкардо-син буде розстріляний. Після того батькові дали можливість говорити з сином.

— «Добридень, Тату!». «Добридень, Сину! Що є?» — «Нічого, Тату. Вони кажуть, що розстріляють мене, якщо фортеця не піддасться.» — «Доручи свою душу Богові й умри як герой!» — «Обіймаю тебе, Тату!» — «Обіймаю тебе, Сину!»

Вони вже давно не живуть, і Батько, і Син, але вони видаються мені реальнішими й живішими, ніж всі ті промови й промовці в Євро-центрі, де говориться про все й про ніщо; де говориться про спокій в ситуації, яка все більше робиться неспокоїною і про спосіб кооперування з людьми, які ніколи ні з ким не вміли кооперувати; вміють лише або панувати, або бути рабами. Цікаво, що відповів би полковник Монкардо, якби його запитали про людські права? Мабуть, сказав би: «А які права? Для кого права? Вовк має право жити, і тому мусить з'їсти вівцю. Але вівця теж має право жити, і через те хоче, щоб вовка вбили. Раптом приходить думка до голови: тепер у Мадриді не стріляють, але й тепер потрібні такі люди з твердим і ясним поглядом, які зрозуміли б, що людські права для України і для Москви — не одне й те ж саме; що сідати за один стіл з москалями (навіть добрими) перед очима цілого світу — це катастрофа. Треба мати власний стіл — тільки тоді світ зрозуміє, що ми — то ми. Інакше завжди будемо витрачати всю енергію на суперечки з чужинцями, доводячи, що ми є окремою нацією. Аж тоді сядемо з ними за один стіл, як розділимося кордоном. Бо тепер при кожній спробі сісти за один стіл завжди будемо під столом.

Про все це говорилося й дискутувалося з деякими українськими «правозахисниками» в Мадриді. Зрештою, дискусії ці мали б відбутись на місяць пізніше, коли я здобув головний аргумент. Журнал «Камбіо-16» разом з еспанським Інститутом економіки зорганізував симпозіум у Мадриді, паралельно з Європейською конференцією, на тему: «Східна Європа: суспільство і культура». Я мав запрошення і відчитав там 4-го грудня доповідь «Національні стосунки і національні рухи в Со-

ветському Союзу». Другого дня мене й Віру (вона була перекладачем) арештували в готелі... Чому? Ми показали офіційне запрошення від симпозиуму. Але таємничий офіцер в цивільному на це не реагував. Майже добу нас возили по різних поліційних комісаріатах; але нарешті ми нав'язали контакт із знайомими, а вони з суддею. За кілька хвилин ми стояли перед судом, ще за кілька — були на волі. Маю на пам'ять вирок — третій у моєму житті. Перші два засудили мене на 4 і 14 літ; а цей, з Еспанії, був першим вироком, що виправдує мене. Але чому ж все-таки заарештували? — За пропаганду. — Яку? — Проти советів. — Як можна в Еспанії арештувати за антисовєтську пропаганду? Ми всіх питали про це, і ніхто не міг відповісти. Потім вияснилося дещо. Звичайна поліція в Еспанії — стара; але політичну змінили, і там є ліві. Совєтська амбасада добре знає їх... Саме до них і звернулися після мого виступу на симпозиумі. В Австрії був ще цікавіший випадок: теж арештували дисидентів за... антисовєтську пропаганду, і пояснили в поліції, що це зроблено на прохання совєтських дипломатів.

Після того я зрозумів остаточно: детант — це така ситуація, коли КГБ може арештувати свого противника не лише в Москві, але й в Мадриді. Але ми не були розчаровані інцидентом. Навпаки, ми були горді, бо збагнули ясно, наскільки боїться нас Москва. «Правозахисники» теж роздавали летючки в Мадриді — проте ніхто з них не мав пригод. Лише націоналісти побували в поліції.

Знов покидаємо Еспанію — після симпозиуму, незвичайних пригод і... Середземного моря в Аліканте, такого зеленого й сонячного навіть у грудні. Маємо з собою статті про наш виступ; а деякі газети ще мають вислати, бо інтерв'ю були в останній день.

«Камбіо» написав про наші пригоди в поліції. Зрештою, вони мають цікавіший матеріал: лише за останні дні комуністи вбили двох правих діячів. Але й комуністам дістається... Похорон, похорон — на перших сторінках газет. І в Мадриді, і в провінції стіни заповнені написами. «Рохас — но!» (Червоні — ні!). Це на будинку недалеко від Прада.

Щось починає кипіти в світі... Все ділиться на два полюси; більшає людей, які знають, що біле — то біле, а чорне — то чорне. І що червоне — то значить червоне; з ним треба боротись, а не бавитись. Рохас — но! Два полюси, а простір між ними стає все гарячішим, і температура росте. Лиш тверді ідеї й концепції перетривають її; а міфічний «вселюдський» правозахист без адреси й коріння випарується в ньому, ніби крапля води на гарячій сковороді.

Усе твердішає в світі. І нам вже час думати: чи українське політичне життя має досить тверду консистенцію, щоб залишитися на поверхні світових подій?

грудень, 1980 р.

VALENTYN MOROZ
DECEMBER, 1980

MADRID, IN SHADES OF LIGHT AND DARK

We arrived too late for the press conference. It is no small distance between New York and Madrid—especially when one must stop in London for his visa. We flew in after everything was over for the day. Dr. Pastoschuk, a one-time announcer for Ukrainian radio broadcasts in Madrid and a long-time "ambassador" of Ukraine in Spain, met us at the airport.

We drove out into the street. Our first language lesson: "SALIDA" in Spanish means "EXIT."

Our people were in the Hotel Mercator, where we took a room. We were pleased to note that about forty Ukrainians had already arrived, making it possible to begin action. Everyone was sorry that we had missed the press conference: "We were waiting for you..." It does not matter; what has fallen off the wagon is lost. Better to think about tomorrow's manifestation. We were not permitted to enter the Euro-Building in which the Helsinki Conference was to take place, but were given permission to demonstrate a few blocks farther, in the broad square before a church.

A deep sleep and breakfast—a good prelude to a day full of work; then a ride in a taxi (they are cheap in Spain)...

November 11 is the opening day of the Conference. In the square near the broad stairs a group of people is gathered. There are piles of posters on the platform and stacks of leaflets in English and Spanish to be distributed. The Spanish gladly take the leaflets. This is not America, where everything has long since become boring and no one wants to read anything.

The Spaniard is still "hungry" for politics. We walk around the wide square. Most of us are Ukrainians, but there are others: Slovaks, Rumanians, Bulgarians. All the Ukrainians of Madrid are here with their families, along with the leader of the community, Mr. Triska. With them are many Spaniards, for almost all of the Ukrainian families are mixed. There are many correspondents. We "catch" a few of them and converse with them. Several TV stations film the demonstration. In the front is a large poster: "VIVA UKRAINE LIBRE!" ("LONG LIVE FREE UKRAINE!") I look around: where are the others? They are all here in Madrid—the delegations from SKVU, "SMOLOSYP," and "PROLOGUE." Why are they not present at the Ukrainian manifestation? Where are the "dissidents?" They so loudly proclaim themselves to be representatives of contemporary Ukraine and they even pretend to the "Western Representation." Are they not Ukrainians? Why is only Nina Karavanska present, walking at the very end, in the back, carrying a very humble and neutral slogan pertaining to the destruction of the Orthodox Church in Ukraine; she responds very quickly and with restraint to my greeting, making it obvious that she wants no further conversation. But that is her personal business.

At any rate, she is here and that is to be welcomed. Why are the others not present? Why were they not present at yesterday's press conference? We can argue in our Ukrainian bars and halls as much as we like, but on the exterior front we must stand together. Only then will be noticed.

...We all stand before the stairs as the first speaker,

Mrs. Hajdamacha from Munich, begins to speak. Afterwards, others speak in various languages. I speak after the Bulgarian.

"Much is said about the ethical aspect of the Helsinki accords. I wish to talk about the practical aspect. A European conference ought to discuss real and important European affairs. Is the status-quo, confirmed at Helsinki, a reality? Ask a Polish worker whether he wants the status-quo. Ask

him if he wants to continue to earn monthly wages that are equivalent to twelve Canadian dollars. However much disarmament may be discussed, there still remains a great deal of dynamite in Eastern Europe over which Brezhnev has no control. The 1980's will be explosive and turbulent. In Eastern Europe and in the Soviet Union the process of decolonization is beginning, which will result in a total change in the global situation..."

Vira translates into English. I had not expected it to go so well for her, since this is the first time (she later mentions that she is even more surprised than I). I finally have a good translator.

We all sing the Ukrainian anthem; the Ukrainian children of Spain hear it sung by so large a gathering for the first time. A hunger strike is beginning. Posters with slogans are displayed at the sides, while police in large numbers surround the area.

We make haste in order not to miss the 5:00 press conference which has been arranged for the dissidents. We enter a rather small room in the Euro-Building, where we find twelve people seated at a table. In the center sits the Russian Lidmilla Torn from New York--she conducts the press conference. There are many people in the room, eighty per cent of which are not correspondents. In the beginning various statements are read: from the Russian Helsinki Group (Aleksieva); from the Lithuanian Group (Ventslov); from the Armenian Group (Kolhotian). However (a most peculiar thing!), there is not a word about Lithuanian or Armenian independence. One hears only about "human rights..." Someone from Paris talks at length about a girl in Moscow who wishes to marry a Frenchman, but she cannot get permission to go to France. One is left with the impression that all of the world's problems have been solved, with the exception of one: that of giving this girl away in marriage. Might not someone mention the five hundred Ukrainian girls who were squashed to death by tanks in Kengir? At any rate, here, at this table, are a few of those who call themselves Ukrainians. Finally one of them speaks up (Hryhorenko), but he sings the same song--about "human rights." Then he picks up another sheet of paper, from which he reads: "We are Ukrainians; we are not Russians. We have a right to have our own face, and...we have a right to independence." At last! We earnestly applaud him for a length of time. The frightened translator waves us down frantically, "That's enough; that's unnecessary!" He is also a Ukrainian, but the word "independence" does not exist in his vocabulary. We listen to the translation--not a word about independence. (Later the same re-occured at the press conference for Ukrainian dissidents: Hryhorenko spoke good words about Ukraine, but they were not destined for translation). Statement after statement, each the same as the one before it, and each just as gray... The correspondents and the observers begin to disperse. Finally--a question. Here the situation takes a turn

which the organizers had not expected. Szakjalis, a Lithuanian who recently emerged from behind barbed wire, speaks. They have not yet managed to "polish" him and stuff him into a box labelled "human rights." He talks about the absolute necessity for **decolonization**, about the sovereign Lithuanian **State**. A nationalistic breeze wafts into the room and all of the attention centers upon the national question. Seimuratova from the Crimean Tatar Group speaks next: "I do not know my native language because I never studied from a native-language primer. And this is Russification." The Russian people who organized this press conference had not anticipated this. Their desire is to create a group that would sustain the empire **after** Brezhnev's death, after the fall of the red flag. Ludmilla Torn and Bukovsky hastily bring this festive occasion to an end, on the grounds of ... a lack of time.

Acquaintances approach us, offering an invitation to a reception that is to follow the press conference, and we make our way to the reception. Here we find a group of people. Ginzburg approaches us, becomes acquainted with Vira, and we begin a conversation. We are neighbors--he lives in Jersey City, while I live in Passaic. One of the correspondents wants to take a picture of those who were exchanged for Spies last year. Three of us stand together: Kuznetsov, Ginzburg, and I. Afterwards Mrs. Orysia Hewka approaches and invites me to stand for a common picture of all of the "dissidents." I stand in the back, near the Lithuanians. Suddenly a voice resounds: "There is no room here for Moroz. I do not photograph with Nazis." Who is speaking? Aha, it is the bald one up front. Pliusch. Someone else shouts, "Hold Pliusch!" Another says, "Quiet! The noise and commotion is like to that in the 'psychiatric hospitals' where a large number of dissidents spent time prior to their release." I stand in silence: it was not Pliusch who invited me to participate in the picture, so it will not be he who asks me to leave. Suddenly Hryhorenko rises from his chair and walks off to the side. He, too, refuses to be photographed with a "Nazi." Yet it was he who as an officer of the red army in 1939, together with the Nazis, divided Poland and ignited the Second World War. Later he fought against UPA (the Ukrainian Insurgent Army) ...he should be happy that people do not refuse to stand for pictures with him. But he is of a different logic...

Suddenly I begin to understand why they were sent out of the Soviet Union: so that they would look like caricatures in the West. They keep those who are truly dangerous (Lukianenko, Shukhevych, Krasivskyj) behind bars. But these they released to the West so that they reduce to absurdity all that is sacred to us.

We walk away after the picture. The Muscovites smile secretly: it is good to have Ukrainians who cannot even stand together for a picture. From such as these it will be easy to prepare meat for the cannons of the new empire.

Having had enough of "human rights," we make our way back to the hunger strike in the plaza. We find the demonstrators sitting, dressed embroidered shirts, holding lit candles, and singing. At midnight we leave the plaza together with them.

In the morning we are awakened by the telephone. "Are you still sleeping?" I answer, "What do you mean? I've already written half a novel." "Have you had breakfast yet?" "No." "Just as I thought. Disorganized people. Poets. Come downstairs. We have good news." That is Mrs. Stecko. We go downstairs to the cafeteria. On the table we find the Madrid newspaper YA. Our demonstration covers the entire front page. Other

Madrid papers also carry articles and pictures of our demonstration. Spanish TV pictured us several times, as did English, French and German. We have already had phone calls from England. This means success. Yesterday's Conference could not get a start; it remained unopened into the night hours (even the clocks were set back) because this time everyone absolutely refused to make concessions to the Russian delegation, even under the threat of a break-up of the conference.

We are told that SKVU is organizing a press conference for Ukrainian dissidents at four o'clock. We hurry over to the Hotel Castellana, but to no purpose; everything is over. How so? Because it began at one-thirty. But we were told four o'clock... Who needed this diplomacy? We strike up a conversation with the head of SKVU, Mrs. Isalv from America. Besides us, there is also Mrs. Knysh from Winnipeg. She is present at all Ukrainian activities and everywhere displays a sincere desire to bring the Ukrainians together, into one delegation. But not everyone has her sincerity... Mrs. Knysh is angered:

"Why was Moroz not invited to the Ukrainian dissidents' press conference? Did he not sit in prison, together with the others? Is he not a Ukrainian? The foot is still more important than the shoe. All of these dissidents came to Madrid for our money, money gathered from the Ukrainian communities, but we hear almost nothing at all from them about Ukraine."

I add, "SKVU is a generally Ukrainian representation. Why are you representing only a portion of us? At the press conference, along with Hryhorenko, Karavanskyj and Pilusch, sat the Tatar Seltmuratova. I have nothing against her presence. But I ask You: what kind of a Ukrainian press conference was this, that there was room for a Tatar, but no room for a Ukrainian? What do you represent--the World Congress of Free Ukrainians, or the World Congress of Free Tatars?"

Mrs. Isalv replies, "SKVU is a political organization."

"But a Ukrainian one, is it not?"

"No, not Ukrainian."

My eyes open very wide, I state, "There is such reality as Ukraine, and without it we mean nothing."

"You are speaking in the name of a nonexistent reality."

I am no longer astonished. I merely laugh. "You have finally said what you really think. But why will you not say this at Ukrainian meetings? You have disseminated proclamations 'For the Decolonization of the USSR,' 'For the Secession of Ukraine from the USSR,' Why did you not bring these proclamations here? Why is the word 'decolonization' absent from your statements? So over there you propagate independence order to gather up money for SKVU from the 'peasants,' but here at the Conference you are as terrified of the word 'Independence' as is the devil of the cross."

"Madrid has nothing to do with sovereignty."

"Then why did you come here? Why is one thing said in Ukrainian, while another is said in translation?"

Our further conversation loses all sense, but Mrs. Isalv advises me not to worry. She will organize separate interviews for me. I say that this is good, so long as it is sincere. She assures me that here, in the Hotel Castellana, is the center of the world's sincerity. Okay.

Finally we head for the hall where the Conference is under way. Police, police, at every step; very vigilant, very decisive, but polite. They escort us to the entrance where we receive visitors' cards and continue on to the gallery; but beforehand we are

searched diligently. They even remove a small pair of scissors from Vira's handbag and set them aside; we may pick them up on our way out.

One of the delegates, probably from Ireland, speaks. "Detente is a very long process and it requires a great deal of suffering..." Then another takes the floor and speaks... the same thing. An unreal discussion of an unreal thing. What detente? And where is it? Perhaps on the Soviet helicopters that are burning Afghanistani villages? And how much more is there to suffer? What kind of problems are being discussed in this room--European or Martian? It is all so distant from life... Just before the Madrid Conference the Western delegations received two bright and clear mandates: the shining victory of Reagan in the U.S. and the Polish strike that resulted in the acknowledgement of free unions. These are mandates that speak thus: "We want no fables about detente! A European conference must discuss real European matters, such as the acknowledgement by the western powers of the Eastern European oppositions as one of the deciding factors in the life of the continent." Did these delegates sleep through the last two years?

We walk downstairs where the pressmen are gathered and we look around: what can possibly be done here? We distribute our declarations: the London-prepared statement of the Committee for the Defense of Political Prisoners, and my own Madrid-prepared statement. Besides this, we also distribute material pertaining to Shukhevych and Spanish-language flyers. Journalists accept these eagerly. We walk to the stands of the various agencies and toss the statements on their tables. At the TASS (Soviet) agency we fasten a statement to the wall. (Someone has already put up leaflets of the Committee of Soviet Jews). Almost all of our materials have been disseminated and just at this moment we are approached by guards and told that we must go with them. Upstairs, near the exit, we are questioned as to who we are and why we are distributing leaflets. They demand passports. We protest: the Soviets are allowed to carry on their propaganda; are not we? Is Spain a free country? Take us to prison, but we will not show our passports. After lengthy talks (in three languages) we are released. They are strict here: the police forbids journalists to stand at the entrance to take pictures. What is going on here? Mr. Leventhal, an acquaintance from German television, says that soon a "march of the dissidents" is to take place, for which he is waiting.

A march of the dissidents... But no one told us about it. Can only he who has forgotten the word "Independence" be called a dissident? We walk with a few journalists to the hotel where the march is to begin. Here it becomes clear--the march will not take place. Probably it has been forbidden. Familiar faces surround us; groups of dissidents sit in the hotel. Among them are Pilusch and Malynkovych from Kyiv. They are all speaking Russian. Vira looks around and says, "I have never heard as much Russian anywhere as I am hearing from the Ukrainian dissidents."

And again we are in the small restaurant of our hotel, arranged so finely in the Spanish manner. The summary of the day: Symak and Kuriak from Nottingham were also apprehended while distributing literature and they even had to spend three hours at the police station. So many events going on all over; a Latvian slit his wrist in protest against Muscovian occupation; there was a Latvian demonstra-

tion; a group of Lithuanians in embroidered shirts came to the Conference building. Why did we not do this **together, in one place?** That would have been a main event and would have gotten more press coverage than the ministers' speeches. Yes, we did a lot. But we could have done more. Because not even all of the actions of national groups were co-ordinated. This is a lesson for the future; if we act together, only then will we be noticed.

Our last day in Spain. We visit Toledo and the Escorial, historical places sacred to Spain, and we return to Madrid. Once more we enter the hotel where the SKVU delegation is staying. For one thing, we must pick up the various materials and statements that have been distributed here by all of the Ukrainian groups; and for another--Mrs. Isaiv had promised to organize an interview and I must ask how the arrangements are going. We knock at the door and the door opens. In the room we see Mrs. Nina Karavanska who is being interviewed by a correspondent while Mrs. Hewka translates. We are all glad--an interview has been arranged! However...they are not letting Vira and me into the room! Mrs. Isaiv runs out and stands before us, shutting the door firmly behind her. She has a rather frightened and helpless look about her. I ask her how things are going with the interview and she responds that, unfortunately, it was impossible to arrange anything.

"How so? There is a correspondent in the room."

"Well, that's for Karavanska."

"After Karavanska has finished I could tell him some interesting things. I was in the same place as she, but for a much longer time."

"You See, he is only interested in women. In the camps."

I shrug my shoulders and say, "Then was it worth coming to Madrid? In America it is just as easy to find a correspondent who is only interested in women."

Mrs. Isaiv holds her hand to her forehead and says she had only two hours of sleep the night before. She is mortally tired and does not have the strength to argue with me. Fedynskij runs up with a **Smoloskyp** in hand and impatiently announces that Mrs. Isaiv has got to go somewhere and do something. Out of respect for human exhaustion and hard work, I stop the discussion and we politely bid farewell. The door is closed. There, behind the door, are--Ukrainians; but that is a separate nation within the Ukrainian nation, a nation so distant that it refuses to allow me to enter.

When will we become one nation?

The Barajos airport once more...At the baggage counter I check the sword we purchased in Toledo--it is a replica of a seventeenth century sword, though of modern production. This is a present for Vira's brother in Nottingham. And what am I bringing back for myself? It is something that has truly been carved into my mind and heart. It is a few lines, written in many languages (including Ukrainian) on the wall of the Alcazar fortress. It is the telephone conversation between Colonel Moncardo and his son when the communists, having surrounded the fortress in 1936, gave the colonel an ultimatum by telephone: he must surrender in fifteen minutes or Moncardo Jr. will be shot. Afterwards the colonel was given a chance to speak with his son.

"Hello, father!"

"Hello, son! What is it?"

Nothing, father. They say that I will be shot if the fortress does not surrender."

"Offer your soul up to God and die like a hero!"

"I embrace you, Father!"

"I embrace you, son!"

They have long since departed this earth, both Father and Son, but they are more real and living for me than all of the speakers and speeches at the Euro-center, where everything and nothing is discussed; where peace is the object of discussion in a situation that is growing less and less peaceful; where co-operation is advocated with people who never knew how to co-operate with anyone--but know only how to reign or be servile. A very interesting question: what would Colonel Moncardo have answered, had he been asked about human rights? Perhaps he would have said, "**What rights?: Rights for whom?**" A wolf has the right to live and that is why he has the right to eat the sheep. But the sheep also has the right to live and that is why she wants the wolf killed. Suddenly a thought enters my mind: no one is executing anyone in Madrid now, but even now such people with hard and clear ideas are needed, people who can understand that human rights for Ukraine and for Moscow are not one and the same idea; that to sit at one table with Russians (that is, good Russians) before the eyes of the entire world is catastrophic. We must have our own table. Only then will the world know that we are we. Otherwise we will perpetually be engaged in arguments with non-Ukrainians, trying to convince them that we are a nation separate from the Russians. Once we are separated from the Russians by a border, only then can we sit at one table with them. For now, at every attempt to sit with them at one table, we end up under the table.

All this was discussed with some of the Ukrainian "rights activists" in Madrid. Actually, these discussions ought to have taken place a month later, once I had won the major argument. The journal **Cambio-16**, together with the Spanish Institute of Economics, organized a symposium in Madrid which ran parallel to the European Conference. The theme of the symposium was "Eastern Europe: Society and Culture." I was invited to speak and on the fourth of December I presented my paper entitled "National Relations and National Movements in the Soviet Union." The next day Vira (who acted as my translator) and I were arrested at our hotel... Why? We showed our official invitation from the symposium, but the plainclothes officer did not react to this. For almost twenty-four hours we were driven from one police commissariate to another, until we finally managed to contact some friends, and they in turn contacted a judge. In a few minutes we were standing in court, and in a few minutes more we were free. I will remember this sentence, the third one in my life. The first two sentenced me to four and fourteen years; and this one, in Spain, was the first that acquitted me. But why was I arrested in the first place? For spreading propaganda. What kind of propaganda? Anti-Soviet. How can one be arrested for Anti-Soviet propaganda in Spain? We asked everyone this question and no one was able to answer it. Later some things were explained. The regular Spanish police is the same as it has always been. But the **political** police has been changed and it includes a great many **leftists**. The Soviet embassy knows them very well... and it was to the secret police that the Soviets appealed after my appearance at the symposium. In Austria there was an even more interesting occurrence: dissidents were arrested there also...for anti-Soviet propaganda and later at the police station it was explained that this was done at the request of the Soviet diplomats.

After this I finally understood that detente is a situation in which the KGB can arrest its opponents not only in

Moscow, but in Madrid as well. But we were not disenchanted by this incident. On the contrary: we were proud because we clearly comprehended the degree to which Moscow fears us. The "rights activists" also distributed literature in Madrid, but none of them had any "adventures." Only the nationalists had to spend some time at the police station.

Again we leave Spain--after the symposium, unusual adventures, and...the Mediterranean Sea at Alicante, a sea that is green and bright even in December. We have with us newspaper and journal articles about our appearance at the symposium; other newspapers will be forwarded to us, since there were interviews on the last day.

Cambio-16 wrote about our adventures with the police, but they have even more interesting material: just in the preceding days two right-wing activists were murdered. But the communists get theirs as well...Funeral after funeral is spread across the front pages of newspapers. And in Madrid as well as in the provinces the walls are

filled with graffiti. "ROJAS--NO!" ("REDS--NO!") is written on a building near the Prado.

Something is beginning to simmer in the world... Everything is splitting into two poles. The number of people who know that white is white and black is black is increasing. They know that what is red, is red, and that we must struggle against it, we must fight it, not play with it. **ROJAS--NO!** Two poles, and the field between them growing steadily hotter, the temperature rising... Only firm ideals and concepts will endure it, while the mythical pan-human rights movement, without roots or address, is steadily steaming out of the world like a drop of water on a hot frying pan.

Everything is hardening in the world and it is time for us to think: **does Ukrainian political life have a consistency hard enough to remain on the surface of world events?**

translated by Natalia Buryj

Левко РОМЕН

ТОБІ, СВЯТОСЛАВЕ...

Мертві срама не імуть.
Слова Святослава

Тобі, Святославе, за нас був би сором,—
Що й досі нас гнобить ординський полон!
Та й згадка про тебе бринить нам докором:
Рабами спотворює нас їх закон!

Нас вічності в світ супроводять аспекти,
Її неосяжні — і простір, і час,
Ще й грізним богам молитвують адепти:
Гримучий, помилуй!.. О, зглянься на нас!

«Іду я на вас!» — був це поклик до змагу
Людини, що повна чеснотами вщерть...
Чи ж можна забути лицарську відвагу —
З ордою мечем сам рубавсь ти на смерть?!..

Нові покоління, не скаржиться Долі —
Дідам не скидайте своєї вини!
Хто хилиться — раб, ти то з мусу, чи з волі...
Подбаймо — хай виростуть мужні сини!

Плекаймо, наснажуймо серць громовину,—
Наснага взаємна хай творить дива,
І вільну вітатиме світ Україну...
Провини ж розгрішить держава нова!

27.5.1972

Лариса МУРОВИЧ

СТОВПИ ВОГНЕННІ

На вічну пам'ять В. Макуха

Лиш хижі люди все живуть, мов павуки і змії,
Як жертов треба за велично-творчі мрії,
Та дехто аж тремтить, коли почує слово «жертва»,
Та в декого у правду віра — самолюбна й мертва.

Будуємо собі палати на гороху,
Коли й вітри-вихри сурмлять нам про нову епоху,
Та хто ж, мов Фенікс, жертвувать себе готовий,
Згоріти безліч разів аж до кості й крові?

Священні жертви не згорають, хоч не раз і стіли,
Спалахують стовпом вогненным з попелу шосили,
Хай ті стовпи вогненні, як нема бійців між нами,
О, Рідний Краю, сплять сороміцькі рабства тами!

ПРЕДКА ЗОВ

Слухай, потомче, слова тії:
Пребуде Земля наша,—
Тую маєм боронити від ворогів!

(Влес Книга, дощинка 8)

В анналах древніх літ і чинів історичних,
Увічнив Предок наш свободолобний змаг,
Дзвенять із Книги міць чуттів палких, одвічних,
Там Русичі в броні — з ордою на степах.

Вживаємося ми у Книги титлу кожну,
В гартовані вогнем, провісницькі слова,
Що мов дороговказ являють ціль вельможну,
Тисячоліть яса — донині в ній жива.

За морем знов сурму Архистратига,
Бунтується народ, кайданами бряжчить,
Розтанула в серцях рабського страху крига,
Бож Предка зов ожив: — Вітчизну бороніть!

ПРОШУ ПОМИЛУВАННЯ!

Дзюбу — помилювали.¹

Дзюба щасливий чоловік.

Дзюба викохував з давних пір мрію. Тривалий час заважали націоналісти: тримали міцно за руки й ноги, не пускали в робочий клас.² Тепер не тримає ніхто. Дзюба увільнявся в маси. Дзюба стоїть на порозі, коло заводських воріт, а там, за брамою, як за Йорданом, — обітована земля.

Дзюба видає продукцію.

Дзюба перевиконує норму.

У Київському раднаргоспі³ стало на одного щасливого чоловіка більше.

Я теж прошу помилування.

За те, що збирався довго — перед тим як мовити вже.

Що слабкий був — до того, як утвердитися в силі.

Що міг багато, а робив мало.

Що жив, ніби трава, ніякий, у безберегому вирі.

І що не вірив довго собі, і своєму ствердлому можу.

Стукало в двері мусиш — гартований дзвін — а я все не ставив твердо монограму на білому ватмані часу.

Кликав до себе здвиг золотим стременом — а я ще не вірував твердо, через вогонь, що на мені посвята.

А ще я йшов меж паперовими правдами — до того як увійти в залізіні.

І рисував себе вуглем на голубий папір — до того як урізбитися в камені.

І роздарював себе легко на кишенькові мети — до того як спресуватись, уладнатися в цілість.

І за те, що пізно збудив себе — прошу помилування. (Зі сну чоловіка будять, а з небуття — лиш сам).

І що не завше чинив, як наказує Голос — прошу помилування.

У вас, що боронили Буду, і у вас, що впали під Крутами;⁴

у Вас, Петро Кальнишевський, і у Вас, Михайло Сорока;⁵

і в тебе, мужній козаче, що сам витримував чужу лаву на острові Журавлиха під Берестечком⁶ — прошу помилування.

Чую вічний перед вами сором, стою перед вами неймовірно малий — і заради того прошу помилування.

У двох камінних хрестів на острові Журавлиха,⁷ де люди без кінця доношують кості — прошу помилування. У вас, зелені від моху хрести, і у вас, негодою вмиті кості, що їх ніколи (вже триста літ!) не меншає в полі під Берестечком — прошу помилування.

В чім оживу й по смерті — ген, за тією гранню, що розділяє людей, а з'єднує Рід; там, за твердою комою, що розділяє слова, а з'єдинює Слово? Від попелу до діаманту — один крок, і шлях до низу — так само короткий.

Чи стане кров моя у підмурівок роду?

Попіл чи діамант?

Не ходить мені про те, чи буде на підмурівку ім'я. Чи буде підмурівок? І чи міцний? (А кожен розрив — крізь мене гостро). Вічно боюся, вічно палю себе, і вічний чую неспокій.

Хто загасив себе — мушу горіти. І за Дзюбу, що вбив себе — мушу вижити. Кожен крізь я, і я крізь кожного, бо нація — то кров. Нація — то кров! — уже знаю; а хто має Знаття — решту може не знати; уже не схитнеться.

Кров — не словами; усе, чим чужі — через неї і в ній. Вмуруються — вік за віком — у підмурівок кості (з їх візерунку — Біблія), а змоцовує кров. Чи так? — вічно боюся. Чи чужа кров моя тим що змоцовує? Що принесем до нації через кров? — За всіх боюся, за всіх чую вину, і за всіх прошу помилування.

У Вас, Григорію Косинка, і у Вас, Миколо Куліш⁸ — за те, що й досі льодовіють кості ваші на холодних чужинах — прошу помилування.

І перед тобою, Перший⁹ — за те, що дав мені вдвічі, а я ще й досі повернув так мало — прошу помилування.

І перед тобою, Січ — за те, що у музеї в Хортиці замість ікон козачих висить образ убивця твого — генерала Потьомкіна — прошу помилування.

І перед тобою, Князю¹⁰ — за те, що й досі плачем, і не знайдемо в себе твій мужній голос: «Іду на ви!» — прошу помилування.

І перед тобою, наша державність — за те, що й досі не підняли тебе з бруду;

І перед тобою, наша шляхетність — за те, що й досі маєм тебе за старий невжиток;

І перед тобою, найчорніша в світі українська земле — за те, що й досі не сотворили тобі маєстату;

І перед тобою, найтвердіша в світі українська сило — за те, що й досі не дали тобі в руки;

І що, сильні, живем у ганебній слабості;

І що, сильні, й досі спимо, а вже пробудились найменші — прошу помилування.

За те, що так довго ніякі;

що хвалимось вічно рабською довготерпелівістю, і вже зробили з неї національний скарб;

І що мало в нас тих, для кого Україна — біль, а не слово — прошу помилування.

І за Дзюбу, що оминув свій біль — прошу помилування.

Така студена зима — а мій вогонь у долонях. Чи пронесу крізь зиму вогонь — розтопити сирість?

Дзюбу не утнеш — то сире білокрів'я.

Дзюба то я! — себе з собою не роз'єднати. Утинаєш голову гідрі — дурний старунок: відживлює дві; лиш там де опалено — жодну.¹¹

Що через кров — горіти!

Чиста кров купується жаром — важкими гривнами; а меч на долоні легкий — губить вагу.

Горілку ллють через вугіль, а кров — через жар.

Чи вже я маю дужий вогонь — висмалити сирість?

Чи вже відчую гераклові м'язи — задушити дзюбу у власному Я?

Впали і впали язики — ім'я ім легіон — а рід мій сягне в обітовану землю.

У нас досвітньо — ми ще не були, і сонце наше — в родовій купелі.

На дзвони мечів наших сива роса — слід Божого вітру, і наш Йордан — перед нами.

Пронесем пустинями дужу кров — найміцніше зілля. Впоїмо міцно дітей — щоб яріли на холодний світ незборимим хочу.

Ще стоять ерихонські мури, та вже готова труба, і народився ГОЛОС.

І востечем на вежі, і вкриєм собою світ, і сколихнуться гори од дужого рыку.

Будем! — але тепер не є. Бути, і не звершати Буття — для нації гріх найвищий.

Чим окупимо милість?

Дзюба — помилований.

А я? — не знаю...

Завеликі мої гріхи.

Листопад 1973 — січень 1974 р.,

Владимірска тюрма.

- 1/ Ця річ писалася в кінці 1973 року, після того як Іван Дзюба дістав «помилування», був випущений з тюрми і опублікував свою третю, найбільш ганебну заяву. У 1979 році я вивчив цю поезію в прозі напам'ять, щоб відновити на папері в сибірському засланні, яке мало початися з червня 1979 року. Але відновлювати довелося уже на Квінзі, в Нью Йорку...
- 2/ Тут використані місця із заяви Дзюби, де він каже, що «націоналісти» мали на нього вплив, а тепер він «звільнився» від цього впливу, випускає газету на якійсь фабриці, з'єднався з «робочим класом» і дуже щасливий з того.
- 3/ Раднаргосп — економічна територіальна одиниця на Україні.
- 4/ Буша — містечко на Поділлі, що боронилося героїчно від поляків у 17-му ст. Всі учасники цього бою загинули.
- 5/ Петро Кальнишевський — останній кошовий Січі і перший українець, що був 25 літ у московській неволі. Символізує початок традиції, завершенням якої є Ми-

хайло Сорока.

- 6/ Після того як основна маса українського війська відступила з-під Берестечка, триста козаків, оточені на острові Журавлиха, героїчно билися до останнього. Останній козак сам бився півгодини проти цілого польського війська.
- 7/ На острові Журавлиха з землі без кінця витоптуються людські кості. Люди не лишають їх — зносять до двох камінних хрестів, дуже давно поставлених.
- 8/ Григорій Косинка і Микола Куліш — два замордовані Москвою в кінці 30-их років українські письменники. Місце смерті й поховання обох невідомі.
- 9/ Мається на увазі Симоненко.
- 10/ Мається на увазі Святослав.
- 11/ З міту про Геракла: на місці відрубаних голів гідри (з якою він бився) виростало дві; але ті, які він припалив огнем — уже не виростали.

Р. ВОЛОДИМИР

ПАН ТАРЕЙ

Змінилися часи?
Щоб вижиття лише,
Добробут над усе...
Духовість? — облишки.

Все вказує на те:
Марніє дух-титан,
Росте число міщан,
Жадібність їх росте.

В житті їм догоди,
Та їхнього не руш.
Не хочуть більш біди,
Хоч прозира з їх душ.

Таке було здавен —
За руном золотим
Вганяв весь світ; між тим
Творив же й Діоген.

Ще можна набути книгу

ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

"ТВЕРДІ МЕЛОДІЇ"

Писати на адресу

23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONTARIO
M6S 3W7
CANADA

і вживати телефон

/1/-416-767-6863

ПОЕТИЧНЕ СЛОВО ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

Валентин Мороз належить до тих рідкісних поетів літератури, слова яких розійшлися у великі маси українського народу та у неймовірно великі географічні простори, включно з підкоренням чужих мов, у дуже короткому часі після їх появи. Безперечно, найбільш сприятливим чинником у популяризації літературної творчості Валентина Мороза була його політична функція в розбудженні української державницької думки і його особиста постава в умовах радянських переслідувань, тюрем, судів, таборів. Славною стала його голодівка, яка спонукала тисячі українців у діаспорі дотримати йому кроку в тяжких пробах характеру. Але сила літературних творів Валентина Мороза не слабне, навіть якби ми не мали ніяких даних про його життя крім того, що з його писань. Валентин Мороз промовляє до нас своїм поетичним словом як справжній український націоналіст, свідомий місії своєї нації, що виростає з повного знання її минулого і сучасного, як свідомий громадянин, що вже перейшов проби води й вогню і готовий до дії, і як винятково обдарований поет. Бо Валентин Мороз є поетом у всіх його творах: як в найбільш відомих його есеях, так і в менш популяризованих творах, які він називає «поезією в прозі», чи теж в можливо — найменш відомих заголові української громади його коротеньких віршах.

Валентин Мороз у всіх жанрах своєї літературної творчості залишається вірним своєму поетичному змістові, і політик чи психо-філософ не притрмлює його сугубо поетичного, метафоричного мислення.

Де кінчається проза, а починається поезія? Це питання не є повністю вирішене літературознавцями, і жанрові границі можуть бути дуже рухливими. Довгий час твір «Слово о полку Ігореві» нашого геніального невідомого автора з XII століття вважали в літературі твором т. зв. ритмічної прози, і автори, які його перелицьовували на сучасну українську мову, старалися дати йому і ритм, і метричний уклад, часом навіть строфіку. Та найновіші дослідники викрили в його формі таке багатство поезії, що приналежність цього твору до скалярних поетичних творів є незаперечною. В «Казці про велета» Леся Українка признається: «Я може помилку роблю, що казку в ритмі строю...» І дійсно: справжня поезія не в римах, не в строфах чи метрові вірша, а в поетичній думці, яка мусить бути природжена письменникові, без якої він поетичного твору не видобуде зі своєї душі.

Валентин Мороз, як письменник, належить до тих нечисленних, що не лиш вміють своїм умом охопити саму суть національної проблематики, але своєю стихійно-мистецькою формою вміють подати її в найбільш принагідній для літературного споживача формі. Найбільшою штучкою в літературі є образне мислення, мислення символічне, мислення метафоричне. Арістотель, який у своїм творі «Мистецтво риторики» обговорює можливість художньої прози, яка позбавлена канонів ритмовано-го вірша, затримується найдовше над засобом метафори, яку вважає тою «печаттю генія». Метафори літератор не може надумати, чи її «викомбінувати». Така метафора стає штучною, і читач відразу пізнає, що в мові письменника є щось зайве. Метафора ж, яка є вислідом метафо-

ричного мислення письменника, стає органічною частиною його роздумувань, вона зливається зі світосприйняттям його, його ідеологією, цілістю його творчості. Хто може пригадувати над відповідністю Шевченкового образу Мати-Україна? Кому незрозумілим може бути образ Дніпра, того «нашого дужого діда», який «зареготався»... «аж піна з уса потекла»? Шевченкові образи приймалися читачами як релігійні символи, правдиві, незаперечні, як символ хреста. Так приймалися кинуті Морозом в його прозових творах символи «бумерангу» замість останнього слова чи льодовика, постійної зими, які мусили шезати під «горючими іскрами одержимості» («Серед снігів»).

В своїх т. зв. прозових чи публіцистичних творах, в есеях, Мороз показує себе проповідником-поетом, який висловлюючись образно для підкріплення і увиразнення абстрактних понять, вияснює їх прикладами з життя, наводить фактичні докази, користуючись прізвищами, назвами місцевостей, документами та іншими подробицями, але не тратить головної нитки думки, яка все виринає у повторенні сильної метафори, яку накинуло йому саме життя.

Якщо б ми хотіли розпрацювати есеї Валентина Мороза так як проповіді Йоана Золотоустого чи Кирила Турівського, ми нашли б в них і подібну проповідницьку структуру, яка йде від поставлення тези через збирання доказів до конклюдії, знайшли б там і проповідницький «етос», що ховає себе, як автора, а видигає інших (Мороз себе ніколи не називає поетом, а як поетів наводить Шевченка, Лесю Українку, Симоненка та інших), проповідницький «патос», який йому допомагає розвивати думку у величавих тирадах, повних вогненного чуття, проповідницький запас тропів та фігур, почавши від різних відмінок метафор і закінчивши на різного рода повторах, алітераціях, ономатопеях, асиндетонах та полісиндетонах. Безумовно, користуючись такими засобами, як повтори, полісиндетони чи перифрази, автор продовжує свою розповідь і сповільнює загальний темп думки. Але це і є засіб проповідницький, який має дати час читачеві чи слухачеві добре пригадувати над сказаним. Можна навести приклад, в якому думка розвивається при допомозі багатьох проповідницько-поетичних засобів, в яких можна знайти і проповідницьке «вчислювання», і вславлений у «Слові» Іларіона Київського паралелізм, такі притаманний українській народній пісні, і анафору, і епіфору, і алітерацію, і конкретні ораторські «доказові факти». Ось уривок з есею «Серед снігів»:

«ОДЕРЖИМІСТЬ — це не художність. І не науковість. І навіть не публіцистичність. Одержимість — це зовсім окрема субстанція, необхідний поряток з іншими компонент для повноцінного духовного життя. Можна мати чудові руди — але вони ніколи не перетворюються у сплав, не оживуть без відповідної температури в печі. Можна мати великі духовні скарби — але їх просто не помітять, доки не візьмуться за них ОДЕРЖИМА людина і не розтопить їх в горнилі своєї одержимості. Фінський загал не знав, чим він володіє, доки Леннрот не зібрав епос «Калевала» і не показав всім, що це таке. Був Тичина і були його геніальні вірші — але з таким скарбом у руках він не мав сили зробити українцями навіть найближчих, виховати їх так, щоб вони розмовляли українською мовою. Чого ж забракло? На холодній волі, присипаній сибірськими снігами, не було вже жодної іскри ОДЕРЖИМОСТІ — жодної з тих, що розліталися колись золо-

тими водоспадами і розпалили пожежу українського відродження двадцятих років. А Симоненко чи Вінграновський одним доктором пробуджували в людях заснулу українську душу, робили їх живими».

Яке багатство поетичної мови, водночас приступної і зрозумілої. В вищезгаданому есею «Серед снігів» багато таких образно-фігуральних моментів. Та їх, мабуть, ще більше в шедевірі — трактаті на тему української культури, в «Хроніці опору». Цей трактат, наповнений думками такими актуальними, повними болю, що повторити навіть десятку частину їх неможливо. Між образними висловами одна цитата, на мою думку, не може бути прощена, а саме міркування про асиміляцію, для якої автор підібрав надзвичайно влучну метафору і розвинув її:

«Асиміляція — це не просто викрадення з народу певної суми людей. Асиміляція є розбиття ТРАДИЦІЙНИХ СТРУКТУР — процес далеко не механічний. Скорше, це тонка хемічна реакція, в результаті якої з нації виділяють отой цемент, скріплюючий елемент, завдяки якому вона тримається в купі як нація. Хай від нації залишиться десята частина — але з повноцінною духовістю — це ще не фатально. Із шматочка повноцінної вербової гілочки виросте цілий вербовий гай...»

Одне поняття підкріплене двома метафорами, з двох різних ділянок науки і життя, яке пізніше розвивається політичними та історичними прикладами. В дальших міркуваннях Мороз доходить до одного із найфатальніших супутників затрачання тих важливих «традиційних структур» — як він називає — до «півосвіти»:

«Напівосвіта — це коли у людини спочатку вкрали традиції, а потім дали освіту. Напівосвіта — це коли культура не виростає органічно з власного коріння, а натовкається в людину поспіхом, за п'ятирічку — за скороченою програмою. Напівосвіта — це коли доросли до того, щоб розуміти цінність космачьких ікон, але не доросли до переконавання, що красти ікони з Довбушівської церкви — не можна».

Художні повтори, анафори і наростання — це основний проповідницький елемент цієї досить видовженої тиради. Але чи можна було б її скоротити, щоб не втратити її ефективності? Мабуть — що ні.

Тому Морозові есеї, в яких він вивчає політичні явища, чи теж філософічні, чи психологічні — розтягаються на кілька сторінок, і попри це не втрачають свого емоційного напруження, бо розбудовані потрібною для змісту образністю. Його коротші твори, т. зв. «Поезії в прозі» мають інший характер та інший настрій, і підібрані там поетичні засоби дещо інші.

Сам Валентин Мороз нав'язує форму цих творів до традиції козацьких дум, що цілковито нівелювали строфічний уклад, довжина рядків була в них залежна від довжини думки, а ритм вірша примінювався до емоційних напруг. І це була поезія, поезія високої класи, поезія, що мала свої закони як змісту, так і форми.

Не хочу брати тут під увагу недрукованого твору Мороза «Прошу помилювання», який дав би мені безліч цікавих прикладів його поетичного вислову. Тому обмежусь до двох творів: написаний для сина «Гостинець» і «Перший день». Оба твори наповнені повторами, в першу чергу анафорами, що, очевидно, сповільнюють темп і дають творам лагідний настрій. «Ще день, ще ніч — завтра...», «Перший тюремний день... Перший тюремний день...». Або: «Бо вже є ти... Бо вже є ти...» Або в творі «Перший день» повтори слова «хочу» в різних контекстах. Цікава тирада — перифраза цієї само-

теми, яка теж висуває важливий проповідницький засіб — антитезу:

Сильним — трудно. Усі їхні ХОЧУ дуже великі — ті, що привели за грати, і ті, що поривають на волю. Ні, то не поодинокі ХОЧУ і МУШУ. То битва двох сатанинських ХОЧУ — обом мускулясті і несамовиті, обом з думим, виразним пульсом, з міцним апетитом до життя, обом вигодовані пружним, повнокровним організмом.

Слабим — спокійно. Їхні ХОЧУ — маленькі і мляві, вони ніколи не зрушують людину з місця. Часом і в таких заговорить ХОЧУ — але потім навіки німіє, загипнотизоване страхом перед тюрмою. Ці не доп'ють до дна, злякані гірким, і ніколи не знатимуть СМАКУ.

Багата, більше чим у есеях конденсована образність цих творів, яка дає їм почуття повільності темпа, притишеного звуку, і музичного «легато» дуже відмінна від образності і структури найкоротших поетичних творів Мороза, які за найбільш примітивною номенклатурою можна назвати «віршами», а у виданнях його творів стоять під рубрикою «поезії».

Ці твори Мороза, які формально він сам відносить до стилю сучасної поезії покоління Вінграновського, Калинця і Стуса (покоління молодшого за Симоненка), є такою конденсацією думки і слова, зібраною мов у цівці світло, що в адорованих Морозом його побратимів-поетів важко знайти подібні приклади. Так, ці вірші Мороза подані в найбільш стислій можливо формі. Нема там ні перифраз, ні вияснюючих виводів. Бувають метафори повністю енігматичні — доступні лишень втаємниченим, і вияснень треба тоді шукати в самого автора. Зрозумілим у віршах цих є одначе завжди те, що є в поезії найважливіше і що не потребує вияснень: це є їх емоційна наснага.

Поетично-віршована творчість Мороза, яку знаємо, відносно невелика кількісно, але якісно це самі поетичні перлини. За тематикою можна їх поділити на: образки природи — в яких відчувається Антоничівське світовідчуження, «мандрівки в минуле» — історію та праісторію, з політичним наголосом або й без нього, та мініятюрні вияви ідеологічної плятформи.

До своєї віршованої поетичної творчості Мороз відноситься з великими вимогами. Всі його мініатюри незвичайно здисципліновані, зорганізовані ритмічно та всім звукописом, рими там дуже вибагливі часто внутрішні, а кінцеві — ніколи не т. зв. «чисті». Виразний традиційний метричний розмір з'являється доволі рідко. Але ритм має незвичайно велике значення, і треба знати, як читати Мороза, інакше можна зруйнувати і форму, і зміст.

В образках з природи, так як і в інших тематичних віршах, Мороз орудує дуже коротенькими фразами, з яких кожна має свою завершену думку і картину, і так їх треба читати: («Вересень»)

Прозоро ллється шкільня —
а сонце вже сумніє,
прощальний передзвін —
потоншали зірки.
Зігнав капусту в льох
останніх ранків іній.
Рипить качан,
Холодний і хрумкий.

В цьому образку відносно небагато рафінованих поетичних засобів — все тут сказано дуже ясно і просто. Та бувають образки з більш вишуканою образністю, ось як у вірші «Полудень»:

Сонце лазить пшеничними вусами
на засмаглий потилиці дня.

Вітер губи надув, щоб зігнати,
і забув. На бігу задрімав...

Є поміж образками з природи такі, що крім погідного настрою впроваджують настрій драматичний, таємничий. В тих віршах багатша образність, більше удраматизований звукопис, і ритм уведений у «стакатто» з частим «сфорцатто». Інструментація вірша звуками «з», «ч», «р» і «ж» помітна в останній завершальній таємниці строфи із поезії «Папороть»:

Вийде з хаші знахур, тайну суть узріє,
Вирве з паші ночі древній вовчий чар —
рине вниз вага, струну життя розірве,
вічний днів ланцюг зіжне за мить пожар.

Дуже цікавий вірш, який є перехідним між образом природи з нарисом передісторії. Це «прелюд» з «Волинських орнаментів». Там багатий на алітерації епіфори звукопис, підтриманий дуже гострим ритмом та несподіваними образами:

Межи дубів, на свіжих корчовищах,
сіяли просо довговолосі прашури,
над брамою герб вибілювали дощі —
кінський череп на ясенівому ратиші...

Окреме місце між тими віршами займає «Луцьк», який, за висловом самого автора, є «поезією волинських назв». Дійсно, підбір назв і обгорнення їх відповідними дуже короткими, згущеними, образами, яким найдені не лиш відповідні звуки, але й дуже грізний, боєвий ритм, творить такий настрій славного минулого Волинської княжої Держави, що його довгі історичні трактати ніяк не заступлять:

Прогримить копитами Ратно, засяє щитами Войниця,
на штири боки протрубить Рожище туровим рогом,
вгостить медами Липно — дуплаве деревище,
а Городло валами вгорнеться за нешироким Бугом.

Святе місце прочан цілої України, Почаїв, це у вірші Мороза місце найбільшого болю, місце, в якому найбільш жорстоко виявлена трагедія України. Мороз підібрав тут найскладніші метафори, які лиш де-не-де мають обрамування природнього опису найкращого на Волині краєвиду, а його увага зосереджена на існуванні «стоязикового змія», страшної московської імперії, якої ще не добив оборонець козацтва, святий Юрій, і на тім, що вуха в прочан «замуровані», не чують і не бачуть змія, не прислухаються до пересторог вітру, коли дзвін лиш чекає на чудо, на рятунок Божої Матері. Цей вірш побудований на холодних, важких звуках, інструментований перевагою шелестівок над голосівками, де часто домінують звуки такі як «р», «ч» або звукосполучення такі як «тв», «дв», «пр», «рп», «зг» і т. п., що дає віршові особливо трагічного звучання.

На особливу увагу заслуговують мініатюри «Україна» та «Вірую». У вірші «Україна» автор подає в дуже скристалізованій формі — у формі метафоричних висловів — і суть землі — України, і її настрою, її душі, її історії, її боротьби, її державного ідеалу.

У вірші «Вірую» можна бачити не так молитву, як Заповіт, як скрижалі, дані нам Богом. Вірш цей, замкнений у двох чотиривіршах, захоче в собі велику політичну програму, яку можна було б розпрацювати на цілу книгу. Фрази його короткі, уривчасті, ковані й гострі, мов лезо меча. Є одно повторення фрази із самого початку на кінці, але воно темпа не сповільнює, тільки додає фіналові більшої сили й маєстату:

У гromі — Бог. Його наказ одвічний:
плекайте СИЛУ, затиснувши меч.

Цілість цього вірша вдаряє силою думки, дуже лаяконічно виявленої, підібраними абстрактними поняттями, які відразу дістають конкретне образне представлення: Бог — грим; людина, що хоче слухати Його скрижалів — камінь; сила — це лицарський меч. Підібрані не лишень образи, але й пов'язані з ними звуки. Слово Бог спотужене повтором звуку «г» з додатком динамічного «р» у «гromі2, і повнозвучність цих шелестівок контрастується із звуками «т», «к», «н», які відділено людині. Та людина, яка вже послухала Божого заповіту, дістає силу, яку мусить виробляти «затиснувши меч», що автор будує звуками, які вимагають «стиснутих зубів», сичачих і шиплячих, тим витворює почуття зосередження.

Вірш «Вірую», мабуть, найсильніший у всій поетичній спадщині Мороза — дотепер, очевидно. Звучить він як поклик до бою, як літаври, як мелодійне доповнення боєвого клича з «Останнього слова»: «Будемо битись!», що стало найбільше повторюваним кличем української громади в діяспорі тоді, як вона солідарно з Морозом голодувала на холодних вулицях чужих міст.

Величні слова!

Про поетичну творчість Мороза можна б написати вже цілі праці. На жаль, мусимо обмежитись в доповіді тільки до деяких маркантних прикладів.

Закінчуючи цю дуже неповну аналізу поетичного слова Мороза, хочу лишень пригадати авторів «Вірую», що громада вся чекає дальших творів від Валентина Мороза, які допомогли б скріпити духову єдність української нації.

Торонто, 29 листопада 1980 р.

/Виступ на літературному вечорі
Валентина Мороза в Торонті 29-
го листопада 1980р./

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

” ВЕСТ АРКА “

ОЛЬГА і АНДРІЙ ЧОРНІ

ВЛАСНИКИ

WEST ARKA

2282 BLOOR ST. W.

TORONTO, ONT.

Тел. 762-8751

Книжки, журнали, часописи, шкільне і бюрове приладдя
Різьби, вишивки, нитки, панамы, грамофонні платівки
багатий вибір дарунків.

ВИСИЛАЄМО ПАЧКИ В УКРАЇНУ

Маємо великий вибір різного роду
хустки, різні матеріали, нитки ДМЦ,
полотна до вишивання.

VALENTYN MOROZ

NATIONAL RELATIONS & NATIONAL MOVEMENTS IN THE SOVIET UNION

In multi-national states the nationality problem will always be the most important problem. Often it happens that other aspects of life appear to be on the surface and seem to be more important, but the dominant factor in such a state will always be relations between nations.

Mankind wrote the Book of Genesis.

Mankind wrote the Book of Kings.

Mankind wrote the Book of Prophets.

The time in which we live is writing the **Book of Nations**. Thus, the statement made by Sakharov in which he says that he does not wish there to be a section in his passport for "nationality" is an anachronism.

The future, as did the past, belongs to national feeling.

The Soviet Union has become a mosaic after four hundred years of Russian invasions. Sometimes the Soviet Union is compared to America, but this comparison is senseless. America is a new nation which is forming itself from various components, each of which came to a new land. The Soviet Union, on the contrary, is a **sum** of nations, each of which lives on its own land and has roots stretching back a thousand years. The combining of these nations into one state is artificial; they are held together purely through military power. Fifty-one percent of the population in the Soviet Union is **non-Russian**. Thus, to call the Soviet Union Russia is nonsense. In the Soviet Union there is such a nation as the Armenians. These people had their own state even before the beginning of the Christian era, before the time the word Moscow had even appeared on the map.

There are, in principal, two types of colonialism: the **Roman-Russian** type and the **Greek-British** type. We will first discuss the second. The main characteristic of the Greek-British type of colonialism is complete indifference to the interior life of the nations in its captivity. This type of colonialism is interested solely in military and economic domination, but it never interferes with internal structures. (At times the English even strengthened the local administration and local traditions in their colonies, so as to decrease any administrative problems for themselves). This type of colonialism is characterised by two consciousnesses, both **national** and **imperialistic**. Rome was a different matter. Rome began from a small town which, step-by-step, recaptured neighbouring regions, thereby increasing its territory. Thus, at the beginning of its process of invasions, there was no Roman nation or Roman consciousness. From the first Rome was formed on imperialistic feeling, rather than on national.

As Rome had no nation as such, it had to find other foundations for its domination. These foundations were a machine for destroying the national structures of the nations in its captivity. Rome sent colonialists to the most important areas of the conquered territories. Soon, the Latin language became dominant in these regions and the whole territory gave in to Latinization.

Moscow also began as a small principality which, step by step, grasped its neighbours' territories. When Moscow invaded Novgorod, the entire aristocracy of Moscow was sent there; and the aristocracy of Novgorod was sent to Moscow. The same was repeated in Smolensk. China also practised the removal of whole tribes from one border of its empire to the other. Moscow understood

its inheritance from Rome very early. Already in the sixteenth century the conception of a **Third Rome** was born, which word for word sounded like this: "Moscow is the Third Rome and a fourth Rome will never be."

Moscow has comparatively very little human building material, but expertly knows how to use foreign elements to their full: there is perhaps no other nation in the world that can integrate the Foreigner into its midst as easily as the Russians. (Perhaps only France can be compared to Russia in this sense). Thus, the foreign component has always played a large role in the history of Russia. At first, this component was supplied by the Mongolians. The Russian state system is built on the Mongolian pattern. Later, the Ukrainians played a great role in the history of Russia.

There was a time when the majority of bishops and literate people in Russia came from Ukraine. After Peter 1 the Germans also began to play a large role. An important component was supplied by people coming from the Caucasians. Their greatest achievement was Stalin. As a result of this a chaotic, mechanical gathering was created which represented the Russian Imperial system.

But the most effective machine for the destruction of national structures was created by Moscow after 1917, after the bolshevik rebellion. 1917 was the Spring of Nations within the Russian Empire. The more enlightened nations, namely Finland, Poland and the Baltic States, broke away. Other non-Russian nations fought fiercely for their independence but they were finally reswallowed into the Empire.

Even so, Moscow was forced to recognise the principal of **federalism**. In place of the Russian Empire, the Union of Soviet Socialist Republics was proclaimed. It is often said that the victory of the bolsheviks was a paradox in a country which had the greatest number of churches in Europe. But there is no paradox here. The reason for this victory was national rather than social. The Russian sensed through intuition that bolshevism would rescue the Empire: a good illustration of this fact occurred in 1920, during the war with Poland when twelve thousand officers of the Tsar's army changed sides and joined the ranks of the Red Army.

Even so, Moscow was forced to make concessions before the non-Russian nations. In Ukraine, for example, the policy of Ukrainianization began, which was manifested by the reintroduction of the Ukrainian language and Ukrainian administration in Ukrainian schools, by the development of the Ukrainian theatre, etc. Similar processes were taking place in other republics of the Soviet Union. Even territorial armies were created and, in Ukraine, for example, of the Seventeen army divisions located in the republic, eight were Ukrainian and officially used the Ukrainian language.

The energy of national renaissance had burnt itself out by the end of the 1920's. In the 1930's a period of reaction began. From the national aspect, this meant a revenge of Russian chauvinism. From the social aspect, this meant a complete totalization of life. All writers' associations were banned and one Union of Soviet Writers was formed. One union of painters, one union of journalists, etc., were formed in the same way. Members

of the communist party were posted at the head of all these unions. For the first time in history Russian communism managed to destroy the structure of the village. Not even Ghengis Khan managed to achieve such an end. He may have removed half the population of the village, he may have ransacked all of its material possessions, but the structure of the village always remained untouched. This structure was destroyed for the first time in history by Russian communists through the collective farm. The catastrophic results of this process are still evident today.

The Second World War illustrated the complete falsity of the Soviet Russian Empire. From the very first blows of the German military machine the Empire began to break apart into natural national components. Now, Soviet propaganda is spreading a false myth about the "nazism" among the Lithuanians, the Crimean Tartars and the Ukrainians. But there was no nazism amongst these peoples. Rather, there was a natural antipathy towards the Russian occupant and a natural sympathy towards any phenomenon which appeared as its enemy. Stalin soon understood that to appeal to "soviet feeling" would bring no results. Therefore, soviet propaganda began to appeal instead to "Russian" feeling, more distinctly to the religious feeling of the Russian. Numerous churches were reopened and various concessions were again made to the non-Russian nations. National army divisions were again renewed.

During the years of the Second World War, Ukrainian military resistance came into being. This resistance was very powerful. The Polish historian Herhardt names the UPA (the Ukrainian Insurgent Army) as the greatest partisan movement of the Second World War. The communists are spreading a false version in the West that the UPA allegedly co-operated with the Germans. It is enough to state just one fact in order to invalidate this version. The two brothers of Bandera, leader of the Ukrainian Nationalists, perished in Auschwitz. Bandera himself spent the duration of the war in German prisons. The Ukrainian Insurgent Army fought on two fronts, against both the German and Russian occupants. In spite of its power the Ukrainian military resistance was unable to overcome the enemy, because of vastly unfavourable circumstances. The West conquered one totalitarianism but was unprepared for war against another totalitarianism, that of Stalin. The prisoners of Auschwitz were released, but similar prisoners in the Gulag remained in captivity.

The renaissance of the 1960's touched all the nations of the Soviet Union. In each nation it had its own, individual roots, but this was the first time that all these nations arose together under one slogan "Against russification." It can be said that national movements in the Russian Empire came together for the first time.

There are two national movements in the Soviet Union which hold the most power: these are the Ukrainian and Jewish movements. Moscow is well aware of this fact and consequently continually attempts to cause disharmony between these two peoples. It is necessary to mention here the book "Internationalism or Russification" written by Dziuba in the 1960's. This book became the memorandum of a whole generation, and not only the Ukrainian generation.

National relations in the Soviet Union have their own specific appearances. Russia is the common occupant yet no-one regards himself inferior to the Russian. This is

similar to the situation which existed in the Turkish Empire where the subjugated Greek, rather than feeling himself inferior, on the contrary, felt himself to be superior to the Turkish occupant. The population census also provides us with interesting facts. The population growth in the Baltic nations is very small, just as it is in their Scandinavian neighbours, whereas in the Soviet Asian nations a large demographic explosion is taking place, similar to that of Iran and Afghanistan. Thus we see that all the nations of the Soviet Union have remained a part of their historical regions and sovietization has not succeeded in changing them or their way of life.

The soviet "melting-pot" is a myth, in spite of assurances by soviet propaganda of the opposite. On the contrary, a crystallization of individual national organisms and national ways of life is now in process. Even an ordinary tourist is able to see the differences between the Ukrainian, Lithuanian and Georgian ways of life. The resistance against russification in each nation also has its own appearance. In the Baltic States, for example, this is shown by a demonstrative ignoring of everything Russian. Here, it is possible that someone speaking in Russian will simply not be given an answer when addressing a local inhabitant. In the Caucasus the situation is completely different. Here, the people will converse in Russian willingly but will create such impossible conditions for a foreigner that he will gladly flee from the country himself. Also, in the struggle against russification each nation has varying resources. In Ukraine and the Baltic States these resources are obtained from the strong individual who, as a rule, is able to overcome a Russian individual in personal conflict. In the Asian nations of the Soviet Union the individual does not play any kind of role, but here there is a tremendous sense of group existence. The Asian nations are also aided by the demographic explosion which steadily increases their population more, by percentage, than the Russian population. Russia now has problems with its so-called "Black Army". As a result of demographic processes two-thirds of the young people in the Soviet army are non-Russians. Most of these are of Asian, Caucasian, or what is called "black," nationality. For the first time in the history of the Russian Empire its army has a non-Russian majority. This fact will cause problems for Russia in future military conflicts.

If we were to characterize the situation in which the various captive nations find themselves, the situation of Georgia, Armenia, and Lithuania could be described as most favorable. Nations in the most unfortunate situation are Kazakhstan, where the Kazakhs constitute only one third of the population, and Byelorussia, where there is very strong linguistic russification. In the camps of the Ural an anti-colonial front has been formed by prisoners of various nations. The creators of this front were the Ukrainians. This front supports the position of the decolonisation of the Soviet Union.

In the Soviet Union there are two tendencies which are simultaneously increasing in strength. Russification is being intensified and, at the same time, national movements for the freedom of the captive nations are also growing in force. It is clear that the simultaneous acceleration of both these tendencies will lead to an explosion. The regime has no chances in these future conflicts. Brezhnev's regime has exhausted all its resources. A new person has been formed in the Soviet Union, a person who has grown up in a technocratic society. This person is psychologically and by nature a consumer, who looks on the old Stalinist ways as on a dinosaur, whose turn for extinction should have come long ago. Secondly, separate national organisms have been formed in the Soviet Union, national organisms which are

waiting for the slightest chance to break free, just as pears wait for a breeze in order to fall from the tree.
If the present state of national relations in the Soviet Union were to be characterised in a few words, then it

would be enough to say:

THE WALLS OF JERICHO ARE STILL STANDING,
BUT THE TRUMPET IS READY AND A VOICE
HAS BEEN BORN.

translated by Vira Belean

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

АНТИКОМУНІЗМ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ РУХИ

(Виступ на Конгресі Світової Антикомуністичної
Ліги в Женеві 27-го липня 1980 р.)

Вже більш як рік я на Заході, але життя моє не ввійшло ще у звичайне русло. Це мабуть тому, що попередні 13 літ теж не були звичайними. То були 13 тюремних літ. Прожити навіть рік у тюрмі — справа не проста.

Ще недавно ВАКЛ, і конгреси ВАКЛ'у, про які я читав часом в советських газетах, були для мене далекою екзотикою. Згадую день, коли я дізнався, що мені призначено нагороду від ВАКЛ'ю. Це була велика підтримка, і сьогодні я хочу висловити вам щире вдячність. То було пошанування не особисте — то було пошанування для всіх борців українського спротиву.

Я є гостем Советського Антикомуністичного Конгресу. Часом ставлять питання: а на якому принципі створено цю організацію? Кажуть, що антикомунізм, як і всяке анті-, виконує нібито не конструктивну, а деструкційну функцію; що це недемократично: боротись проти комунізму як ідеї. На це я відповідаю: кожна теорія має право на існування, в тому числі й комуністична. Але на практиці комунізм завжди творив антисвіт. На практиці комунізм завжди творив пекло. Я прийшов з нього, і є живим свідком.

Кожна теорія проголошує добро. Отже, теорії різняться не тим, що проголошують, а тим що викликають в людині. Комунізм страшний тим, що він робить з людською психологією. Комунізм — це антиприродна конструкція, що нищить найфундаментальніші основи людської духовності. Комунізм спекулює на всіх негативних комплексах і реалізує свою владу через використання найрізноманітнішої патології. Комунізм будить найнижчі інстинкти; будить ненависть між людьми всередині природних людських груп, і тим нищить найорганічніші основи людяності. В наш час будь-яка світова деструкція реалізується через комунізм. Тому кожна людина з почуттям відповідальності повинна бути антикомуністом.

Комуністи на Заході дуже люблять дисидентів, що приходять і кажуть: комунізм Сталіна і Брежнєва недобрий, а ми збудуємо кращий, за рецептами Маркузе і Троцького. Тому я маю тут місію бути речником від величезної більшості людей у світі комунізму, яка каже: досить експериментів! Ми не хочемо більше комуністичних експериментів. Ми бачили колгоспний комунізм Сталіна, танковий комунізм в Чехословаччині, рижовий комунізм в Китаї, Камбоджі, у В'єтнамі. І скрізь це було однакове пекло.

Ідея сама по собі не є реальністю, доки не знайде у світі чинника, в руках якого послужить як зброя. До Першої світової війни комунізм був екзотикою, що когось лякала, когось дивувала, але не мала реальної

сили. Страхливою деструкцією комунізм став з того часу, як його знайшов російський імперіялізм і перетворив на свою зброю.

В час вибухів кожна імперія шукає способу: як зберегтися? Вона мусить знайти ідею, яка б заслонила в очах поневолених націй національну ідею. Австрійська імперія не знайшла такого ключа, і тому розпалась. Російська імперія — знайшла. Вона знайшла Леніна, який сказав: «Для чого вам націоналізм? Для чого вам самостійність? Ми збудуємо вам новий рай, що зветься комунізмом, і там всі будуть щасливі». З того часу заіснував диявольський союз російського імперіялізму і комунізму. Комунізм отримав мотора. Поширювати комунізм — це означало для російської людини поширювати ідею світового панування Москви, ідею м о с к в о - ц е н т р и з м у, згідно з формулою: Москва — центр світу, бо Москва — центр комунізму.

В Москві завжди дивилися з іронією на західного комуніста, що був ідеалістичним прихильником ідеї. У Москві добре знали, що реальною опорою комунізму є російська людина, для якої комунізм може бути й байдужим, але вона все одно його будуватиме, бо зробила комунізм знаряддям московської експансії.

В останні два десятиліття зайшли зміни. З'явилися інші центри, що хочуть зробити з комунізму зброю для власної експансії: Китай, Куба, режим Тіта. Але це лиш спроби. З боку Югославії чи Куби вони комічні, бо не мають під собою реальної бази. Китайський комунізм має реальну базу, але пляни китайського комунізму є в наш час ще більше мріями, ніж плянами. Реальний комунізм є зброєю лише одного імперіялізму — м о с к о в - с ь к о г о. Отже, реальна боротьба з комунізмом — це проблема конфлікту між Московією й національно-визвольними рухами. Те, що скінчилось в Африці 20 років тому, у 80-х роках почнеться на сході Європи і в Советському Союзі. Центральним питанням світової політики 80-х і 90-х років будуть національні революції й деколонізація Советського Союзу. Західний світ це мало розуміє. На Заході є повно людей, які кажуть: борімося проти комунізму, але не зачіпаймо російську імперію. то дуже дивні антикомуністи. Вони не помічають, що московський імперіялізм і комунізм давно злились в одне явище, ім'я якого — б і л ь ш о в и з м. Більшовизм — це органічний сплав російської експансії й комунізму. В Москві зліквідували слово «більшовизм», але від цього він не перестав існувати.

Реально підірвати основу комунізму — це значить розвалити реальний фундамент, на якому він тримається: Московську імперію. То не означає кидати атомні бомби на Москву. Москва не боїться американської атомної бомби. Вона вже бачила цю бомбу в руках

людей, які мали всі шанси виграти, і не вміли виграти. Москва боїться українського, литовського, естонського націоналізму. Реальні антикомуністичні ресурси — це національно-визвольні рухи в Східній Європі й Советському Союзі.

Москва хоче створити враження, що Советський Союз — це Росія, а інші компоненти є малозначними і практично зрусіфікованими. То неправда! То блеф! 52 відсотки населення Советського Союзу є не-росіянами. Іде не злиття націй, а кристалізація окремих національних організацій та національних стилів життя: українського, литовського, грузинського, вірменського та ін. В таборах політичні в'язні створили антиколоніальний фронт і провели вже три декади боротьби за розвал Московської імперії. Між націоналістами різних націй Советського Союзу існує тісна співпраця. Найкраще про це сказав жидівський дисидент Аріє Вудка у своїй книзі «Московщина»: «Та сама рука, що зривала хрест із шиї українця Валентина Мороза, зривала також шестираменну зірку Давида з шиї сіоніста Чорноглаза. Якби на волі між націями була така ж сама співпраця, як в таборах, імперія давно б не існувала».

Чудовим свідченням про стан національних стосунків у Російській імперії є лист українського політв'язня В'ячеслава Чорновола, що перебуває тепер в Якутії, у далекому сибірському краї. Ось кілька місць з його листа.

«На стінах повно написів, у яких москалі називають якутів мавпами і нецензурними словами. Стосунки між москалями та якутами настільки загострені, що москалеві небезпечно бути в якутській дільниці, а якутові у московській.»

Самому Чорноволу кілька разів доводилось тікати з якутської дільниці, пояснюючи, що він не москаль. У лісі група молодих якутів напала на нього з криками «Нууча» (москаль), і тільки пояснення, що він є український політв'язень, врятувало його. Навіть партійні функціонери якутського походження ставляться до москалів вороже. В Якутську, столиці регіону, була величезна сутичка між якутами і москалями, для ліквідації якої мусили викликати війська.

Як бачимо, навіть в далекій Якутії, у невеликого народу, збудилась національна стихія. Бачимо типовий расизм у Советському Союзі і типове загострення стосунків між расами й націями, що завжди свідчить про недалекий кінець імперії.

Похорон Івасюка, українського композитора, вбитого КГБ у 1979 році, перетворився на грандіозну 20-тисячну маніфестацію у Львові. Ситуація була такою напруженою, що КГБ не наважилось розігнати людей, боячись вибуху. Кілька місяців після похорону біля могили Івасюка безперервно стояли групи людей, які читали патріотичні вірші і разом з квітами клали на могилу. Туристи, що були на Україні кілька днів тому, і тепер бачили людей біля могили Івасюка.

80-ті роки будуть роками неспокою й вибухів. Події в Ірані й Афганістані є початком цього періоду. Москва грається з вогнем. Зелене полум'я Ісламу перекинеться через советський кордон. У націй советської Азії починається те саме відродження ісламського традиціоналізму, яке бачимо на Близькому Сході.

Ми тут, на Антикомуністичному Конгресі, повинні пам'ятати, що найбільш реальний антикомунізм є в афганських горах, де йде велика битва. Ми є її г о л о с о м. Справжнім символом цього Конгресу

повинен бути зелений афганістанський прапор — символ священної війни проти комунізму. Антикомуністичний Конгрес в Женеві і битва з комунізмом в Афганістані — то дві руки, і тільки при їх узгодженій дії можлива перемога.

ВАКЛ створена порівняно недавно. Її діяльність лише починається, і попереду велика праця. Комунізм через ліво-ліберальні структури здійснив глибоке проникнення у правлячі кола Заходу і практично паралізував їхню здатність реально боротись проти комунізму. Це сумний парадокс, що Америка дає наразі ракети не так афганським повстанцям, як Москві, бо саме технологічна допомога з боку Заходу дозволила советам витворити сучасну ракетну зброю. Парадокс також в тому, що борщі проти режиму в Советському Союзі є антикомуністами, але канали зв'язку з ними перебувають в руках лівих, які пропускають неомарксистський і ліберальний «Самвидав», але затримують послідовно антикомуністичні й націоналістичні твори. Мусимо признатись, що ми програли битву з ними на цьому відтинку, і треба направляти ситуацію.

Дуже важливо, якими будуть резолюції, прийняті на цьому Конгресі. Але ще важливіше, який р е а л ь н и й вплив вони зроблять на світову ситуацію. Чи зможуть сили, репрезентовані тут, схилити уряди Заходу й Сходу до більшої підтримки афганських повстанців? До активнішої підтримки українського, литовського, хорватського, грузинського визвольного руху? Гадаю, що саме цю тезу ми повинні поставити в центрі наших зусиль і плянів.

Неможливо передбачити наперед готові рецепти діяльності ВАКЛ'ю. Діяльність ця буде залежати від часу і обставин. Але гадаю, що всі згодяться з моїми словами:

Діяльність Ліги мусить бути такою, щоб всі присутні тут на одному з наступних конгресів зустрілися в Кабулі, столиці вільного Афганістану, в якому не буде жодного советського вояка і жодного советського танка.

Valentyn Moroz

Anti-Communism and National Liberation movements

(Speech at the Congress of the World Anti-Communist League in Geneva - July 27, 1980)

Already more than a year has passed since I came to the West, but my life has not yet settled into an ordinary pattern. This is perhaps because the preceding thirteen years were also not ordinary. Those were thirteen years of imprisonment. To survive even one year of imprisonment is not a simple matter.

Not long ago the WACL and WACL congresses, about which I occasionally read in the Soviet press, were distant exoticisms for me. I recall the day when I learned that I

was granted an award by the WACL. This gave me tremendous moral support and today I wish to express my sincere gratitude. This was not an honor conferred upon me personally; this was an expression of honor and recognition for all Ukrainian freedom fighters.

I am a guest of the World Anti-Communist Congress. Sometimes I am asked the question: upon what principles was this organization established? It is said that anti-communism, as every anti-, supposedly performs not a constructive, but a destructive function; that it is undemocratic to fight against communism as an idea. In reply to this, I say: every theory has the right to exist, including communism. However, **in practice** communism has always created an anti-world. **In practice** communism has always created a hell. I came out of it, and I am a living witness.

Every theory proclaims good. Thus, theories differ not in what they proclaim, but rather in what they **arouse** in an individual. Communism is terrible in what it does with human psychology. Communism is an unnatural construction which destroys the most fundamental basis of the human spirit. Communism speculates on all negative complexes and it comes into power through the exploitation of the most diversified pathological processes. Communism arouses the lowest human instincts; it arouses hatred among people within natural human groups and thereby destroys the most organic fundaments of humanity. In our times it is through communism that all destruction is catalyzed. That is why every human being with a sense of responsibility should be an anti-communist.

Communists in the West are very fond of dissidents who say, "The communism of Stalin and Brezhnev is no good, but we will build a better communism, according to the formulas of Markuse and Trotsky." That is why my mission here is to represent the vast majority of people who live under communism, and who say, "**We have had enough of experiments!** We do not want any more communistic experiments. We saw Stalin's collective-farm communism, tank communism in Czechoslovakia, rice communism in China, Cambodia, in Viet Nam. It was the same hell in each case."

An idea in itself is not a real force until it finds a factor in the world, in the hands of which it can serve as a weapon. Until the First World War communism was an exoticism which frightened some and astonished others, but which had no real power. Communism became a monster of destruction from the moment when Russian imperialism discovered it and transformed it into its weapon.

In times of upheaval every empire seeks methods of survival. It must find an idea which will blind captive nations to the national idea. The Austro-Hungarian empire failed to find such a key and, as a result, it collapsed. The Russian empire -- found it. It found Lenin, who said: "Of what use to you is nationalism? Of what use to you is independence? We will build you a new paradise called communism, where everyone will be happy." From that time a diabolical union has come into existence--that of Russian imperialism and communism. Communism was given a motor. To spread communism--for the Russian this means to spread the idea of world domination by Moscow,

the idea of **Moscow-centrism**, in conformity with the formula: Moscow is the center of the world because Moscow is the center of communism.

The western communist who is an idealistic sympathizer of the idea was always viewed with irony in Moscow. It was well known in Moscow that the **real** support of communism is the Russian individual, who may be indifferent to communism, but who will nevertheless build it up because he has made communism the instrument of Russian expansion.

In the last two decades changes have crept in. Other centers have appeared which want to make communism the weapon of their own expansion: China, Cuba, the regime of Tito. But these are mere attempts. On the part of Yugoslavia or Cuba they are comical because they have no real foundation. Chinese communism has a real foundation, but the plans of Chinese communism in our time are dreams, more so than plans. Real communism is the weapon of only one imperialism--Russian. Thus, the real struggle against communism is a problem of conflict between Moscow and the national liberation movements. That which ended in Africa twenty years ago will begin in the 1980's in Eastern Europe and in the Soviet Union. The central question of world politics in the 80's and 90's will be national revolutions and the decolonization of the Soviet Union. The western world understands this but little. The West is full of people who say, "Let us fight communism; however, let us not trouble ourselves about the Russian empire." Those are very peculiar anti-communists. They have not noted the fact that Russian imperialism and communism long ago blended into one phenomenon, the name of which is **Bolshevism**. Bolshevism is an organic fusion of Russian expansion and communism. Moscow has liquidated the word "Bolshevism," but Bolshevism has not ceased to exist.

To truly undermine the foothold of communism would mean to destroy its real foundation, which supports it and holds it together: the Russian empire. This does not mean to drop atomic bombs on Moscow. Moscow does not fear the American atomic bomb. Moscow has already seen this bomb in the hands of people who had all the chances of victory, but who did not know how to bring about victory. Moscow fears Ukrainian, Lithuanian, Estonian nationalism. The real anti-communistic resources are the national liberation movements in Eastern Europe and in the Soviet Union.

Moscow wants to create the impression that the Soviet Union is Russia, that the other component nations are insignificant and, for all practical purposes, Russified. That is untrue! That is a bluff! Fifty-two percent of the population of the Soviet Union is non-Russian. It is not a melting together of nations that is now taking place, but rather a crystallization of individual national organisms and national life-styles: Ukrainian, Lithuanian, Georgian, Armenian, etc. In the labor camps, political prisoners have created an anti-colonial front and have already for three decades been waging a campaign to bring about the downfall of the Russian empire. There is an extremely close co-operation among the nationalists of the various nations which comprise the Soviet Union. The Jewish dissident Arie Vudka, in his book entitled **Muscovy**,

expressed this best: "The same hand which tore the cross from the neck of the Ukrainian Valentyn Moroz also tore the six-pointed Star of David from the neck of the Zionist Chornohlaz. If the same kind of co-operation existed among nations outside of the labor camps as within them, the empire would long ago have ceased to exist."

A letter written by the Ukrainian political prisoner Viacheslav Chornovil, who is currently exiled in the distant Siberian land of Yakutsk, is a wonderful testimony as to the state of the relations among the nationalities of the Russian empire. A few highlights from this letter follow.

The walls are full of graffiti in which Russians call the Yakuts apes and various obscene names. The relations between the Russians and Yakuts are so strained that it is dangerous for a Russian to enter a Yakut district, and equally dangerous for a Yakut to enter a Russian district. Even Chornovil has several times been forced to flee from this district, while attempting to explain that he is not a Russian. When a group of young Yakuts attacked him in the forest with cries of "Nu-ucha" (Muscovite), it was only his explanation that he is a Ukrainian political prisoner that saved him. Even party officials of Yakut descent are hostile to Russians. In the regional capitol of Yakutsk there was a confrontation between the Yakuts and the Russians and, in order to quell it, the army had to be called in.

As we can see, even in distant Yakutsk, within a small nation, the national elements have awakened. We see the characteristic racism in the Soviet Union, the characteristic sharpening of relations among races and nations, which is always present as testimony that the end of an empire is at hand.

The funeral of the Ukrainian composer Ivasiuk, who was murdered by the KGB in 1979, was transformed into a grandiose, twenty-thousand-strong manifestation in Lviv. The situation was so tense that the KGB did not dare to disperse the people, for fear of causing an explosion. For several months after the funeral there were perpetually groups of people at Ivasiuk's graveside who read patriotic verses and, together with flowers, placed them on his grave. Tourists who returned from Ukraine just a few days ago saw people at Ivasiuk's graveside even now.

The 1980's will be years of restlessness and upheavals. The events of Iran and Afghanistan are the beginning of this era. Moscow is playing with fire. The green flame of Islam will break across the Soviet border. In the nations of Soviet Asia the same sort of rebirth of Islamic traditionalism is taking place as in the Near East.

We here, at the Anti-Communist Congress, ought to remember that the most effectual anti-communism is presently found in the hills of Afghanistan, where a great

struggle is being waged. **We are its voice.** The true symbol of this Congress should be the green flag of Afghanistan -- the symbol of the sacred war against Communism. The Anti-Communist Congress in Geneva and the war against communism in Afghanistan are two hands, and only with their co-ordinated action is victory possible.

The WACL was formed relatively recently. Its activity is only beginning, and it has a great deal of work ahead of it. Communism, through leftist-liberal structures, has brought about a deep penetration of the ruling circles of the West and has, for all practical purposes, paralyzed their ability to truly fight against communism. It is a sad paradox that presently America is supplying missiles not so much to Afghan insurgents as to Moscow--because it was specifically technological aid on the part of the West which allowed the Soviets to achieve their present state of armament. It is also paradoxical that those who are fighting the regime in the Soviet Union are anti-communists, while all of the lines of communication with them are in the hands of leftists who release the neo-marxist and liberal "Samisdat," but consistently detain anti-communistic and nationalistic works. We must admit that we have lost the battle with them in this respect and that it is necessary to repair the situation.

It is a very important matter what kind of resolutions will be adopted at this Congress. But even more important will be the kind of **tangible** influence they will have on the world situation. Will the forces that are represented here have the ability to incline the governments of the East and West towards a greater support of the Afghan insurgents to a more active support of the Ukrainian, Lithuanian, Croatian, Georgian liberation movements? I believe that it is specifically this thesis which we should place directly in the center of our efforts and plans.

It is impossible to foresee the ready formulas of the future activity of the WACL. This activity will depend upon time and circumstances. However, I believe that everyone will agree with my words:

The activity of the League must be such, that all who are here present will also be present at a future Congress, held in Kabul, the capitol of free Afghanistan, where there will be not one Soviet soldier and not one Soviet tank.

translated by Natalia Buryj

ЩЕ ПРО ГРИГОРЕНКА...

До Редакції не перестають надходити листи й статті, в яких обговорюються проблеми т. зв. «григоренківщини», а з тим і віджилої малоросійщини. З надісланих матеріалів містимо лист ПРЕЗИДІЇ СВУ — а внизу слідує стаття Степана Женецького, в деякому скороченні. (Ред.)

Останнім часом серед української спільноти у вільному світі й на сторінках української еміграційної преси ведеться гостра дискусія довкруги політичної діяльності одного з найновіших українських емігрантів, ген. Петра Григоренка та створеного й очолюваного ним т. зв. Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи — в скороченні ЗП УГГ.

Помітним є факт, що як тільки Москва позбавила ген. Григоренка советського громадянства (як знаємо, ген. Григоренко виїхав був на Захід легально на лікування, за дозволом московсько-комуністичних властей) — він, уже як емігрант, приєднався до української громади у вільному світі й зразу ж попав у позви з нею. Своїми заявами й поступками, що йдуть у розріз з її українськими самостійницькими стремліннями, часто викликає він негодування.

Першу сутичку з українською громадою у вільному світі ген. Григоренко під час Третього Конгресу СКВУ восени 1978 року в Нью-Йорку, на який запросили його до участі, як почесного гостя, враз із Л. Плющем і Н. Світличною, наділивши їх великою увагою. В одному із своїх виступів, де він навчав українську еміграцію про потребу єдності, він звернувся до присутніх делегатів із запитом: «З чим повернете ви в Україну — з українським фашизмом?!». Ця його фраза викликала була чимале негодування й обурення присутніх делегатів, які з'їхалися з багатьох континентів і країн вільного світу. Ледве вдалося йому тоді удобрухати їх своїми заспокійливими заявами, мовляв, не так хотів він сказати — що це так нехотючи висловився, насправді так не думаючи, тощо.

Вслід за цією першою сутичкою з українською громадою пішли інші заяви й дії ген. П. Григоренка, які, делікатно сказавши, несумісні з поглядами української незалежницької еміграції. Вислимо тут лиш кілька: співробітництво в московському єдинонеделіському часописі «Новое Русское Слово»; участь у зборах єдинонеделіських московських воєнних ветеранів, на яких погодився прийняти пост почесного голови цієї організації; коли в друкарні вищезгаданого московського часопису вибухла бомба, він послав туди дуже співчутливого листа й 50 дол. на його фінансову допомогу; знову, коли 14-го січня 1980 року московська єдинонеделіська організація «За Свободную Россию» влаштувала біля будинку ООН демонстрацію під гаслом «Генть кривавий червоний прапор — замінімо його історичним трьохколовим прапором» — ген. П. Григоренко взяв у ній участь, виголосивши там промову, в якій напевно не домагався незалежності для України; на З'їзді Дивізійників у Торонті, в своїй привітальній промові, зневажливо висловився про Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

Ясно, що такі заяви й таке поступування викликають негодування, а то й обурення української громадськості у вільному світі, у висліді чого в деяких наших часописах появляються статті з такими наголовками, як «Генерале — з ким ви?!» і твердження, що він сидить на

двох стільцях: українському і московському (гл. «ЗВЕРНЕННЯ» Спілки Визволення України).

Та найбільше хвилювання серед тієї частини української еміграції, яка стоїть на безкомпромісових, самостійницьких позиціях, викликали деякі твердження ген. Григоренка, висловлені ним у його заяві, яку він написав з приводу свого вступу до редколегії московського журналу «Континент», який видають найновіші московські емігранти в Парижі (Франція).

У тій заяві ген. Григоренко понаписував такі нісенітничі, що аж дивно, як могла таке написати людина, яка признається до українства, знає добре (а може тому, що не знає?) москалів, а ще до того московських комуністів, бо ж виховувалася й проживала серед них довгі роки — до того, яка взялася організувати та ще й очолювати ЗП УГГ, що її ціллю є відірвання України від СССР?! Як же ж інакше, як не нісенітницями, можна назвати такі твердження ген. Григоренка, як те, що тепер не існує московська (у Григоренка: російська) колоніальна імперія та що немає московського імперіялізму, а Советський Союз — це якась «партократійна колоніальна імперія всіх націй, що входять до її складу, в тому числі й москалі!». — І як, це правда, що до складу тієї «партократійної» імперії Советського Союзу входить біля сотні націй, але ж усі ті нації є поневолені москалями — одиними господарями й керівниками тієї імперії, що як раніше за царя, так і тепер, рядять імперією. Немає жодного значення те, що серед заправил «партократії» теперішньої московської імперії в советському імперському уряді, чи в Політбюрі, знаходиться декілька представників поневолених національностей: туди допустили їх правителі панівної московської нації не як офіційних представників даних націй, але як вірних слуг московської імперії. Там діють вони не на користь народів, з яких вийшли, але на користь Москви, щоб, як писав Т. Шевченко, «із Матері полатану сорочку здімати...»

Цікаво відмітити, що еміграційні єдинонеделіські москалі виправдуються перед світом за всі злочини імперії тим самим аргументом, що його вживає ген. Григоренко: «московський народ за злочини не відповідає, але партія, до якої входять і нею кермують представники різних народів». Про таких «нацменів», що є членами керівної кліки московсько-комуністичної імперії, влучно написав недавно редактор нового московського журналу «Факти і Мислі», Йосиф Гурвич. Він каже, що в советському керівництві вони не є представниками, але зрадниками своїх народів. Це і є вірне ствердження ролі, яку вони там сповняють.

Дивним є твердження ген. Григоренка, що не москалі московщать Україну, не вони переселяють українців з України в усі закутки імперії, щоб на їхні місця населити москалів, але... партія — й немов не помічає, що тією партією кермують москалі! Цікаво теж, що ніби-то не московська, але інтернаціональна партія московщить Україну й інші поневолені народи — чому ж тоді не українізує та партія Московії?

Ген. Григоренко закликає українську еміграцію й інші поневолені народи до створення спільного з москалями фронту в боротьбі з комунізмом — мовляв, тільки спільними силами зможемо перемогти комуністів... Гай, гай — як дуже ці заклики нагадують нам тотожні заклики московських еміграційних єдиноділмців, які теж запрошують нас: «наперед допоможіть нам перемогти совєтську власть у Росії, а тоді й будемо говорити про ваші права!». Але ж які саме права обіцяють вони нам дати після перемоги над комунізмом, про те вони взагалі не говорять.

Такі заклики ген. Григоренка до спільної з москалями боротьби проти комунізму, без точного договорення про задалегідь узгоджену незалежність і суверенність України, незвичайно шкідливі, бо вони присипляють нашу чуйність. Адже ж Ленін колись теж обіцяв, що за спільну боротьбу проти царя дасть Україні всі права «вплоть до отделенія» — і що з того вийшло?! Тодішні наші провідники-соціалісти повірили обіцянкам московських большевиків, повели з ними спільну боротьбу проти царату, як теж і проти Української Народньої Республіки і в нагороду за це одержали «Радянську Україну», в якій москалі майже всіх тих українських провідників, що їм повірили, поголовно вистріляли, а мільйони українських селян виморили голодоморами, довівши Україну, як писав Шевченко, до такого стану, щоб її, приспану, «окрадену в огні збудити». Сьогоднішні заклики ген. Григоренка до спільної боротьби з москалями становлять дуже подібну ситуацію.

Знаменними є ті твердження ген. Григоренка, в яких сказано, що найбільшою перешкодою для створення єдиного фронту всіх націй СРСР для боротьби з партократією, є залишки російського великодержавного шовінізму і «... антируський (значить, протимосковський) провінційний націоналізм». Виходить, що боротьба українського народу за незалежну Українську Державу, і ті незлічимі когорти патріотів, які в цій боротьбі поклали свої голови, — це для ген. Григоренка «провінційний націоналізм». Підсумовуючи сказане все те означає, що ген. Григоренко досі себе національно не определив і, як вірно пише Президія Спільки Визволення України в своєму листі до СКВУ — «сидить на двох стільцях і веде таку політику: я з вами, українцями — і з росіянами — чия візьме, з тим я й піду»... Очевидно, що така, під національним оглядом туманна політика ген. Григоренка викликала строгу реакцію й довела до того, що в українській самостійницькій пресі появились критичні статті відносно діяльності ген. Григоренка, включно із резолюцією Крайової Ради УККА з 15-го грудня 1979 року, в якій засуджено становище ген. П. Григоренка й очолюваного ним Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи.

Якщо йдеться про створення ЗП УГГ, то про неї теж не все ясне. Про створення цього Закордонного Представництва повідомив ген. Григоренко під час Третього Світового Конгресу Вільних Українців, восени 1978 р.оку. З цього першого повідомлення виходило, що керівники того ЗП УГГ були назначені крайовими провідниками, в особах ген. П. Григоренка й Л. Плюща. Вкінці в українській пресі появилось повідомлення ген. Григоренка, в якому він інформував, що одержав нове доручення від УГГ з Києва, що ним відкликається попередній текст раніше одержаного доручення Григоренком і Л. Плющем, з 1-го березня 1979 р. Григоренко вже сам, без Л. Плюща, кермує діяльністю ЗП УГГ, а Л. Плюща про-

ситься стати на допомогу ген. П. Григоренкові в справі реалізації згаданих вище уповноважень». Далі слідують підписи крайової УГГ й дата: жовтень 1978. В дужках цього повідомлення ген. Григоренка зазначено: «Підписаний примірник «Доручення» зберігається в архіві Групи».

З приводу цих «доручень» виринає питання: чому в першому «дорученні» крайової УГГ (тексту якого п. Григоренко чомусь не оприлюднив, як це зробив він із другим «дорученням»), край доручив був провід ЗП УГГ двом особам, П. Григоренкові й Л. Плющеві, а в другому «дорученні» керівництво передано П. Григоренкові, а Лю Плюща проситься стати йому «на допомогу». Чи Л. Плющ діяв на шкоду ЗП УГГ, чи в тому якась інша причина? Треба було б причину відсунення Л. Плюща від керівництва ЗП УГГ громаді належно вяснити.

Дальше, чому ген. Григоренкові передали крайові керівники провід над ЗП УГГ? Адже ж він у краю був активним борцем за національні права українського народу, не виступав в обороні його національних прав. Щойно на еміграції, після відібрання йому советського горожанства, він став признаватися до української національності. В краю він сильно ангажувався в обороні прав кримських татар, домагаючись для них повороту на Крим, звідки, за наказом Сталіна, насильно виселено їх у далекосхідну частину советської імперії. Дивно, чому тоді ген. Григоренко не ставав теж на захист національних і людських прав свого народу, а якраз татарів, які в 13-му столітті зруйнували нашу Княжу Державу? Невже татари не мали своїх провідників, які боронили б їхні права? Цікаво було б почути його вяснення в цій справі...

Наскільки не помиляємось, п. Григоренко не належав до основників Української Гельсінської Групи. Він був членом Московської Групи і тільки пізніше став зв'язковим між Московською й Українською Гельсінською групою. Не ясно теж, чи будучи зв'язковим, був він, чи не був, повним членом УГГ?

У своїх виступах П. Григоренко дуже картає українську еміграцію за її політичне розбиття, мовляв: навіщо вам дві, чи три УНО — краще була б одна; пощо аж чотири свободи, краще була б одна. Але чомусь сам він не придержується своїх поучень, але пішов на ще більше розбиття, створивши не одну конкуренційну політичну групу, ЗП УГГ, яка могла включитися і діяти в рамках Комісії Прав Людини в рамках СКВУ (тут приєднуємось до думки, висловленої Президією СВУ в листі до СКВУ, що теперішню назву «Комісія Прав Людини при СКВУ» доцільніше було б замінити на «Комісія Прав Української Нації при СКВУ», бо теперішня назва не зовсім відповідає її цілям і завданням).

Ненормальним є і те, що коли крайова УГГ стоїть на ясних незалежницьких позиціях (про це свідчать підписи її членів під зверненням до ООН Українського Національного Фронту) — керівництво Закордонного Представництва УГГ знайшлося в руках ген. Григоренка, який себе національно ясно не определив і веде його політику туманними, фелералістичними стежками. Такий дивогляд можна пояснити хіба тільки тим, що керівники крайової УГГ не знають про такий стан політики керівника їхнього Закордонного Представництва, бо їм нелегко слідкувати за тим, що діється на еміграції. Якби знали, напевно віддали б керівництво в інші руки!

СКВУ, із своїх сторони, одержавши уповноваження від крайового Українського Національного Визволь-

ного Фронту, повинно поробити енергійні заходи, щоб ЗП УГГ ввійшло в склад СКВУ і в його рамках проводило свою діяльність, а український загаль повинен подбати, щоб місце ген. Григоренка в проводі ЗП зайняв хтось із найновіших пришельців з краю, який поведе ЗП УГГ прямою національною дорогою, бо таке керівництво повинно знаходитись в руках українських самостійницьких сил.

17 липня 1980 р.

Вельмишановний Пане В. Мороз!

Ознайомившись з Вашими виданнями «Анабазис» ч. 1, 1980 р. і «Крапкою над і», в справі «Лицарів Святослава» можу лиш побажати: Щастя Вам, Боже! Ваша правильна оцінка стану української еміграції може бути запорукою успіху поставленої цілі. Щоб лиш Ваша орієнтація на Україну тисячелітньої давнини (в цьому Вас цілком підтримую!), не загрузла в КГБівських провокаціях вчорашнього й сьогоднішнього! Прикладом цього є «Пьотр Грігаренко» й ті манекени, які з ним підписують протиукраїнські «заяви», як теж і галицькі малороси з СКВУ.

Саме тепер на еміграції «розквітає» галицьке малоросійство, яке на здивування СВУ, насаджує тут, саме через них, Григоренко!

Заяг провокацій Григоренка щодня поширюється й маємо вже «покаянну» заяву Григоренка і Ко., підписану (для поляків), з москалями типу Максимова й Некрасова, в справі Катиня!

А вже є й така сама заява Григоренка і Ко. з «вибаченням» перед румунами, поляками, мадярами, чехами, за прилучення до УССР українських земель, що їх загарбали були ці імперіялістичні окупанти! З цього виходить, що Галичина, Буковина, Закарпатська Україна мусіли б дальше бути погноєм цих загарбників.

Хоча Москва прилучила їх, хоч і не повністю, до України, напевно не з любови до українського народу, але на те, щоб соборно його винищувати — то «вибачитися» за це перед ворогами українського народу є нічим іншим, як тільки зухвалою провокацією малоросів григоренківського типу!

Спілка Визволення України ще в січні 1980 року вислала своє становище до СКВУ, УККА й до всієї української преси, в якому показала обличчя малороса Григоренка, схарактеризувала його виступи, як ворожі українській визвольній справі й зажадала відмовлення йому права виступати взагалі, в будь-яких українських питаннях. Тепер вичитали ми у Вашій статті «Крапка над і» те, що СВУ писала два місяці раніше. Який вислід? На Пленумі СКВУ «ухвалено» постанову: Григоренка і Ко. підтримувати, хоча представники СВУ на цьому

Пленумі проти цього протестували!

Галицькі малороси (ЗП УГВР, ОУНм і інші), під керівництвом бувших, а то й теперішніх московських коляборантів з УРДП, стоять за малоросом Григоренком, яких підтримує «Свобода». І тому Ваш голос у цій ситуації є вирішальним і безкомпромісовим.

Представники СВУ заатакували Некрасова в Австралії, де він пописався в «українском вопросе». Його КГБ «вибросило» закордон для скріплення московського єдинонеділимського фронту, бо ж він під советами не був жодним противником «советской власті».

Вам, як провідникові, що знає методи диверсій КГБ, як ніхто інший, треба б знати з першоджерел, що відбувалось в Україні вчора, бо те все настільки збалансоване кагебівськими руками й хвильовистською мафією, що в 30-х роках допомагала Москві винищувати українську еліту — що й Чорновіл пише про «неіснуючу СВУ» і сам підрізує той сук, на якому сидить!

Даруйте, коли рекомендуємо Вам познайомитись з матеріалом 30-х років в Україні, які знаходяться закордоном — бо й ми, що жили під советами до Другої Світової війни, тільки опинившись на Заході, довідалися тут про багато подій, про які, перебуваючи в Україні, не мали зеленого поняття. Щойно тут ми побачили, що голодомори, які Москва систематично проводила в Україні, були створювані з спеціальною метою послаблення біологічної субстанції українського народу.

Ви людина спостережлива — але ж в умовах життя новітньої московської колоніальної імперії, де навіть не знаєш, що твориться на сусідній вулиці, пізнання правдивих джерел, у багатьох випадках, заповнює ту прогалину, яку спричинила московська тоталітарна система в пізнанні життя власного народу.

Саме на цьому вплимався Григоренко, який торочить, що «СВУ не було». Це ж саме торочить і УРДП, бо бувшим московським вислужникам конче треба «довести», що українські комуністи «будували» УССР, а тому й ніякої СВУ не було потрібно, бо весь народ підтримував советську владу.

Вплимався Григоренко й на «голодоморах» в Україні, які за його твердженням «були теж і в Росії» і навіть на «Далекому Сході». Ці його виступи відкрили не одному очі. ВИ ДАЛИ ЦІЛКОМ ПРАВИЛЬНУ ОЦІНКУ.

З правдивою пошаною,

За Президію СВУ:

Валентин Коваль,
Голова

No. 74(47)

October, 1974.

FACTS CONCERNING V. MOROZ

Moroz himself described his activities as follows: (quoted)
 "I used my business trips to Lutsk from Ivano-Frankivsk to supervise student practice for other purposes. I always brought with me anti-Soviet literature and distributed it among students and people I knew. I spoke to them about the need for the Ukraine to secede from the USSR and to become a bourgeois state. In these efforts, I said, we must count on the support of the Western countries, including military support".

The Soviet Embassy in Canada receives occasionally letters from Canadians concerning the criminal Valentin Moroz which show their unawareness of facts. The Embassy has since sent the information about the criminal to mass media but to our regret it was not used by them. Though the public is not yet aware of the reality.

In the Summer of '74 certain nationalist chauvinist right-wing minority groups in the West, who are reluctant to abandon the "cold war", staged a campaign in favour of a particular convict, V. Moroz, a Soviet citizen, found guilty of an indictable offence and liable to imprisonment by law in the Soviet Union. They used to give Moroz "good" names "freedom fighter", "partisan of Ukrainian independence" (from "Russia"?) etc.

The truth is that Moroz never was a "fighter" for any kind of freedom and never was a Ukrainian patriot. To the contrary. Moroz fought for his private ends against the freedom of Ukrainian people, against human rights of man, against democracy and humanism.

Here are some true facts. Valentin Moroz is now really serving his 9 years term in the USSR, in accordance with the law and in conformity with the sentence passed by a People's Court of Justice in the Ukrainian town of Ivano-Frankivsk.

What is the guilt of Moroz? His crime consisted of seditious intention and conspiracy, and not of thoughts or noble inspiration as he is pictured by his masters in the West. Moroz tried but failed to organise a conspiracy in his school and in the university. The Ukrainians saw at once that this was alien to slavonic nations foreign inspiration. He taught and advocated the use, without the authority of law, of force as a means of accomplishing a governmental change in the Soviet Union. His aim was to abolish the existing legal power in the Ukraine and to separate it from the USSR - by any means, including force, with the help of foreign armies.

To realize his criminal intention, being practically alone as nobody shared his intentions, he established "working relations" with anti-Soviet propaganda, subversive and spy organisations in foreign countries, whose members are former pretenders to power over the Soviet Union. Those groups once

Press Office of the USSR Embassy in Canada - Service d'information de l'Ambassade de l'URSS.

400, rue Stewart Street, Apt. 1108, Ottawa, Ontario K1N 6L2 - Tel. 236-7228 Telex 013-3108

Цей документ поширювався совітською амбасадю в Оттаві у 1974р., під час го-
 лодівки Валентина Мороза. Зміст його промовляє сам за себе, і потреби в ко-
 ментуванні нема. Натомість є дуже цікавою англійська мова документу. Цей пі-
 джін ініціал засвідчує, що навіть в амбасадах совіти не мають добрих знавців
 іноземних мов. Це найвищомовніший доказ успіхів "культурної революції" в Моск-
 ві /Ред./

КОМЕНТАР.

had the same intentions; to restore their rule over the Ukraine with the help of Hitler's army. Moroz became their paid agent receiving money and instructions through secret channels.

He used subversion to stir the nationalist, social and ethnic discord. The same tactics were applied by Hitler, whose agents tried to turn one Soviet people and ethnic group against the other. This was considered as only a small part of his crime.

Moroz justified terrorism of nationalistic gangs from the smashed OUN underground. CUN is the Organisation of Ukrainian Nationalists which collaborated with the Nazis during the Second World War and whose aims were to seize power and install a totalitarian regime in the Ukraine. This organisation supplied Hitler with gangmen and butchers. After the war it used terrorist tactics, killing and torturing hundreds of Ukrainians.

Moroz's criminal actions are fully covered by article 62-1 of the penal code of the Ukrainian Republic, which envisages as punishment for his crime the deprivation of freedom for a period of 6 months to 7 years. If one would refer to the law of some western countries, the evidence will appear that for the same crimes western law prescribes punishment up to 14 years imprisonment.

Moroz was first sentenced to four years imprisonment. In the corrective labour camp he continued to propagate ethnic slurs, lied and slandered. He contacted other convicts, incited them to disobey and violate the regime of the corrective labour institution. At the same time Moroz produced a slanderous "reportage" about the regulations in the colony and sent it to his accomplices abroad.

Court proceedings for slander were instituted against Moroz over his "reportage" while he was still in custody. He, however, denied that any part of that material was his authorship. The case was closed as there was no evidence enough to prove the accusation. Only later, during the second trial dealing with Moroz's further crimes, that point was proved... (This reportage is now circulating in the West).

On Sept. 1, 1969, Moroz was released and came to Ivano-Frankivsk. He did not try to find a job, however, but lived on the money sent through secret channels by anti-Soviet nationalist organisations from abroad. They believed him to be a "combat unit" operating in the "communist den". Moroz again set about forming and hammering together a conspiracy with seditious intention among high school students, trying to abuse their inexperience, but he miscalculated.

He was caught red-handed and again tried, for a second time, under the same article - 62. of the penal code of the Ukrainian Republic. This time however, according to part 2 of the article, Moroz as a recidivist, was to get a more severe punishment - imprisonment between 3 to 10 years. The court found Moroz guilty and sentenced him to 9 years imprisonment.

Separatist activity and preaching of national discord and chauvinism are deeply resented by Soviet people. In accordance with the people's will the Soviet law punishes with utmost severity any seditious conspiracy and activity, particularly linked with nationalism, racism, chauvinism, antisemitism, etc, oriented to stir ethnic hatred.

The Soviet people see it as natural that an anti-Soviet campaign is stirred by groups which during the Second World War collaborated with Hitler, murdered and tortured the civil population, acted as hangmen and formed the core of persecuting commandos. Organising the anti-Soviet "hysteria" or "hate" weeks as Orwell put it in his novel "1984". They try to justify themselves in their own eyes, to smooth their "pangs of conscience". But it is a pity and strange when the private ends of the war criminals or their followers are supported by honest people, who fall victim to lies and falsifications.

It is good to remember for all anti-Soviet circles now that the Soviet people saw the "pressure" of powerful imperialist states which failed to impose themselves on Soviet people. What is going on now is a ridiculous outcry of powerless individuals trying to get their private ends through a pinprick policy. It's understandable that some groups wish the tension between nations because they used to profit from it.

The Soviet people have not forgotten the war crimes of nationalist helpers for Hitler's SS butchers during the Second World War, their terrorist actions -- murder of honest men, women and children, their hate-campaigns against peace and freedom.

As to the staged campaign about Moroz's health, the facts are once more against the organizers of this hysteria. According to competent Soviet medical authorities, "The state of health of Moroz is satisfactory: the pulse count and arterial pressure do not show any deviation from norm. The temperature is also normal. The blood analysis shows that its composition is within the norm. Moroz is under permanent medical observation. He does his physical exercises regularly. At present he has no complaints at the state of his health".

+++++

Ось "послання", яке розсилала канадцям советська амбасада з Оттави в 1974 році, в час коли Валентин Мороз карався в советських тюрмах і горезвісних "психушках" -- а українці у вільному світі влаштовували масові демонстрації за його звільнення з московської каторги. Поміщений тут лист советської амбасадки це найкраще свідомство культурного й інтелектуального рівня "спеців" від советської пропаганди.../Ред./

РОМАН КУХАР:
В ШУКАННЯХ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
(Думки визвані романом Івана Білика «Меч Арєя»)

Вдумливій людині годі вдовільнитися знаннями, що заторкують виключно її сучасне. Мимохіть забігає духовий зір у минуле, в намаганні віднайти шлях аж до самих початків свого прадідівського роду. В сучасному суспільстві, де в урбаністичному докільлі особливо затіраються і змішуються в загальному котлі гомогенні відмінності і пропадають давні вартості окремих культур, такий нахил до освідомлення «свого коріння» тепер дуже відчутний.

Відомо, що й історію свого власного народу ще не повністю досліджено, а що ж говорити про доісторичні періоди. У них стільки невідомих часових прогалів, так багато несподіваних зламів і відклонень від первісного напрямку, така сповидна недостача якоїсь однорідної послідовності буттєвого процесу, що часто дослідник безрадний супроти різновидності доступних йому даних і мусить натомість вдаватися до повних гіпотез, чи власної інтерпретації відомих йому або здогадних фактів. А вони не завжди відповідають абсолютній дійсності. Навіть у такого визнаваного серед нас авторитету, як історик Михайло Грушевський, завважуємо з погляду сучасного стану історичного досліду окремих періодів з буття нашої батьківщини деякі недотягнення, тут і там хитке становище, певне особисте упередження щодо погінної сили в розитковому процесі нашого народу. Зокрема йдеться про місце скитів, первісних жителів України, в походженні українського народу, яким Грушевський не дає цієї генеалогічної ролі, вважаючи, що вони зійшли з доісторичної сцени десь у 2-му ст. нашої доби; зате на їхнє місце появились східні слов'яни, анти, згідно із Грушевським та іншими історіографами — родоначальники українського народу. Анти мали б прийти на наші землі шойно в часі переселення народів, починаючи з 4-го ст. по Хр. й закоренитись там, як третя сила між раніше осілими в Україні готами й гунами, що готів звідси прогнали, підкоривши їх собі, особливо за панування гунського царя Аттилі в 5-му ст. Таким чином, задокументована тяглість побуту прадідів українського народу на рідних землях, якщо поминути скитський період їхнього володіння на північ від Чорного моря, починаючи з 7-го ст. до Хр., зазнала б значного скорочення, вважаючи на датування Грушевським приходу туди антив у часі переселення народів.

Чи скитів та їхніх наслідників, що володіли на землях України — сарматів, роксолянів, аланів, а то й готів і гунів, усіх разом взявши, й кожного зокрема, можна якоюсь мірою вважати родоначальниками нашого народу, на те ще треба доосновних історичних студій і приведених вислідів даних дослідів. Покищо ж маємо до діла з різними концепціями, теоріями, гіпотезами, здогадами і проєкціями щодо стародавності українського народу. Деякі поєднують, якщо не утотожують, буття нашого народу з жителями сумерійської цивілізації, а то й із сучасниками Ноя й Яфета (гл. становище Павла Крата в «Українській стародавності», Торонто, 1958). Таким способом докорінного дошукування українських первнів, як гомогенних у даній

культурі, можна б теоретично доходити й до початків людського роду, до «самого Адама». Інша справа, які були б практичні висновки з таких суто-абстрактних виводів.

А все ж, якщо мова про безпосередню в нашому історичному бутті доісторичну добу, то було б не без значення встановити, чи в походженні сучасної української людини не приймали більшої участі неслов'янські, скажімо, іранські елементи, від типового кровного вимішування населення між автохтонами і правлячими верствами; бо таке доволі прикметне на українських землях ще від доби скитів, почерез століття панувань готів, гунів, обрів, варягів, монголів, Литви, Польщі, і аж до століть московського поневолення.

Тому що представник точної історичної дисципліни не завжди спроможний дати остаточну відповідь у цій площині, ролю «передньої сторожі», «розвідників терену» нерідко перебирають на себе публіцисти й письменники, живо зацікавлені в долі свого народу. Зчаста їхні проєкції минулого стають згодом предметом основніших дослідів у накресленому ними напрямку. Такі спроби відтворити давноминуле свого народу відомі в літературі різних народів, наприклад, Мекферсонові «Пісні Оссіяна» в англійській, «Короледвірський рукопис» Ганки в чеській, чи «Стара басня» Крашевського, «Ліла Венета», «Баладина» Словацького в польській літературі. До літератури того роду можна зарахувати теж і «Влес Книгу» в українській мові, що має познаки оригінального твору з дохристиянської доби; на всякий раз, покищо не доведено, чи й це фальсифікат, як і згадані попередньо твори авторів «Пісень Оссіяна», «Короледвірського рукопису», що віддзеркалювали шляхетні спонуки відтворити загублені в сивих віках часи.

Твір сучасного українського письменника Івана Білика, історичний роман «Меч Арєя» (появився вперше в 1972 р. в Україні, перевиданий Українською Видавничою Спілкою в Лондоні в 1978 р.) заслуговує в цьому контексті на особливу увагу. Здогадуємося, що дозволила московсько-большевицька влада видати цей цікавий твір з погляду на свою концепцію доісторичної самотності й панівності українського народу народу мабуть тому, оскільки автор стоїть на проти-римських, проти-готських і проти-візантійських позиціях, з чого теж і виникає протинорманська доктрина державних початків Руси, себто на становищі офіційної советської платформи в цих питаннях. У творі теж висловлено слов'янську племінну спільність, хоч московським вятичам відзначено найнезначнішу ролю в формуванні майбутньої східно-слов'янської, Київської держави. Ці й інші окремі, негативні з погляду советської централістично-скерованої історіографії, елементи твору завчасу відкрили літературні політруки «старшого брата», тимто й поспішно вилучили книгу з загального обігу. А надто, вона викликала своїм змістом колишньої самотності й панівної ролі українських прадідів за велике зацікавлення українських читачів, що такий небезпечний стан духового піднесення національної самосвідомості

мости в поневоленого народу для інтегральної цілості ССРСР можна було московсько-большевицькій владі толерувати.

Іван Білик виявив себе дуже здібним письменником і сміливим інтерпретатором даного історичного періоду з буття нашого народу у своєму романі з часів вождя гунів, Аттіли. Проворно користуючись лінгвістичними аналогіями, Білик, наприклад, виводить грецьку версію прізвища Аттіли від прибраного прізвища свого героя, київського великого князя Богдана Гатила. Аттілін брат Бледа, якого історичний Аттіла в боротьбі за владу вбив, це Володар і однодумець в куди шляхетнішого вітчизняного Гатила. Гуни, що носять прикметні собі нагортки — «гуні», звіринною шерстю назверх, чим і наносять пострах їхнім ворогам — у Білика гуманний нарід, нічим не різний від наших гостинних прадідів, і такий же рослий, вродливий, хоч з історії знаємо про їхню виключну жорстокість і страшний, майже нелюдський вигляд. Відомо теж, що своїх чоловічих немовлят гуни привчали до болю, натинаючи вістрям меча їхні обличчя, чим і опоганювали їх, позбавляючи водночас майбутнього чоловічого заросту. Білик утотожнює гунів із скитами, а теж із нашими пращурами-слов'янами й русичами, вважаючи, що різнилися вони між собою лише назвами, якими наділяли їх в різних періодах чужинці. У творі «Меч Арея» деякі очевидні суперечності; до таких належить факт алтайсько-тюркського походження гунів, перших в довгій черзі монгольських набігів на Україну, їх відмінний від скитів, чи й антів, антропологічний склад. Історично задокументований вигляд доволі незугарного, присадкуватого Аттіли ніяк не годиться з описом поставного і вродливого Богдана Гатила, типового представника ідеального українського лицарства, в повісті Білика. Особливо ж пов'язання київського сюжету повісті з бургундським епізодом, що його взяв автор з відомого німецького епосу «Пісні про Нібелунгів», де й учасників бургундського двора, Зігфріда, Гунтера, Крим-

гільду, Брунгільду, Гагена тощо представив Білик, як осіб, приналежних до слов'янського світу (напр., Кримгільда в нього Гримільда), виявляється очевидним мистецьким промахом у творі. Мистецькою засадою в літературному творі має бути правдоподібність дійсності, якщо вона й відбігає від стверджених фактів, а тут саме цього мистецького первня не збережено, тому й недостає мистецької правди.

А все ж «Меч Арея» відає з неабиякою силою кольорит і дух часу, в чому послужила авторові й архаїзація мови (Білик — майстер в лінгвістичному відчутті мововжитку, напр., в нього «раб» — це «роб», від слова «робити»; «муж» — це «між», від «могти»), й відтворення давнього побуту з народним віруванням і звичаями, напр., купальським, весільним, похоронним, і символіка землі (присяга на землю, пережовуючи грудку землі) й меча (хто матиме меч Арея-Юрія, тому володіти). Автор з великим хистом намагається відтворити минулу велич нашого народу з темної, досі недослідженої доби його доісторичного формування, й вона стає перед очима читача з чималою привабливістю й прикметою правдоподібності. Коли й справжній Аттіла не був нашої народності (хоча одна з його дружин була нашою прабабкою, що завела рідні звичаї на Аттілиному дворі, де теж мала панувати наша прадавня мова), а його гунські полчища, що завойовували тогочасний цивілізований і варварський світ, не були насправді нашим військом (дарма що наші пращури були в союзі з Аттілою в його поході проти візиготів, римлян і візантійців, і приймали участь в одній з найбільших битв народів на Каталонських полях а 451 р.), усе ж таки змальована Біликом картина тієї знаменної доби прогнання готів з України і зростання першої, чітко оформленої в цілому процесі української держави антів (яких Білик утотожнює із скитами) матиме показне значення своєрідної ревеляції української стихії в той далекий час для рідного читача.

УКРАЇНЬСЬКА ВИСИЛКОВА ФІРМА
LOTUS TEXTILES
TEL. 763-6543
2246 Bloor St. W. — Toronto, Ont. — M6S 1N6

- Висилаємо пакки в Україну вагою 22-х фунтів. Літньою поштою бандерольки.
- Маємо велику кількість товарів і готового одягу до Вашого вибору.

Власниця: ГАЛИНА БОНК

3 років

ДЕЛО № 162[illegible]

тим самим «розстрілити куркуля». Загро-
жені репресіями селяни масово тікали сит-
язь-очі, як це показує документ, і села
перетворювалися в пустку.

Голова Правління: *Хан* Секретар:

роботи й голодну смерть. Жаж цього терору зафіксовано в поданому на фото маленькому, одному із сотень і тисяч документів, в raporті голови Криничанського колгоспу «Червоный велетень» до РВК і РПК.

Щороку 7. листопада в Москві відзначається свято «великої соціалістической октябрьской революції». З трибуни Красної площі й цього року в день 31-ої річниці так званого «великого жовтця», комуністичні верховоди СРСР волають про грандіозні досягнення советської держави соціалізму, про блискучі здобутки «пролетарського октябрю». Які ці здобутки, — погляньте ось на фото-документи, узяті з трагічної події у Вінниці та з підготованої до друку книжки документальних матеріалів О. Калинника «Комунізм — ворог людства». Ці документи показують справжні «здобутки» «великого жовтця», розкриваючи реальну суть большевицько-комуністичної системи визиску й терору, жахиття червоної тиранії московсько-кремлівських посіпак.

НЕВИГА ДАНЕ

(Сповідь Івана Безпалоого)
(Докінчення)

І так в перших днях квітня 1971 року я вже вдома. Тепер життя почалося по-новому. Я не можу бути господарем вдома, я дурак. Дуже тяжко, діти тепер вже не дуже слухають мене (але я трошки пропустив). Коли я попав в психіатричну лікарню, в той час мій старший син ще ходив до музикального училища. Він сам висів може кілограм 12 і на плечах несе два рази на тиждень свій 11-кілограмовий баян. І от прийде до училища, а учителя нема. Посиде-посиде і додому. І так до 23 лютого 1971 року, а 23 лютого моя дружина купила подарок учителю і пішли з сином. В цей день учитель був, одержав подарунок від моєї сім'ї, дві години прозанимався з сином, а після вже скільки син не ходив, учителя вже не було. І так виповнилося те, що казав «товариш Терьохін» — «Ми тебе і твоїх дітей не забудем». І от таким чином сина «ушлі» з музикального училища. Керівник, як я вже писав, була дочка замісника начальника міліції області, товариша Назаренка, а навчав студент, дуже добрий хлопець, українець: Загоруйко Вітя. Йому не дозволяли, щоб він навчав нашого сина. І так на цьому музикальна школа закінчилась для нашого сина.

Я вийшов з лікарні і пішов на працю з тою справою. Мене нікуди не беруть. Днів два ходив, пішов до директора гаража і він дав команду перевести мене авто-слюсарем у яму. Прийшов на участок, де працювати мені. В мене ні одного ключа нема, а гараж не видає. Потім хлопці-робітники дали, хто що міг. Я почав працювати. Машину я знав так, як я мав вже перший клас водія. Скоро я став добре працювати і вже заробляв на кусок м'яса, та це було недовго. В кінці червня всі повинні пройти рентген і я пройшов і перестав спати. Звернувся до лікаря, а та в психіатричну лікарню, знову на три місяці, 25 ком інсуліна і тізерцин. Тепер я вже бачу, що не всі хворі в лікарні, а багато і агентів КГБ. Вони постійно рядом, вони обижають хворих, але мене не трогають. Якось Галина Миколаївна позвала мене і запитусь: «Голоса є?» Я відповів, що я не знаю, що це. Я й не знаю, що це. Вона каже: «Як це?» і добавила ліків. Але я все більше і більше їх викидав. Але я знов пропустив. Як я прийшов до психлікарні в перших днях липня 1971 р., то мене помістили в ізолятор. Там мені ніяких ліків не давали і я не спав, а дві «дівичі» всю ніч ходили. Я лежав на проході, там мабуть були і мертві. Там таке повітря важке було, що я думав от-от помру. Скажу дружині, вона не повірить мені, звідси мене винесуть. Переді мною за два дні молодого хлопця винесли. Три чи чотири дні я там — і от підходить до мене здоровий красивий чоловік, я його ніколи не бачив. Я й не ходив, я весь час сидів на ліжку. Він каже мені: «Ми звідси вже не вийдем, так тяжко тут». Я йому нічого не відповів. Я був і так убитий горем, але зрозумів, що він такий як я. І в цей день мені вдається вискочити з ізолятора, але тут же мене схопили «хворі», які працювали в дворі лікарні, заломали мені руки так, як міліція робить, але коли привели в ізолятор, я потребував, щоб мене перевели в відділення. Що там було, я вже написав.

І в кінці трьох місяців Галина Миколаївна каже мені: «Ваня, з нового року ти знову будеш у нас». Коли я був ще перший раз у лікарні, лікарі відправили листа в Канаду про те, що я психічно хворий і в Канаді на очах мого батька порвали всі папери, сказали все, і я вже не клопотав у виїзді до Канади з 1971 р. А з нового 1972 року визвала мене лікар-дерматолог 28-ої поліклініки, щось говорила, говорила і дала мені направління на

рентген. Я довго думав, навіщо дерматологу рентген грудної клітки. Все-таки на третій день я пішов на рентген і вже наніч не міг заснути. На другий день звернувся до лікаря, вона направила в психіатричну лікарню, знову 25 ком інсуліна, шість електрошоків і через три з половиною місяця чуть теплого дружина забрала мене додому. В мене все повідбивали в грудях. Тепер я не ходив, а пересувався 100 м за півгодини. В грудях все колихалось. Дали мені пенсію — 24 крб. на місяць. Але як я можу працювати, я не можу ходити. Та в мене була ще відпустка і через півмісяця я вже міг трошки швидше ходити, а поступово вже все пройшло. Тепер я вже і не подумав про батька в Канаді, але батько допомагав і я в листах дякував йому. А товариші весь час рядом, весь час проводжають, особливо як я вдома і йду до міста, то весь час ззаду двоє. Скрізь (я не знав чому?) вони проводжають нас. Наш будинок під постійним наглядом, в холодильнику вмонтований підслуховувач, на весь час чують і бачуть. Про Канаду ми не думаємо, а за нами ходять. Значить, колись повинен бути кінець для нас. Тепер я з квітня 1972 року не попадаю в психіатричну лікарню - аж до 1976 року.

Десь у 1975 р. дружина прийшла з міста і каже: «Наші «ангели-хоронителі» дуже бісились, коли я зайшла до радіомагазину. Вони не хочуть, щоб ми мали радіо короткохвильове. Ну, раз не хочуть, значить купим». І от 4-го лютого 1976 р. я купив радіо ВЕФ-202, приніс додому і десь в три години дня включив і знайшов якусь радіостанцію, яка на російській мові передавала про Леоніда Плюща. Я сказав жінці: «Слухай, це ж про нас. Його комуністи Франції вирвали, а ми можемо тільки через Канадійське посольство в Москві.» І я рішаю їхати, але коли? Зимою холодно, відпустка в червні, десь в березні сниться храм — значить тюрма. Повинно виповниться, але коли, не знаю. І от 2 червня 1976 р. я з синами в Москві. Іду з центра Москви пішки до Канадійського посольства. Воно десь недалеко, десь за півгодини я на Староконюшенном переулку — там і посольство. Не доходячи метрів сто, я сказав: «Зараз мене арештують». І діти відстали, я плакав, але йшов, і плакав із самого дому. І от я підійшов до посольства — там міліціонер. Я сказав хто я, він потребував паспорт, я дав паспорт, а сам за ручку дверей узявся і привідкрив двері. В цей час мене вже два міліціонери оточили і я тільки встиг двічі крикнути в відкриті двері: «Помогіть! Помогіть!» Звідти прибіг мужчина і начав мене в горло давити. Послідня бігла жінка, це я бачив. А коли перехопили горло, в мене все потемніло, мене втягли в міліціонерську будку і дали дихнути. Потім впхнули в чорну «Волгу» і привезли в 60-те відділення міліції міста Москви.

Більше мене ніде ніхто не трогав. Будучи в 60 відділенні міста Москви, до мене приїхав якийсь чоловік на чорній «Волзі» і сказав мені, що він майор Скобельцев з головного управління міліції. Він казав, щоб я показав документи. Я відповів: «Я у вас і це не потрібно!». Тоді він сказав, що я розбив годинник міліціонерові і що мій паспорт знаходиться в канадців. Я йому відповів, що я віддав паспорт міліціонерові. Це так і було, але я повірив тому міліціонерові, бо можливо, міліціонер упустив паспорт, а як я розумію, та жінка, що бігла з посольства, була канадійка і, можливо, міг паспорт дістатись канадійцям. Це була брехня, але ця брехня в той тяжкий час

для мене прибавила мені сили і я вірив, що канадійці не віддадуть мого паспорта росіянам. Просидів декілька годин в міліції. Десь о п'ятій годині після обіду приїхав якийсь лідусь і зазвав мене в окрему кімнату. Дуже грубо спитав: «Ти шофер?» Я відповів: «Так». «Угу — шизофренія». Виписав мені путівку в психлікарню. Десь через годину приїхала машина з психіатричної лікарні. Там один з лікарів посовітував мені не писати батькові листів. Забрали мене і повезли. Привезли мене в 13-ту психіатричну лікарню на вулиці Ставропольській, 27 «Люблино», в перше психіатричне відділення. Завідуючий відділенням Шайбеков Фідель Ахмедович, він і мій лікар, татарин. Один раз сказав: «Поспішиш і людей насмішиш».

Коли я прийшов до відділення, один мужчина глянув на мене і каже: «За що ти сюди попав?» Я був убитий горем, відповів: «Це довго розповідати». По ньому видно, що він такий хворий, як я. Його прізвище Коровін, він москвич. Також там був один віруючий молодий чоловік, видно з православних; він перед їдою хрестився, по ньому не видно, що він був хворий. Також були два українці, Микола Зубенко з Білої Церкви, він працював провідником на поїзді Київ — Москва. Будучи на праці якийсь пасажир вийшов і забув чемодан. І от Микола Зубенко звернувся до Московської міліції, щоб здати чемодана. Діжурний міліціонер вислухав його і оскорбив його, тоді Микола каже: «Куди ж діти чемодан?» Міліціонер знову образив Миколу. Микола не витримав і назвав міліціонера дураком. І так три місяці в 13 психіатричній лікарні Москви. Другий — Микитюк з Запорізької області, але він живе і працює в Воркуті, його за щось зняли з потяга і помістили в психіатричну лікарню. Він відмовився їсти. Тоді йому насильно кололи інсулін, щоб йому їсти хотілось. Він ніколи ні з ким не розмовляв, але коли від'їжджав, сказав мені: «Тут все брешуть».

Пробув я в 13 псих.лікарні Москви до 21 червня 1976 р., всього лиш 20 днів. За цей час я встиг поспробувати і московських ліків. Мене не заставляли насильно, але якось сказали: «Безпалій, а чому ти не підходиш одержувати ліки?» І я почав приймати, а вони стали в рот заглядати, чи з'їв я їх. Я їх їв декілька днів, а потім згадав, що я прийшов сюди здоровий — значить і вийти повинен здоровий. Я перестав їсти ті ліки, що мені давали. Після того, як я перестав їсти ліки, я вже не міг заснути. Але тепер я вже знав, що це від ліків і воно пройде. І так три ночі я пролежав з відкритими очима, але нікому нічого не говорив, а на четверту ніч я вже спав. А 21-го десь серед дня, а може в 11-й годині ранку мене шукають. Ми всі були на так званій прогулці, в загороді. Одні ходили, а здорові клеїли конверти для лаврового листа. І я клеїв. І от я чую, вроді мене звуть. Коли і дійсно прийшла медсестра і стала кричати моє прізвище, я обізвався і пішов до неї. Мене повели до бухгалтерії, потім до відділення, потім обід і після обіду відпочинок. Я ліг, але не розумію, навіщо ж мене звали раніш, і от пролежав десь з півгодини. Чую, будьто мене шукають, коли і дійсно, «вони не знають де я сплю». Знайшли мене: «Вставай!» Вивели в ванну, переоділи мене в мою одежу. Одежа була виглажена (або випрасована), а я бачив другим давали пожувану. Завели до кабінету, декілька разів показали мені паспорт і конверт, будьто з посольства, довгий, з червоним по краю, в нас таких ще не було. Але паспорт не відкривали, щоб я думав, що то чужий паспорт. Я так і думав. Вони ще багато разів розігрували таку сценку з моїм паспортом і я вірив, що мій паспорт в Канадійському посольстві. Вони мене обманювали, але надавали цим мені силу, духу. За це я їм дякую і сьогодні.

Потім, десь у другій годині дня вивели мене на двір, потім ще привели звідкись хлопця. Ми стали чекати машину, нас повинні перевезти до сьомої психіатричної лікарні так званої пересилки. Приїхала машина, здали нас в машину і повезли по місту. Довго возили, завезли в першу психіатричну лікарню, постояли декілька хвилин і повезли далі. Ще довго возили і привезли в сьому псих. лікарню на Інститутським перевулку. Там висадили, дали вечерю, але я нічого не їв. Людей ще привозили і відправляли додому з конвоїрами, а я зоставсь один довго, десь уже дванадцять ночі. Ще одного привели, а опісля і конвоїри появились, два кріпкі мужчини. Знову сцена з моїми документами, і десь в 12.30 ночі нас повезли до Курського вокзалу. Там посадили в вагон купе. Наші конвоїри зав'язали двері і ми стали вечеряти. Потім знову сцена з моїми документами, а коли поїли, відкрили купе. Того, що зі мною везли, відпустили і він вільно ходив по вагону. Декілька разів мені совітували сходити в туалет, але мені не потрібно було і я відмовлявся, а вони знову і знову посилали. Я, розуміється, не знав, чому так вони хотять, тепер то я розумію навіщо. Той, що зі мною їхав, вроді хворий, спеціалізований по виштовхуванню на ходу з поїзда, а там уже других справа. Але Бог і тут мене зберіг. І мене благополучно привезли до Харкова.

В Харкові той хворий попросив в мене грошей на папіроси. Я дав і я також послав листа додому тому, що мене перевезли в Харківську психлікарню. Тепер вона вже не 36-та, а 15-та псих.лікарня. Помістили мене в 5-те псих. відділення, а вранці 23 червня мене прийняла лікар і сказала мені: «Як бачите, поїздка за кордон зв'язана з деякими труднощами» і сказала перевести мене на спокійну половину. Я вперше спав з 22 на 23 червня на буйняку на окремому ліжкові і як вдома. Але на другу ніч мене перевели на спокійну половину і положили мене з якимсь Резніновим Жорой. Одну ніч я спав, а на другу ніч я вже не спав і повернувся до нього ногами, але вже не міг спати. Я звернувся до медсестри, щоб дала снотворне, але вона на мене забурчала і не дала, а вже пізно ввечері дала якусь мікстуру. Я випив ту гіркоту і заснув. Коли я встав, то був зовсім хворий. Мене вранці повели на рентген. Я не міг іти, мене піддержували. А коли зробили рентген, як нічого й не було зі мною. От так російська влада вміє. Лікар, яка казала мені, що деякі труднощі з поїздкою за кордон, пішла в відпустку. В неї, мабуть, совість заграла. Тепер мій лікар Тягілев. Я його не знав, який він, а він мені все ліків прибавляв. Один раз я відмовивсь від їди і ліків, та мене не підтримала дружина. Потім я декілька днів їв ті ліки, а потім мене стало морозити і я став ховати ті ліки, а не їсти. Так було два місяці. Біля мене завжди були опікуни, в роді хворих: Резнінов, Крамаренко, Бойко, Сілін і багато, багато інших. Я прізвищ не пам'ятаю. Якийсь Сизов так притворивсь хворим. Я йому допомагав, а він на другий день в мене руки перевіряв, де я ліки подів. А на послідний день я не міг сховати ліків і я з'їв ту пілюлю, вона мені насилу в горло пролізла, така велика була. Я захворів до приходу моєї дружини. Коли вона побачила мене, то злякалась. Я сказав: «Це від таблетки, пройде за декілька годин і все буде добре». Так і сталось. Чому ж мене так швидко відправили з Московії до Харкова?

А от чому. Моя дружина на 24 червня 1976 р. взяла квитки на літак до Москви, а як ви знаєте, жінка — це не мужчина, вона такого шуму наробить, що і в Кремлі буде жарко, краще мене перевезти до Харкова. І так я пробув в психіатричній лікарні всього десь 12 або 13 місяців. 26 липня 1976 року я написав листа батькові з психлікарні, а дружина відправила до Канади. Та батько не отримав його, а мене стали краще опікувати в лікарні.

В п'ятому психіатричному відділенні був чоловік Жадан. Він не хворий і ніяких ліків не брав. В нього загинула дружина і донька біля якогось заводу і він став потребувати розслідування. З тієї причини і так довго, що в 1975 році 21 липня, коли він вийшов із заводу, його взяла міліція під руки і привезла до психлікарні. Таким чином, коли я вийшов в серпні 1976 року з психлікарні, то він вже другий рік там сидів. Його виписували, але в нього забрали квартиру і потребували переселитися в село, а він своє потребував, мабуть і зараз там.

Коли я вийшов з психлікарні в серпні 1976 р., я зовсім перестав писати листи до батька і таким чином ми довго не переписувались, тобто не отримували листів один від одного. А коли я був у московській психлікарні, я відправив три листи до своєї дружини в Харків. Вона два листи отримала, а де ж третій? Та хіба я можу його шумати? Тепер я зовсім знов змірився з поразкою, я вже не збираюсь не те що до Канади, а вже й не пишу листи, а також не слухаю «Голос Америки». І так з 2-го червня до грудня 1976 р., ходять слідом постійно, а в грудні почалась нова хвиля терору. На роботі кидають сина на саму гіршу роботу, я відстраю його, тоді кидають мене, куди хотять, але тут я користуюсь правом хворого і залишаюсь на своєму місці. Грудень 1976 особливо тяжкий. Наприклад, спершу разів десять на день запитали, коли я піду у відпустку в 1977 р. Я не мав ніякого плану на слідуючий рік, я просто так сказав: «У травні». І так декілька днів. Потім приходять міліція додому і рвуться в дім. Я впустив, вони почали по посуду ритися, я не знав чому. Потім кажуть: «Самогон є в тебе?» Я не п'ю з 1971 р. і нам він не потрібний. Але вони шукають і вивели мене. Тоді, так як вони в моїй хаті, я затребував документи і удостоверение, а також документ прокурора на право обшуку. В них його не оказалось, але прізвище один сказав — Рильцев, лейтенант, другий сказав «удостовереній не показай», і вони закінчили в посуду шукати преступника, а в домовій книжці написали, що перевіряли домові папери, і пішли. На другий день, це вже була середина грудня, мабуть 16-те, прийшов мій лист з московської психлікарні, висланий мною 16-го червня 1976 р. Пів року йшов. Чому? Яка причина? І тут я згадав про радіо. Вмикаю і слухаю. Буковського поміняли на Корвалана. Ага, от в чім справа! Рішаю поїхати до Москви. Я не хочу до Канади. Я хочу розповісти миру про себе, і їду раз. Не міг кинути листа і паспорт в машину Канадійського посольства, а біля Американського посольства 10 міліціонерів охороняють. Там і писнути не дадуть, спати не дають ніде. Їду додому з плачем. Проходять час, збираюсь у травні 1977 р. їхати знов до Москви. Але спершу пишу листа до батька. Дружина 3-го травня 1977 р. повинна відправити його, а я буду чекати її в Москві. 2-го травня я в Москві, знову хочу лист і паспорт кинути в Канадійську машину. 2-го травня все закрито, спати не дають. Тільки сів задрімати на Курському вокзалі, підходить міліціонер і каже: «Їдь у Харків!» — і прогнав мене. 3-го травня безрезультатно, на ніч ніде спати. Десь опівночі в Московському аеропорту три години переспав. Ніхто не турбував. 4-го травня знову біля посольства і безрезультатно, але на душі весело, не розумію чому. Ще кілька разів проходжу повз посольство, — без успіху. На вулиці не трогають. Рішаю їхати додому. Їду дітаком. Десь о 5-й годині вечора я вже дома. Довго ридая, просто реву. Дружина успокоює. Вранці 5-го травня вона чомусь захворіла. Відвожу в лікарню, перевіряють її і кажуть: «Їдь додому». Дружина повернулась. Слава Богу, той лист, що вона відправила 3-го травня батько отримав. От чому на душі легко було. Батько рішає кликати нас, тобто допомогти нам.

Тепер уже світ знає про Буковського, Плюща і інших. Батько отримує дозвіл в Канаді на мій приїзд з сім'єю, але я хочу, щоб батько афідавіт вислав до Канадійського посольства в Москві. Батько згідний, а ми повинні отримати його з рук канадійців, тоді тільки нам дозволять. Батько згідний був, але коли він отримав ці папери і післав російському послу на підпис в Оттаву, то написав і нам, де сповіщав нас, що як повернеться афідавіт від російського посла, то вишле його нам, а це значить — ніж у спину. Я пишу батькові: «Спам'ятайтесь, що ж ви робите?», а в цей час приходять папери від Канадійського посольства на медичну комісію. Це отримали ми 4-го лютого 1978 р. Я вже в цей час ніде не працював від 5-го жовтня 1977 року.

Шостого лютого ми з дружиною йдемо до лікарні узнавати, як нам медичну комісію пройти. Прийшли в 28-му поліклініку і пішли до головного лікаря. Вона вислухала і відіслала нас в 27 лікарню, тобто поліклініку на вул. Пушкінській в м. Харкові. Там нас вислухали і відіслали нас в 28 поліклініку. Я повернувся один в 28 поліклініку, а дружина пішла за продуктами. Тепер я пішов до свого участкового лікаря, до Булганової. Вона вислухала мене і дала дозвіл на медичну комісію. Коли мені писали направлення на аналізи, якась жінка вбігла до тієї кімнати і каже до мене: «Вам зара потрібно на рентген!» Я їй кажу: «Мені рентген потрібний в останній день, так потребує Канада». Вона ще довго кричала, а я стояв, поки виписали всі папери. Сьомого лютого ми сім'єю здали аналізи мочі, кала, крові на цукор, а також пройшли комісію у шести лікарів і кардіограму. Восьмого лютого 1978 р. вранці ми знову в поліклініці. Зайшли за кардіограмою, нам не дали. Зайшли у відділення, нас зустріла якась Іванська Л. П., завідувача терапевтичним відділенням 28 поліклініки, яка заборонила нам проходити медкомісію і послала нас на вул. Шекспіра 10. Там якась міліція. Коли ми прийшли, то виявилось, що це ОВІР. «Товариш подполковник» вислухав і послав у другу советську лікарню. Це 15 км від нього. Ми поїхали туди. Там нас вислухали і показали постанову міського здраввідділу про те, що 28 поліклініки повинна провести медкомісію, бо вона має на це право. Ми повернулися в 28 поліклініку до головного лікаря. Вона нас послала в облздраввідділ, а облздраввідділ послав у міськздраввідділ, міськздраввідділ послав в 27 поліклініку, 27 поліклініки послала в 28 поліклініку. Круг замкнувся. Головний лікар 28 поліклініки вислухала і направила нас в КГБ.

Ми вийшли з відділення і хотіли йти в КГБ. Туди 7 км. Потім постояли трохи і рішили їхати в Москву, в Канадійське посольство. Вечором 9 лютого 1978 р. від'їжджаємо потягом до Москви. Десь коло 10.30 ранку 10 лютого — на Курському вокзалі. Біля 11 години побіч Канадійського посольства. Стоїмо на перехресті вулиць в 50 метрах. Зараз виїде машина з посольства. Вона виїхала. Я зупинив її. За кермом жінка, чуть-чуть зрозуміла, що нам потрібно. Я просив завести мені паспорт, вона відмовилась. Завезла нас і так 10 лютого 1978 р. в 11 год. ранку ми в посольстві. Розповіли про все: про психіатричні лікарні, де я був і коли. Зоставив у них листа на 30 аркушах паперу і просив, щоб той лист відіслали урядові Канади і Картеру, але він загубився десь.

Коли ми виходили з посольства, я сказав пану Болну, першому секретареві і консулу, що нас направляють на вул. Ставропольську 27. А він спитав, що там. Я відповів, що 13-та психлікарня. Він запитав: «А ви хочете?» Ми відповіли, що ні. І так ми вийшли з Канадійського посольства. Нас ніхто не тронув, а десь через

500 метрів зустрів старший лейтенант і двоє в цивільному. Вони затребували паспорти, а я попросив «удостовереніє». Він не дав. Ми сказали, що паспорти в Канадійському посольстві zostались і я дістав пропуск той, що на роботу носив. Вони нас відпустили і ми вечором в 11 годині 10 лютого вже були вдома. Отримали від батька листа, в якому він писав, що він вислав афідавіт до посольства. Я йому написав, що вже не потрібно туди висилати, але я помилявся. І добре, що батько 14 лютого 1978 р. послав афідавіт до Канадійського посольства. Коли ми повернулись додому, ми вже мали маленький просвіт у темряві і вже могли говорити відверто і відганяти від себе брехунів, а їх було дуже багато. Вони завжди рядом і Бог допомагав нам через них.

Десь у лютому ми одержали від батька хустки. Ми отримали їх по метрикам, та дружина понесла їх до комісійного магазину і розкрила тайну, що паспорт з нею. Там потрібний паспорт, але 11 березня наш менший син імені іменник, і я пішов купити торт з цього приводу, де я простояв в черзі десь годин із шість. І от тут до мене і підійшов наш бувший сусід, Готьван Ілларіон. Він закінчив після війни Харківське пограничне училище, але за те, що він оженився на дочці поліція при німцях, його будьто звільнили. Але це не так. Він став тихим кагебістом. Я, розуміється, цього не знав, але я йому багато розповів у черзі і сказав, що ми скоро поїдемо до Москви і що мій паспорт у посольстві. Він нам, розуміється, трохи допоміг, коли ми 13 березня 1978 р. приїхали до Москви. Нас без проблем пустили до посольства, але коли ми вийшли звідти, в нас потребували паспорти. Я віддав. Нам сказали, щоб ми йшли за міліцією. Я сказав, що спершу скажу в посольстві, що ви нас арештуєте. Міліціонер не став нас пускати до посольства, але ми йшли. Тоді міліціонер почав ногами мене бити ззаду. Я йому сказав, що я кричатиму, але він продовжував, аж поки ми не дійшли до дверей посольства. Я сказав дружині: «Ліда, кричи!» і вона кричала караул і всі працівники посольства вибігли. Тоді прийшов ще капітан міліції і залякував 15 добами тюрми, але я йому відповів, що я більше відсидів і ми зараз сповістимо західним журналістам. Але нам ще довго не давали паспортів. Потім такі віддали і відпустили нас. І так 13 березня наші документи ще не прибули до посольства. Десь хвилин зо три нас не з'єднали і я повісив трубку, а 15 березня ми ідемо до посольства. Дружина бурчить: «Нас арештують!» При підході до посольства в роті засохло, але нас дуже легко і ввічливо пропустили. Документів ще не було і ми послали телеграму батькові, канадці сказали, що й вони пошлють.

А коли ми ввечері повернулись до готелю, нас чекала добра звістка: посольство отримало наші папери. 16 березня 1978 р. ми отримали свої папери, а 17 березня були вже дома. 16 березня 1978 р. ми, після того як одержали наші папери, поїхали в ОВІР—СССР і в цей день якраз був прийомний день начальника ОВІР, Конstantина Івановича Зотова. Ми записались 61 і на цьому на нас більше не записували. Він раз на місяць приймає, але числа і дня ніхто не знає. Потрібно кожний день дзвонити до них. Все-таки там були дві сім'ї з Харкова, крім нас. Були з Середньої Азії, з Одеси, з багатьох міст імперії. Люди ночували там біля дверей. Десь о 5-й годині вечора вийшов міліціонер і сказав, що Константин Іванович закінчує приймати. Ми хотіли йти геть, але передумали і о 8-й вечора начальник нас прийняв. Ми описали йому, чого ми хочемо. Він добре нас прийняв і все вислухав і сказав, що нам дозволять. Ми хотіли здати документи в Москві в цьому ОВІРі, але начальник сказав, що нас добре приймуть і в Харкові.

В Харкові нас прийняли тепер ввічливо і ми до 23 квітня 1978 р. здали всі папери в Київський районний відділ ОВІРа міста Харкова, а відповідь ми повинні отримати з Обласного ОВІРа, з вулиці Шекспіра 10, від Давидова. В той час, коли ми збирали всякі папери для здачі в ОВІР, нам кожний день присилали повістки з військ-комату, щоб син явився і його заберуть в армію. Ми багато цих повісток порвали, а коли здали папери, то пішли з дружиною до військ-комату і об'яснили підполковникові, що ми здали документи на виїзд до Канади. Він сказав: «Ваше право»,— і додав: «Якщо до жовтня вам не дозволять, то в жовтні ми його заберем в армію». Більше військкомат не турбував нас. Тепер нас не так турбують. Проійшло десь півтора місяця, ми йдемо на вул. Шекспіра. Начальник вислухав і сказав: «Ждите!»— грубим тоном. Ми пішли.

Проходить ще якийсь час, ми знову йдемо на Шекспіра. Знову: «Ждите!», а 29 червня 1978 р. я посилаю телеграму до Канадійського посольства в Москву. У зв'язку з тим, що нема відповіді, ми приїдемо в Москву в посольство. Послав я телеграму десь біля 12 год. дня, а десь в три години дня менший син взяв мотоцикл і поїхав кататись. Хоча він не мав ще права їздити за кермом мотоцикла, але він їздив добре. Десь о 5-й год. вечора міліціонер привіз мотоцикл, а син десь у лікарні. Ми з старшим сином сіли на мотоцикл і поїхали шукати. Приїхали в одну лікарню — нема. Сказали, що в нього перелом правої ноги, і ще сказали, в яку лікарню його перевезли. Приїхали туди — і там нема. Кажуть, можливо на операції. І дійсно, десь о 8-й год. вечора я знайшов сина і так ми відклали поїздку до Москви.

Ми не стали вимагати розслідування аварії, бо він не мав права на управління мотоцикла. Але чи це так випадково трапилось? Його обігнала ДОСААФовська машина, підрізала і затормозила і йому діватись було нікуди. Мотоцикл цілий, машина також, а нога поламана. Син у лікарні, колять уколи, нога висить на розтяжках, і всього зробили 47 уколів. Ми турбувались, навіщо так багато. А четвертого липня ми отримали запрошення від 26 червня прийти в ОВІР на вул. Шекспіра 10. Там нам дали папери про те, що нам дозволили з 26 червня 1978 виїзд до Канади. Тільки для цього потрібно принести справки з 10 установ, що ми не маємо ніяких заборгованностей. От я почав бігати, шукати ті установи. Багато оббігав, добіг до водотреста, потрібна справка, що ти не винен за воду. Вода в Харкові дуже дешева, 4 копійки за кубічний метр води. У нас стоїть лічильник, і по лічильнику ми платили десь два карбованці на рік, але багато води утікає десь і вже 5 років ми платимо 10 карбованців на рік за нас чотирьох. Але ми не об'їжаємось і на це, це ж небагато, і от все зупинилось. Я повинен зібрати з нашої вулиці всі квитанції за 5 років. Так як в нас, один лічильник стоїть на 11 дворів (будинків) і от три дні бігав, зібрав, приніс. Вони перевіряли, перевіряли і знайшли, що я винен заплатити 32 карбованці, а ми якраз з дружиною розмовляли про гроші дома і я сказав, що в мене в кишені є 32 карбованці. Це правда совпадиння і я, розуміється, заплатив 32 крб. Коли я порухував по 4 копійки за кубічний метр, то тієї води наша сім'я за все життя не вип'є, але я написав про це в посольство, і десь 12 липня ми отримали паспорти, в яких написано, що ми маємо право виїхати від 26 червня до 26 вересня 1978 р.

А син в лікарні... Але ж ми ще не пройшли медичну комісію. Тепер ми вже з паспортами ідемо в 28 поліклініку, звідти нас посилають знову в «Облздраввідділ», звідти в «Міськздраввідділ», звідти в 27 поліклініку, з 27-ої в ОВІР, з ОВІРу в другу радянську лікарню, звідти в 28 поліклініку, з 28 тепер знов у КГБ.

Ми не пішли туди, а замовляємо розмову з Канадійським посольством. Говоримо, ми їх чуємо, вони нас ні. Заплатили за три хвилини і пішли. Пишемо, описуємо все — всі прізвища лікарів і начальників. Ми повинні пройти медкомісію і десь у серпні 1978 р. син уже дома, але не ходить без костилів. Він буває на вулиці, а там у нас є площа, де показують фільми. Фільм був до 11 години вечора, а на другий день увечорі прийшов міліціонер Захаров, і питає: «Де ваш син?» Я запитав в нього навіщо і котра зара година. Він сказав, що вже по 9-й вечора. Тоді я сказав: «Вам нема що тут робити». Він мені сказав: «Ваш син хотів учора мотоцикл украсти». Я його запитав: «А чи ти бачив сина?» Він каже: «Так, бачив!» «Так він же без ноги, як же він крастиме?» — «Він вчора до 11 години вечора гуляв». Я сказав йому: «Так то ж ви покажете фільми, ви й відповідаєте за це». Тоді він сказав: «Я тебе відвезу в психушку!». Я сказав йому, що я в своєму дворі і тільки з мого двора дружина може мене відвезти, а не хтось інший...

Потім ще якийсь приходив удень в цивільному, а 28 серпня 1978 р. ми їдемо в Москву, так як не проводять

медкомісію. Прийшли в посольство. Там нам сказали, що тільки медична комісія дасть для нас пропуск в Канаду. Дружина в плач. Тоді вийшла другий секретар Крістіна і винесла якийсь папірець і дала першому секретареві до підпису. М. Болн підписав і вона дала нам. Це був лист до міністерства здравоохранения в Москві. Ми знайшли це міністерство, нас туди пустили, і десь через дві години ми одержали направління на медичну комісію в Москві, в 70 поліклініці на вул. Планетній. Проводила медкомісію председатель або голова заграничної комісії, Канєвська і написала мені: «Хворий».

Канада довго не пускала, але потім дозволила. Лише в тім випадку, що я зразу попаду в лікарню в Канаді, на комісію в Лондоні. Я цього тільки й хотів, та хтось заховав ті наші папери. І тільки 25 вересня 1978 р. ми відлітаєм з Москви. Багато клопоту в аеропорту в Шеремет'єво, всього не опишеш, і тільки в літаку, коли він відірвався від землі, ми почали трохи заспокоюватись. І так за 10 з половиною годин ми прибули в Монтреаль.

МАТЕРІЯЛИ З УКРАЇНИ

Дорогий Павлусю!

Не так легко уявити собі мою радість, якщо взяти до уваги моє сіре будення. І лиш листи від рідних, близьких і друзів, наче ясний промінчик, зігрівають мою самотність під небом чужим.

Дуже тішуся, що маю ще одного брата. Та ще й як! Мій рідний брат — Ромко, поки-що у Сибіру. Там і наша старенька матуся. А татко і сестричка Льоня — у крашому світі. А доля у всіх нас вельми гірка, полинна. Лиш я не нарікаю, не скажуся, бо воно нічого не дає, лиш останки здоров'я і сил відбирає.

Дякую тобі, брате, що відгукнувся, що прагнеш листуватися. Дякую за щирі слова оповідання про себе і твоїх найближчих.

Так хочеться, аби ми всі зустрілися під рідним небом, вкупі заспівали наших журливих пісень, а може й поплакали від несподіваної радості.

Не пишеш, чи ще працюєш і де? А де зараз живе твоя сестра? Мені чомусь здається, що я колись була в її хаті під Станіславом. А може помиляюся?

Прошу, прийми мої спізнені, але на правду щирі співчуття. Я низько схиляю голову перед її пам'яттю, бо знаю, що для тебе — болюча звістка про смерть Матері. Вічна їй пам'ять!

Всі ми, Павлусю, вмируші, то єдина справедливість у цьому грішному світі, який люди замість збагчувати красою, споганюють повсякденно.

Мені здається, що про мене мусиш знати трохи більше, але постараюся коротко змалювати, бо то справа вельми важка.

В червні мені виповниться 54 роки. Але я не хочу, як ти, твердити, що вже стара, бо молодість мою вкрали і кинули за парканами...

Колись навчалася в університеті на філфаку, а потім перепробувала не одну роботу, здобула диплом медичної сестри, а тепер мию підлоги в готелі. Все це на правду пусте, бо світ моїх захоплень безкрай — вишивка, малювання, поезія, читання цікавих книжок, особливо з ділянки археології, стародавньої історії, тощо.

Найгірше — здоров'я не маю. І ніхто мені його не поверне, нігде його не знайдеш, не купиш.

Оце і зараз погано почуваюся вже 2 місяці. Клімат Казахстану не можу переносити, акліматизація — ніяк не ввійде в норму.

Маю ще тут покутувати понад три роки. Як воно буде — час покаже.

Павлусю, дуже-дуже хочу, аби Ірка (твого старшого сина жінка) не встидалася і попробувала написати хоч декілька слів. Ласкаво прошу, Ірусю.

Думаю, що ми вповні здружимося, бо і я в юнацькі роки була дуже несмілива. А чи вміє вона писати нашою мовою? Я погано знаю англійську. Так, декілька речень можу зліпити і навіть якогось вірша надумала експромтом написати. Хочеш послухати?

Thinking of you
constant and perpetual.
Thinking of you
in the Night
When the Stars shine
among Some. od else's Sky...
Thinking...

and flood memoirs
flow into my essence.
I swim to you —
and thousand black fingers
careful push me away...
Thinkin g of you,
with melancholy, tremor.
Thinking and swim to you
Contrary to thousand
black fingers
with flower of Hope,
Belief and Love.
Thinking and swim

Щиро Вас усіх здоровлю, Павлусю, зичу доброго здоров'я і днів не засмучених, осяяних сонцем.

Будьмо!

Ірина

Р. S. Може хочеш, аби я тобі Кобзар прислала?

/З листа Ірини Сеник, яка перебуває на заслання в Казахстані/

Внизу подаємо деякі важливі й цікаві виїмки з
одного листа, який прийшов сюди з рідних земель:

... Хочу, щоб ти переказав цій особі¹, яка приїхала з Сибіру і яку ця відомість буде інтересувати.

Його знайомі просили переказати йому, що церква в Космачі валиться. Завалилась одна баня. Ці знайомі обіцяли в майбутньому прислати знімки цієї церкви.

Справа цієї церкви виглядала так, що її вже мали

направляти. Прислали майстрів, але хтось сказав, де треба, що колись там бандерівці ховали зброю. Через це ця найстарша пам'ятка дерев'яної будівлі, мабуть, розлетиться. Про цю церкву ця особа вже писала, я сам читав, так що буде знати, о кого ходить. А ти вілпиши зараз в кількох словах, чи дістав адресу...

ГОЛОСИ З ЗАГАЛУ...

12.6.1980 р.

Вельмиповажаний і дорогий пане Валентине!

Посилаю Вам грошевий переказ на 25 ам. доларів на видання «АНАБАЗИСУ». Раджу Вам редагувати «АНАБАЗИС» так, якби його редагував св. п. Михайло Сорока. Я його добре знала і ні одної людини в своєму житті я не поважала і цінила так, як св. п. пана Михайла Сороку. Його журнал був би присвячений лише українській справі і ніякої сварки на сторінках «АНАБАЗИСУ» не було б. Він говорив, що особисте, те мале і неважне — і, якби його хто не обурював, він не принижувався до сварки з ним, а просто зігнорував би його. Ви і самі говорили, що сперечатись треба, але не сваритись. «АНАБАЗИС» св. п. Михайла Сороки без слів брехні пішов би на бій з брехнею во ім'я України і українського народу. Дуже дбайливо видав би «АНАБАЗИС», але не крикливо-шікарно назовні.

Св. п. Михайло Сорока не поспішав би з випуском «АНАБАЗИСА», поки не мав би потрібного для української справи і цікавого матеріялу, хоч на перших чотирьох п'ять примірників. Тільки не такі поезії, як вірші С. Караванського, який так боїться слів «Україна, український, українці», що у всіх своїх поезіях, що читав на авторському вечорі, обминав їх, ні разу не вимовив.

Це вже третій раз я пишу Вам. Перший мій лист був на весні цього року, коли я послала Вам в Росію поздоровлення з днем народження. Другий лист послала Вам вже тут в ЗДА, як в укр. газетах розгорілась ця негідна писанина про Вас. Я не знала, як Ви сприймаєте ці демагогічні дописи, хотіла виявити Вам своє співчуття і просила Вас не змарнувати нам Валентина Мороза, і третій раз пишу зараз.

Бажаю Вам щастя і здоров'я. Хай Господь буде з Вами, хай сохранив Вас ясний розум, силу духа і тверду, непохитну волю.

З пошаною,
Марія Кавун-Кремінярівська

П. С. Прошу прочитати копію мого листа до Смолоскипу. Я знаю, що і св. п. Михайло Сорока написав би до Смолоскипу і зміст його листа був би, в основному, такий же.

М. К.

¹ "Особа" — це Валентин Мороз; Космацька церква була головною темою в його есеї "Хроніка Спротиву". Досі жива нитка тягнеться від Космача аж до Торонта, незважаючи на трудні дороги листування...

Балтимор, 13-го вересня 1980 р.

Вельмишановний Пане Професоре!

Я мав приємність стрінути Вас на цьогорічному З'їзді Українців Америки і Канади в Торонті, був присутнім на Вашому викладі в Балтиморі (в лютому 1980 р.) і на Зустрічі Лицарів Святослава в Торонті (червень, 1980 року).

Уважаю, що Ваші слова є подувом свіжого вітру на арені української політичної думки. Хоч я не маю застережень до становища ОУНР, я мушу відмітити поважну різницю в пересічному віці її проводу і членства тепер і тридцять п'ять років тому. Мій висновок є, що Лицарі Святослава, коли вони дотримуватимуться чисто націоналістичного становища, будуть мати великий потенціал у визвольній боротьбі українського народу.

Подана тут адреса не є сталою, бо я перебуваю на студіях в Америці

Остаюсь з дружнім привітом і пошаною

Честь України — готов боронити!

Ярослав Чабан,
Університет Мериланду,
Медичний факультет

Вельмишановні Панове!

«Анабазис» — добрий і інтересний своїм змістом, а особливо стаття «В чеканні на діалог». Цією статтею Ви зачепили якусь силу, якої злякалися наші центральні установи, не згадуючи вже наших Владик, бо ні одні, ні другі, крім облесних слів і безкорисних заяв, ніколи не прийшли з якоюсь конкретною допомогою Бл. Патріярхові в його довгій і безвиглядній боротьбі за Помісність і Патріярхат, чи може навіть і за існування Української Католицької Церкви — а дехто, що відважився піднести голос в обороні правди і домагався здецидованої акції, мусів покаятись.

Тому кріпиться, щоб і Вам не довелося каятись, бо не всім буде до вподоби Ваше справедливе здецидоване становище.

Бажаю успіхів і остаюсь з пошаною,—

В. Антонович

Пане Професоре!

Я вже попередньо писав до Вас і просив вибачити мені за стиль, бо не мав можливості вивчати рідної мови в середній школі, а до того мав вітчима поляка.

Не належу до жодної партії, хочу бути самостійним і мати свою незалежну думку. Мене колись у нижчих класах гімназійних виховали наші підручники історії, котрі вчили любити і шанувати наше минуле, коли ми чимось були в Європі. Ця любов і шана допомогли мені все бути українцем, мимо різних небезпек чужого і ворожого нам оточення. Люди, котрі не вміють шанувати традиції, нічого доброго в народі не зроблять, бо народ був, є і буде консервативний. Тому цей простий народ, котрого сміють називати «селепком», все буде жити і переживе тих, котрі з нього вийшли, стали «панамі» і встидаються родинної стріхи. У котрого з наших докторів у сальоні знайдете образ родинної стріхи? Лікар-американець дорожить нужденною хаткою своїх предків із прерій і тим він вищий від наших панів докторів, котрі бояться говорити до своїх дітей рідною мовою, мовляв, це шкодить англійському акценту. Нехай наші панове знають, що двомовні школи не те що не шкодять, але помагають одній і другій мові. По різного типу школах товкся я 40 років, то якийсь досвід мушу мати.

Щоб рятувати рівень найбільшої нашої школи в діаспорі, літама стараюся, щоб проф. М. Семчишина просити, щоб схотів взяти на себе обов'язок візитатора наших всіх шкіл, де вчиться наша молодь. Наші шкільні власті мовчать, як закліті. Питаю себе: чому? Чому ми не можемо для такої важливої справи використати фахівця, котрий допоможе і молоді, і вчителів? Але десь таки є «закопаний пес»...

Ваша ідея «Лицарів Святослава» — це оборона і спроба відбудови нашої політичної чести в Європі. Але не забувайте, пане професоре, що у діаспорі глибоко закорінився бакциль колись модного білого чи червоного соціалізму. Народ пізнався на їх благах і знову вертається — чи вони того хочуть, чи ні — до старих господарів. І ті часи, де ми колись в тій нужденній Європі були чимось, таки вернутись! Це не дає спати різним: як у

тій нужденній Європі, так і серед нас у діаспорі. Тому вони так, за всяку ціну, хочуть висміяти Вашу думку, добру і здорову. Вам народ допоможе! Чи ж може зрадити він того, котрий за нього так багато терпів, як Ви? Хай всякі мудрагелі йдуть там, де Ви були, хоч на бідного півроку!

Також не можу ніяк зрозуміти, чому ми не можемо знайти спільної мови в цій нужденній діаспорі. Чи дійсно ми вже є народ рабів, котрий забув свою національну честь? Коли ж Всевишній Вас зберіг, то на те, що Ви маєте якусь функцію в народі і цю функцію Ви мусите виконати. Це наша молодь мусить зрозуміти. Старі, «замоттичені» лоби цього ніколи не зрозуміють, але молодь Вас зрозуміє, бо Ви молоді душею, хоча Вашу фізичну молодість зжерли плюскви і воші «культури 20-го століття». І ця «гуманна» і «високої культури Європа» знала про все докладно, але народом рабів ніхто не цікавився, хоч вони його панічно боялися.

Наш народ нераз боронив своєї чести. Нам абсолютно треба йти дорогою, яку свого часу вибрали Гетьманич і Бандера. Вороги пізналися на цій дорозі — і тому оба вони мусили загинути...

Пане професоре! Бажаю Вам кріпкого здоров'я і довести до сповнення наших загальних мрій,

Емерит

3 липня 1980

До Редакції «Анабазис»

Вельмишановні Панове!

Висилаю свою думку, що журнал «Анабазис» — це д и н а м і т Українського Націоналізму.

Шкода, що не було людей, щоб такий журнал друкували 20-30 років тому назад — так напевне, проф. В. Мороз, приїхавши з України, був би бачив нашу еміграцію у світлішому дзеркалі, а не в темному, в якому вона тепер є. Та може це ще не запізно. Однак колоди проти Вас вже починають ставити...

Щастя Вам, Боже!

М. М. та І. К.
Канада

На маніфестації в
Клівленді було
роздано біля
тисячі летючок

ПРАВДУ мусять

знати всі:

і чорні,

і білі...

Валентин Мороз

МІЙ РІК У ГАРВАРДІ

Починався він так.

Я зайшов до президента університету разом із проф. Прицаком. Президент розпитав мене про мої тринадцять тюремних літ і сказав:

— В Гарварді «сабатікел» дається на сьомий рік. Але після ваших переживань ви маєте право на «сабатікел» з першого року.

Всі засміялися.

А закінчився він так.

Я зайшов до офісу проф. Прицака. Президента вже не було, і ніхто не сміявся. Я сказав:

— 1-го липня кінчається мій річний контракт з Гарвардом. Що далі?

Прицак відповів, що радий і далі бачити мене в своїх володіннях, але... нема грошей. Я трохи здивувався і сказав:

— Але ж у запрошенні від декана чорним по білому написано, що «фінансове забезпечення є на два роки».

Прицак відповів, що забезпечення не було.

Я ще більш здивувався і спитав:

— Значить, декан каже неправду?

— Ні, просто його неправильно поінформували.

— Для чого?

— Для того, щоб була можливість прийняти вас до українського інституту в Гарварді.

Я сказав:

— Мені незрозуміло, як може не бути фінансово-го забезпечення. Українці зібрали для Гарварду два мільйони.

Прицак відповів, що з цих грошей мені не належить ані цента.

Я спитав:

— Чи ті українці, які жертвували на Гарвард, так і написали: «Даю всі гроші на т у р к о л о г і ю, а Морозові ані цента»?

Прицак відповів мені, що я «невдячний», і почав розповідати, що таке вдячність.

Я сказав:

— Про вдячність у мене є свої поняття; про це побалакаємо іншим разом. А тепер я хочу говорити про доляри. В об'їжниках ФКУ, випущених ще до м о г о з в і л ь н е н н я, написано: «Коли хочете, щоб Мороза

звільнили і пустили до Гарварду, то да в а й т е г р о ш і, бо йому потрібна платня. Отже, передбачалося, що в двох мільйонах, зібраних з українців, є сума й для моєї платні.

Прицак знову почав говорити про вдячність, але я все ж був невдячним і сказав:

— Недавно з Гарварду до Торонта відійшов пан Магочій, і його колишня платня може бути тепер використана для іншої людини, наприклад, для мене. Отже, справа могла б вирішитися дуже просто, якби мене хотіли бачити тут. Мабуть, перешкодою є не фінанси, а мої політичні переконання. Я є в українському інституті білою вороною з націоналістичним пір'ям.

На це питання я відповіді не отримав, але зате Прицак поінформував мене про дуже цікаву річ: з того часу, як я є в Гарварді, до українського інституту перестали ходити науковці з советської України. Я нічого не сказав, але подумав: може тут причина? Може Прицак боїться, що я буду розполохувати советських відвідувачів?

Ще трохи поговорили про малозначні речі, і на решті Прицак запропонував:

— Я маю для вас чудовий вихід. Внесіть необхідну суму до Гарвардської каси, а потім ми будемо виплачувати вам цю суму у вигляді платні.

Спочатку я думав, що він жартує, або що я недочув. Потім, як він повторив, мені хотілося сказати:

1. Що коли б Прицак не мав докторату, йому варто б дати докторат за таку геніяльну пропозицію;

2. Що коли б навіть туркологія в Гарварді збанкрутувала, Прицак може не журитися: після смерті Едварда Козака він може перебрати «Лиса Микиту».

3. Що коли б... але раптом я зрозумів, що всі ці жарти були б на рівні прицакової пропозиції, і не сказав нічого.

Я попросився з виглядом трохи розгубленим і трохи здивованим, ніби людина, якій раптом сказали, що всі авта в Америці після виборів будуть їздити догори колесами.

Потім мені взяло три дні, щоб отямитись від прицакової пропозиції.

Так закінчився мій рік у Гарварді.

Петро Дишель

ГРІШНИМ ДО НАДУМИ...

З'їхалися мулярі у Рим на нараду,
Вислухали там Катюшу — вернулись без ладу.

Нарікають барани, нарікають віви,
Треба вийти з визвольників і йти в бандерівці.

А та східна «конгрегата» всі канони має
І московський чорт-Люципер їй допомагає.

Якби вмili наші слоні митру шанувати,
Не плакала б Україна, не ридала б мати.

Наказали б попам нашим правду говорити
І на день сьомого січня Богу ся молити.

Не кадили б, де попаде — і сатані в зуби,
А святили б в Дніпрі воду на Йордан, як люди.

«ТРАДИЦІЙНИКАМ» БЕЗ ТРАДИЦІЙ

Було колись в Україні
Ревіли гармати,
Тепер у нас на чужині
Самі «демократи».

Думав я колись з тобою
Жити, як з сестрою —
А тепер я в Америці
Живу з ковбасою.

А до того чужа шинка
Кишки розпирає,
А наш дурень в Америці
Календар міняє.

Потягнули дітей ваших
На чуже поле,
Пропадає наша молодь,
Ой, горе ж нам, горе...

Та й сміються чужі люди,
А попи не чують,
Б'ють поклони чужим ханам,
А з свого жартують.

Поз'їздилися визвольники
На латинські свята,
Та й витали по-нашому
Зарослого цапа.

Ой, поїхав Ясько-Войтко
У Царгород в гості,
Попросити православних
До Риму у гості....

ВИСТУПИ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА НА ФЛґОРИДІ

В лютому 1981 року Валентин Мороз прибув на Флґориду, де в Дейтона Біч посадник цієї місцевості вручив йому символічний ключ від міста. Невелика, але патріотична українська громада сердечно його привітала. Крім прийняття, влаштовано інтерв'ю Валентина Мороза з місцевою американською пресою й телебаченням. В Міямі українська громада також широко привітала Валентина Мороза.

Дня 24.лютого проф.Валентин Мороз виступав в Українському Культурно-Релігійному Центрі у Ворм Мінерал Спрінґс, де влаштовано його Літературний Вечір.

При вщерть заповненій залі Центру, українська громада оваційно привітала Валентина Мороза, а українські діти Аріядна, Діана й Андрій Нички вручили йому китицю квітів.

Поетеса Лариса Мурович, культурно-освітня референтка Центру, проводила програмою вечора. Після привітання, вона запросила гостя до президії й відчитала програму Літературного Вечора. Згодом п.Л.Мурович подала оцінку творчості Валентина Мороза, закінчуючи її цитатами з передмови до збірки "Тверді Мелодії", яка вийшла з друку в 1980 році.

Слідували рецитації творів Валентина Мороза у виконанні Омеляна Пашинського /"Почаїв Валентина Бабица / "Україна", "У гromі - Бог!" та Ярослави Грабович / уривки з "Хроніки опору" /

Попрошений до слова автор відчитав свій недрукований ще твір "Прошу помилування", подаючи на вступі ряд пояснень, включно з історією цього твору, що його він переписував на клаптиках паперу, вивчаючи напам'ять, щоб зберегти цей свій твір від знищення. Незабаром цей твір буде надрукований в черговому числі журналу "Анабазис".

Валентин Мороз назвав цей свій твір

"Прошу помилування", перефразовуючи слова Івана Дзюби, автора твору "Інтернаціоналізм, чи русифікація", якого москалі примусили до покайної заяви, щоб він заперечив те, що раніше написав: мовляв, він /Дзюба/ "визволився з обіймів українського націоналізму". Покайний виступ Івана Дзюби Валентин Мороз насвітлив, як трагедію слабости, що тяжить на кожного з нас і сам автор почуває на собі тягар вини І.Дзюби.

Твір "Прошу помилування" Валентина Мороза насичений історичними фактами й фрагментами з історії України, від Святослава Завойовника почавши, кінчаючи на Симоненкові й Сороці. Останній мав значний вплив на світоглядове формування автора.

Після вступу, Валентин Мороз відчитав твір. Присутні засипали автора різномірними питаннями. Питали про українських дисидентів, про сконфісковані Москвою твори, що їх він надіється ще колись одержати й видрукувати.

Запити й дискусія велись на високому рівні, із вичерпними відповідями автора. При тому Валентин Мороз подав теж низку практичних вказівок, як нам діяти для посилення наших акцій і для посилення тиску на советів, щоб через американські урядові чинники добитись звільнення таких нескорених українців, як Юрко Шухевич, Олесь Бердник, Оксана Мешко, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, Микола Руденко й інші.

Вкінці автор зробив присутнім несподіванку, прочитавши гуморески з підсоветської дійсности. Він готує до друку також збірку гуморесок і планує випати їх незабаром окремою книжкою.

Після закінчення програми, автор зустрічався з присутніми і в дружніх розмовах підписував охочим набути його видання.

УКРАЇНЬКА МАНІФЕСТАЦІЯ В КЛІВЛЕНДІ

10-го лютого 1981 року відбулась українська маніфестація в Клівленді, на міській площі "Паблік Сквер" і перед будинком Федерального Суду. Два дні перед тим було багатолюдне віче в залі церкви св.Володимира, попереджене **МОЛБЕНЕМ**, що його відслужили чотири священики. Промовці були білі й чорні, українці й не-українці. Ініціатива належала Лицарям Святослава. Згодом, на Громадських Нарадах покликано Громадський Комітет проти вживання советських матеріалів в американському суді.

Маніфестація вийшла сильною й динамічною. Цей настрій і наелектризованість були добре помічені американською пресою й телевізією. Кілька телевізійних станцій передали акцію на цілу Америку й Канаду і "Нью-Йорк Таймс" помістив статтю. Скрізь по Америці, у провінційній пресі появились сотні статтів. Все те зайвий раз свідчить, що Америка вже давно чекала на таку маніфестацію. Тема советської інфільтрації і використання американських чинників

советами для їхньої мети, стає все більш студіованою проблемою в Америці.

Плануються маніфестації і в інших містах Америки, там де готуються, чи йдуть процеси, подібні до процесу Івана Дем'янюка в Клівленді. Такі акції давно уже мали б відбутися, у Філадельфії, скажімо. Але, покищо, не скрізь активні ще Лицарі Святослава.

Нажаль, ні одна політична група не зважилась на протестну акцію.

Правда, т.зв. "меншість" в УККА готується до суду, але...то буде суд з "більшістю". Чи їми грішми платитимуть за цей суд? Хіба не тими, що зібрали в платників "Національного Податку"; ми думаємо, що даємо кошти на суди над в о р о г о м. Він сьогодні безпощадно атакує.

Судять не Дем'янюка: Москві потрібен президент, щоб с у д и т и т и с я ч і українців і нищити нашу опінію в світі - і саме УККА мав би очолити суцільну а к ц і ю протесту!

**SPEECH OF VALENTYN MOROZ AT THE DEMONSTRATION
IN DEFENSE OF IVAN DEMJANJUK
[Cleveland, February 10, 1981]**

We came here to defend the Ukrainian truth. The newspapers say that today, in this building, an American court trial is being held. This is not true. A Soviet trial is today taking place in America. The formula says, "GOVERNMENT OF USA AGAINST JOHN DEMJANJUK." This is incorrect. The true formula should read, "THE INTERNATIONAL COMMUNIST MAFIA AGAINST UKRAINE." The American Government has no grudges against Demjanjuk. Demjanjuk has not bothered any American interests. Why then is this strange trial taking place? The Soviet Union is not strong in and of itself. The Soviet Union gains in strength through the support it receives from the West. Without this support the Soviet Union would have perished long ago. And today the Soviets are furthering their own goals through American hands. Are Soviet witnesses and Soviet evidence possible? Reagan said that the Soviets have their own morality, the morality of liars and terrorists. It is not possible to find an honest witness in a dictatorship.

Why has the American court system agreed to accept Soviet witnesses? We know that in reality this inquisition was begun by the editor of a pro-communist newspaper. Is he doing this in the interest of America? He is doing this in communist interests. We know from the newspapers that twenty American lawyers along with thirty assistants are hunting for war criminals. Twenty million dollars have been spent on this. Why is the Justice Department spending American dollars to further Soviet interests? Why must we perpetually hear about the past crimes of the Nazis? Why does no one speak of the current crimes of the Soviets? Nazism in Germany is dead. Communism is alive. Nazi concentration camps have been transformed into museums, yet even now people are suffering in Soviet concentration camps. Nazism in Germany is dead. Nazism in Israel is alive and from it millions of Arabs are suffering. The Arabs are also people. Why not inquire into the atrocities which are now being committed against the Arabs in Palestine? The Arabs are people just like the Jews; they even belong to the same Semetic race as the Jews. In America there are a great many Soviet spies. In the waters surrounding America there are more Soviet submarines than fish. Why not spend money to hunt down Soviet spies?

It is not Demjanjuk that the Soviets need. The Soviets need a precedent. They want to frighten thousands of people of Eastern European descent. A communist editor began this inquisition, and furthering it are people who have for some time been conducting dubious social experiments in Cleveland. These people almost destroyed America in the 1960's. These people attached a guilt complex to the United States. These people thrust a guilt complex on the American soldier in Viet Nam. With this guilt complex the American soldier could not win the war in Viet Nam. The American soldier was given permission to shoot only those who were in uniform. However, in Viet Nam there was no enemy uniform. The dictatorship in Viet Nam forced women to shoot, and the Vietnamese woman shot the American soldier. The American soldier had

no right to shoot her because he would then be brought to trial here in America. In such conditions America could not win the war. The Soviets had won the war in Viet Nam by the hands of leftist Americans. Now these people are attacking the ethnic groups. These are people who spend their whole lives searching for the guilty ones. This has become a complex with them, a sickness.

Today the trial has begun. Will it be a fair trial? Can one recognize a man he saw forty years ago? After forty years I would not recognize my own father. We did not gather here for an anti-Jewish demonstration. Ukrainians and Jews are natural allies. The Ukrainian and Jewish movements in the Soviet Union are two most formidable national movements. These are two hands that together are capable of crushing the Soviet system. Moscow is well aware of this. Moscow is afraid of any co-operation between these two forces and Moscow is doing everything in her power to create dissension between Ukrainians and Jews. Unfortunately, certain Jewish organizations do not see that they have become weapons in the hands of the Soviets. Jewish organizations are fighting anti-Semitism. We support them in this effort. But it is precisely with these kinds of trials that anti-Semitism is born, and the Jewish organizations are themselves calling the wolf out of the forest.

We want to bond together with the Jews at this demonstration. We want to be together with the Jews at the anti-Soviet demonstrations. We also could hunt for those guilty of crimes against us (in Ukraine in the 1930's seven out of nine KGB leaders were Jews), but we do not wish to do this because we know that a policy of endless hatred will not bring about any good results. Demjanjuk has lived in America for thirty years. He has committed no crimes here. He is a good worker at Ford Motor Company. He helps to build American prosperity. He is a good father to his children and a good husband to his wife. Why should America spend money on Soviet-inspired issues? Why must we endlessly hear about matters that lie buried forty years in the past? This is done deliberately, to divert the attention of Americans from the current communist infiltration of the United States.

In America a lot has changed and a lot will change. Reagan is a great step in the right direction. We respect the Jewish community but that is not the only community in America. The press should change. The press ought not serve only one ethnic community. We also had our "Holocaust." More Ukrainians died in WWII than Jews. America, wake up! Communist interests are being furthered through your hands. Krushchev said, "We will bury you!" Lenin said "We will provide the rope with which the American capitalist will hang himself." Today's trial is that rope which is being handed America in order that she may hang herself. American hands are digging the grave for America. Stop the Soviet trial in America!

We will now burn the Soviet flag, as a symbol of evil, as a symbol of satanism, as a symbol of disgrace.

Dissident rips Soviets

Ukrainian declares courts should not admit evidence

By Michael K. Frisby

A Ukrainian dissident who spent 14 years in a Soviet prison asserted in an interview yesterday that Americans should not allow the Soviet Union to provide evidence for trials in the United States.

Valentyn Moroz, 44, jailed in the Soviet Union because of his activities in the Ukrainian national movement, was referring to the government's use of Soviet evidence in John Demjanjuk's denaturalization trial.

Federal prosecutors, trying to prove that Demjanjuk, 60, of Seven Hills, helped the Germans kill Jews in World War II, used an identification card in the trial they say was issued to Demjanjuk by the Germans.

The card was obtained by the Soviet Union when it invaded Poland during the war and Soviet officials allowed federal lawyers to copy it. They have also allowed experts to examine the original to check its authenticity.

Moroz maintained that the Demjanjuk trial is political and questioned why the U.S. government is spending money to try a man for crimes committed about 40 years ago.

Throughout the trial, Ukrainians here have complained about Soviet evidence being used in U.S. courts and last night Moroz hammered away at the point.

"The Soviets don't need (to get)

Demjanjuk," he said shortly before a news conference last night. "He is not a political force. But, what they are looking for is a precedent. If it works, they will try it again and again and again."

Moroz contended that the Soviet Union cannot be trusted because it has forged documents in the past. He said he has been victimized.

He was released from Soviet prisons and allowed to come to the United States in 1979 during a prisoner trade with the Soviet Union. Five dissidents came to the United States and two Soviets convicted of spying here went to the Soviet Union.

Moroz said Demjanjuk's defense lawyers considered using him as a witness at the trial to testify about fake Soviet documents, but decided not to.

He explained that the Soviets enjoy having the Demjanjuk trial take place because it takes attention away from atrocities in the Soviet Union and may drive a wedge between Jews and Ukrainians — who are strong allies in the human rights campaign there.

"What is taking place is a Soviet trial in an American court," he said. "The Soviets are doing their work with American hands."

According to Moroz, many people, including himself, have suffered in the Soviet Union because of fake government evidence and documents.

The Plain Dealer/Diana McNeel

Valentyn Moroz

"Why doesn't the American government spend their money looking for Soviet spies in the United States?" he asked.

At the news conference, Zenon Krislaty, a Ukrainian leader here, said the Committee Against Using

Soviet Evidence is going national and is forming chapters in six other states.

He said former Soviet citizens in the United States would be deprived of their freedom of speech if Soviet evidence continues to be used in U.S. courts.

★★★

★★★

★★★

45

+++++

РАДИ ПРИХИЛЬНИКІВ ВИДАВНИЦТВА "АНАБАЗИС" —
ЦЕ ГРУПИ НА МІСЦЯХ, ДЛЯ ПОШИРЕННЯ ЖУРНАЛУ
ТА РОЗБУДОВИ ПОСТІЙНОЇ МЕРЕЖІ ПЕРЕДПЛАТНИ-
КІВ І СИМПАТИКІВ ІДЕЇ ЛИЦАРІВ СВЯТОСЛАВА.

Т В О Р І М О

РАДИ ПРИХИЛЬНИКІВ В-ва "АНАБАЗИС"!

+++++

Добігає уже рік від часу, як 29.березня 1980 року скликано до Нью-Йорку ПЕРШУ КОНФЕРЕНЦІЮ ОБ'ЄДНАННЯ ЛИЦАРІВ СВЯТОСЛАВА, що нею офіційно започатковано діяльність цього нашого елітарно-духового ордену. У точці ч.8. ДЕКЛАРАЦІЇ ПЕРШОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ЛИЦАРІВ СВЯТОСЛАВА читаємо, що із цього форуму проголошено тоді рішення про заснування Видавництва "АНАБАЗИС", як тех і про випуск журналу цієї-ж назви, який вперше з'явився у місяці травні 1980 року.

Дехто запитус, чому саме така назва. Відповідь на це питання поставлено ясно у першому числі нашого журналу. В цій бо назві історичного Ксенофонтського твору про похід грецького війська до Азії і його поворот із чужини додів, схоплено с м м о л і к у цього походу, що його здійснив українська нація в цій, мабуть, найважчій добі її життя — походу до встановлення власної підметності, до відбудови своєї державності.

От і завдання: в цей неспокійний, гіркий час, коли кругом нас заломлюються лавні споруди, видобути із себе н о в у с м л у, викресати свіжу наснагу, воскресити полум'яну в і р у в о с о б л и в і с т ь м і с і ї нашого н а р о д у і тим притягати все нових учасників цього нашого походу, в якому слід єднати у с і наші сили для здобуття нових твердинь, нових вершин духового росту. Це і є наказ сьогоднішнього дня: подолати квоість і зневіру, розбудити одвагу, відновити духа стійкості, цілеспрямованості, наступальності — бо без них занепаде українська діаспора.

У цей час загального хаосу й суцільного переміщення вартостей понять, поширювання ідейних засад нашого ордену незвичайно важливе, а з тим і розбудова Видавництва "АНАБАЗИС" є нашим першорядним завданням. Суть

цього якось так інстинктивно відчув наш загаль, спонтанно підтримавши наше видавництво, несучи йому поважну моральну й матеріальну підмогу.

Один рік праці — це, відносно, дуже невеликий протяг часу. Однак же і з цього милового стовпа можна глянути на пройденій шлях з певної перспективи і ствердити певні реальні виследи спільної праці й гуртових зусиль членства і проводу для закріплення і розбудови нашого ордену.

Сьогодні В-во "АНАБАЗИС" не інкорпорована видавнича установа, біля якої гуртується актив української молоді, як тех і громадян середнього й старшого віку. Всі вони пройняті ідеями, що їх невтомно голосить Валентин Мороз, бо ж глибина національної правди, винесена з горнила терпіння, зріднів душі й наповнює їх бажанням навтомної праці для оновлення і відродження творчих сил.

Та це тільки початок...

Сьогодні ростуть ряди Лицарів Святослава у ЗСА, Канаді, у Великій Британії. Створено вже й осередки у далекій Австралії і всьди, де вони діють, розходиться наш журнал. Однак, для систематичної розбудови нашої видавничої діяльності необхідно творити с т а н и ц і прихильників В-ва "АНАБАЗИС", які ефективно подбали б про конкретну матеріальну піддержку, про належне поширення

усіх видань, про плянову розбудову. Створивши мережу таких станиць, наше членство і симпатки зможуть з успіхом виконувати свою працю, поборюючи різні труднощі і перешкоди.

Це й забезпечить належну б а з у для безперерійного росту націотворчих сил.

П'ЯТЬ СЕСТРИЧОК ІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В ФІЛІАДЕЛЬФІЇ...

Маряна, Уляна, Оля, Оксана й Марта Михайлюк

Х Р О Н І К А

ВИСТУПІВ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА

<u>листопад 1980.</u>	-Мадрид-Еспанія: Валентин Мороз взяв участь у Мадридській Конференції. Репортаж В.Мороза п.н."МАДРИД:ПОВАЖНО І З ГУМОРОМ", поміщений у цьому числі.		повідь на тему: "НАЦІОНАЛЬНІ СТОСУНКИ І НАЦІОНАЛЬНІ РУХИ в СОВЕТСЬКОМУ СОЮЗІ".
<u>29.листопада</u>	-Торонто, Канада: в залі Українського Народного Дому при вул. Липпинкотт, старанням Липарів Святослава, відбувся ЛІТЕРАТУРНИЙ ВЕЧІР присвячений творчості Валентина Мороза. Основну доповідь на тему: "ПОЕТИЧНЕ СЛОВО ВАЛЕНТИНА МОРОЗА" виголосила мгр.Аріядна Стебельська, а доповідь "ВАЛЕНТИН МОРОЗ, ЙОГО ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ" прочитав З. Кріслатий. Нарис "Перший день" читала Віра Белецан, уривки з "ХРОНІКИ ОПОРУ" подала Зоряна Бессер. Поезії читали: Таня Дячок, брати Хабурські й Ліда Вура. Програму веде Марта Дячок. Читанням твору "Прому помилування", який вперше друкується в цьому числі, Валентин Мороз закінчив програму вечора. Під враженням цього твору, присутні вшанували автора овацією.	<u>грудень 1980</u>	Велика Британія: Валентин Мороз відвідує з доповідями українські осередки в Глостері, Ковентрі, Бретфорд, Менчестер і Ноттинггам. Бритийська преса помістила інтерв'ю з В.Морозом з нагоди його побуту на терені Англії.
<u>30.листопада</u>	Валентин Мороз виступив із словом на 30-літтю ОДУМ-у в Торонті, а після Ювілейного Концерту поділився з присутніми своїми враженнями з Мадридської Конференції.	<u>17.січня 1981.</u>	Джерзі Ситі, Н.Дж. Валентин Мороз гостем в українській громаді, на Лемківському Свят-Вечорі.
<u>4,5,6.грудня</u>	Мадрид-Еспанія: Валентин Мороз взяв участь у СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СИМПОЗІУМІ, що його влаштував Еспанський Інститут Економії і журнал "Комбіо". На цьому форумі він виголосив до-	<u>25.січня 1981</u>	Торонто, Канада: виступ В.Мороза на Гуцульському Вечорі.
		<u>26.січня 1981</u>	Авбурн, Н.Й. -виступ В.Мороза з доповіддю на Святі Крут.
		<u>8.лютого 1981</u>	Клівленд, Огайо: В.Мороз бере участь у протестній акції проти вживання советських свідчень і документів в американських судах. Виступає з доповідями на Громадському Вічу й на демонстрації.
		<u>15-22.лютого</u>	Ф л ь о р и д а: Валентин Мороз відвідує українські поселення в цьому південному стейті ЗСА. Репортаж поміщений в цьому числі.
		<u>8.березня</u>	Ньюарк, Н.Дж. В.Мороз виступає з доповіддю на Святі в поклоні ген.Чупринці-Шухевичеві у 31. роковини його смерті на полі бою.
		<u>15.березня</u>	В.Мороз відвідує українську громаду у Вінніпегу, Канада.

16-17-18. березня - виступи в університеті Вінніпегу.

15 березня - доповідь на вечорі в Патріархальному об'єднанні.

18 березня - доповідь про Чорновола в Інституті "Просвіти" /Вінніпег/.

3.квітня - Торонто. Виступ в Інституті св. Володимира "Чи можливий хвилювизм в сучасній Україні?"

УКРАЇНСЬКА ДЕМОНСТРАЦІЯ З НАГОДИ
МАДРИДСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Sangre por libertad de los pueblos bálticos

La Conferencia de Madrid se ha convertido en un gran espectáculo mundial de la disidencia anticomunista. Una protesta múltiple y sin embargo uniforme en su protagonismo y objetivos: denunciar a la Urrs como régimen de dictadura contra las ideologías y los pueblos que ansían su libertad. Ucranianos, letones, lituanos exigen ser libres. Escritores, científicos, sindicalistas huyen de la Urrs, porque piden el ejercicio de los derechos reconocidos en Helsinki. Casi todos aman a la eterna Rusia, pero aborrecen la trama soviética.

(Este Libre...)

Як видно з повищої світлин, яку приніс еспанський щоденник «ІА», демонстраційний похід в Мадрид в часі Гельсінської конференції очолювали українці, між якими бачимо також Валентина Мороза.

П О Ж Е Р Т В И

на Пресовий Фонд Журналу "Анабазис"
від 1.IX.1980 - до 1.III.81
З.С.А.

Петро Питьо, Дітр. /В.Мороз/	50.00
Отець Йосиф Шеп, Виск.	100.00
Северин і Марія Злочовські ,Дітр.	45.00
Евген і Розалія Лобас, Дітр.	44.00/зв./
Евген і Розалія Лобас, Дітр.	10.00
О. П а в л о в и ч	23.00
Лариса М у р о в и ч, Флорида	15.00
Ярослава Жданів, Дітр.	10.00
Т. Сливка, Дітр.	10.00
Галина Гончаренко, Дітр.	10.00
Зоряна Бессер, Кл.	10.00
Марія Гаркач, Лор.	5.00
Н. Скрипник, Брюссель	3.00

К а н а д а:

Дмитро Гу л е й	100.00 к.д.
Т. К л и м і в	50.00
Василь Б р у х	25.00
В. Р о м а н	20.00
В. А н т о н о в и ч	10.00
П. Н а ц ю к	10.00

А н г л і я

І в а н К у з ь о	20.00 ам.д.
-------------------	-------------

Клівлендські пожертви, включно
із звітом цьогорічної коляди,
будуть подані в наступному числі
нашого журналу.Всім Хвальним Жерт-
водавцям велике Спасибі!

Фінансова Референтура

ЗМІСТ ЦЬОГО ЧИСЛА:

1.	КАЛИНЦІ / заголовна сторінка /	ст.	3.
2.	ВАЛЕНТИН МОРОЗ: "Мадрид: поважно і з гумором" . .	ст.	8.
3.	VALENTYN MOROZ: "Madrid in shades of light & dark"		8.
4.	ЛЕВКО РОМЕН: "Тобі, Святославе..." . .	ст.	12.
5.	ЛАРИСА МУРОВИЧ: "Стовпи вогненні" . .	ст.	12
	"Предка зов"		
6.	ВАЛЕНТИН МОРОЗ: "П р о ш у п о м и л у в а н н я "	ст.	13.
7.	Р. ВОЛОДИМИР: "ПАН ТАРЕЙ"	ст.	14
8.	АРІЯДНА ШУМ: "Поетичне слово Валентина Мороза"	ст.	15.
9.	VALENTYN MOROZ: "National Relations & Nat.Movements in the Soviet Union"		18.
10.	ВАЛЕНТИН МОРОЗ: "Антикомунізм та національно-визвольні рухи"		20.
11.	СТЕПАН ЖЕНЕЦЬКИЙ: "Ще про Григоренка"		24.
12.	ВАЛЕНТИН КОВАЛЬ: Лист Президії СВУ		26.
13.	ДЕЩО З СОВЕТСЬКОЇ АМБАСАДИ В ОТТАВІ		27.
14.	РОМАН КУХАР: "В шуканнях історичних джерел" .		30.
15.	ЛАРИСА МУРОВИЧ: "Баляда про троянди"		31.
16.	ДОКУМЕНТИ З ГОЛОДОВОЇ ОБЛОГИ УКРАЇНИ Ї НАРОДОВБИВСТВА у ВІННИЦІ		32.
17.	ІВАН БЕЗПАЛИЙ: "Не ви г а д а н е"		34.
18.	МАТЕРІЯЛИ З УКРАЇНИ / л и с т І р и н и С е н и к /		38.
19.	ГОЛОСИ З ЗАГАЛУ		39.
20.	С М І Х н а З А Л І		41.
21.	В.Мороз: "Мій рік у Гарварді Петро Дишель: "Грішним до надуми" "Традиційникам без традицій"		41.
22.	др.Ол.СОКОЛИШИН: "В. Мороз на Фльориді"		42.
23.	Українська маніфестація в Клівленді		42.
24.	The Cleve.Plain Dealer: "Dissident Rips Soviets" . .		45.
25.	ТВОРИМО РАДИ ПРИХИЛЬНИКІВ ВИДАВНИЦТВА "А Н А Б А З И С"		46.
27.	Х Р О Н І К А		47.
28.	ПОЖЕРТВИ на Фонд Журналу "Анабазис"		48.
29.	Мадридська Конференція / світлина /		49
30.	З м і с т ц ь о г о ч и с л а		50.

Н О В А А Д Р Е С А !

У С П Р А В І Б У Д Ь - Я К О Г О К О Р Е С П О Н -
Д У В А Н Н Я З І М Н О Ю П Р О Ш У П И С А Т И

Н А А Д Р Е С У :

V A L E N T Y N M O R O Z

23 A R M A D A L E A V E .

T O R O N T O , O N T .

M 6 S 3 W 7

C A N A D A

І В Ж И В А Т И Т Е Л Є Ф О Н

/1/-416 - 767 - 6862

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

